

Enslige mindreårige asylsøkere

*faktorer på hvorfor enkelte mestrer sin tilværelse i
Norge*

Turid Kleveland

Masteroppgave fra studiet Helse og sosialfaglig arbeid
med barn og unge

HØGSKOLEN I LILLEHAMMER

03.05.2010

Enslige mindreårige asylsøkere

Faktorer på hvorfor enkelte mestrer sin tilværelse her i Norge

Turid Kleveland

Forord

Først vil jeg takke de seks enslige mindreårige asylsøkerne som sa ja til å la seg intervju. Uten dem ville ikke denne oppgaven latt seg gjøre. Jeg vil takke min veileder Roger Mathiesen for gode råd og veiledning gjennom hele prosessen. Til slutt vil jeg takke Gudmund Moren for praktiske og gode råd.

Innhold

Forord	4
Innhold	5
1.0 Innledning.....	8
1.1 Tema.....	8
1.2 Bakgrunnen for undersøkelsen.....	9
1.3 Problemstillingen	10
1.4 Oppgavens oppbygging.....	10
2.0 Metode.....	16
2.1 Innledning.....	16
2.2 Valg av fokus og tilnærming	16
2.3 Populasjon og utvalg	19
2.3.1 Utvalgskriterier.....	20
2.3.2 Rekruttering	22
2.3.3 Det faktiske utvalget.....	23
2.4 Metodevalg.....	24
2.5 ”Det naturalistiske intervju”	25
2.5.1 Intervjuguide	25
2.5.2 Åpningen	26
2.5.3 Hovedfasen.....	27
2.5.4 Avslutningen	29
2.5.5 Bruk av båndopptaker	29
2.5.6 Kontaktetablering og tillit	30
2.6 Refleksjon rundt min metode	31
2.6.1 Utvalget av intervjuobjekter.....	31
2.6.2. Min rolle som forsker.....	33
2.6.3 Tolkning og refleksjon	35
2.6.4 Hermeneutikk	36
<i>Forforståelse</i>	37
<i>Mistankens hermeneutikk.</i>	38
<i>Dobbel hermeneutikk.</i>	39
3.0 Enslige mindreårige asylsøkere.....	41
3.1 Norsk asyl- og flyktningepolitikk. Ordninger og begreper.	41
3.1.1 Lover, forskrifter og konvensjoner.....	41
3.2 Saksbehandlingen av en asylsøknad	42
3.2.1 Asyl	43
3.2.2 Opphold på humanitært grunnlag.....	44
3.2.3 Alderstesting.....	44
3.2.4 Familiegjenforening	45
3.2.5 Ankomstprosedyrer for en enslig mindreårig asylsøker	45
3.2.6 Oppsporing og tilbakevending - repatriering	46

3.2.7 Skole og introduksjonsprogrammet	47
3.3 Økt fokus på enslige mindreårige.....	47
3.3.1 Innstrammningstiltak.....	48
3.3.2 Barnevernets ansvar	49
3.4 Hvem er de enslige mindreårige asylsøkerne?.....	50
3.4.1 Historikk:.....	50
3.4.2 Enslige mindreårige asylsøkere.....	51
3.4.3 Hvorfor flykter de?.....	52
3.4.4 Undersøkelse i regi av Save the children	52
3.4.5 Frivillig eller ufrivillig flukt?	53
3.4.6 Ankerbarnteorien, frivillig flukt?	54
3.4.7 Ufrivillig flukt?	55
3.4.8 Hvorfor Norge?	55
3.4.9 Hvordan kommer de enslige mindreårige til Norge?	56
3.4.10 Handel med barn og unge og trafficking.....	56
3.5 Enslige mindreårige asylsøkere som risikogruppe:.....	57
3.5.1 Enslige mindreårige asylsøkere, et fremmed land uten mor og far.....	57
3.5.2 Psykisk helse	58
3.5.3 Større sjanse for å droppe ut av skolen:	60
3.5.4 Levevilkår - kriminalitet.....	62
3.5.5 Kulturforskjeller som en ekstra utfordring.....	63
3.5.6 Sosial kompetanse, sosiale koder og utfordringen med å etablere relasjoner til jevnaldrende	64
3.5.7 Risiko i forbindelse med krig, politiske konflikter og flukt.....	65
4.0 Teori	66
4.1 Tilknytningsteori; Kahn og Antonucchi sin konvoimodell.....	66
4.2 Resiliens	71
4.2.1 ”Hawaii-studien”	72
4.2.2 Flyktningebarn under Pol Pot-regimet	73
4.2.3 Mayaindianerbarna	74
4.2.4 Beskyttelsesfaktorer	75
<i>Kjærlig støtte/signifikante andre</i>	75
<i>Venner og jevnaldrende</i>	76
<i>Religion</i>	76
<i>Forståelse av situasjonen og ideologisk tilhørighet</i>	77
<i>Aktivitet fremfor passivitet</i>	77
4.3 Når den forutsigbare verden blir avkrefte.....	78
5.0 Ungdommenes erfaringer og meninger – en analyse	83
5.1 De enslige mindreårige asylsøkernes bakgrunn	83
5.2 Møte med Norge.....	87
5.3 Sosial støtte	88
5.3.1 Signifikante andre	88
5.3.2 Venner	91
5.3.3 Roller.....	93
5.4 Skole, arbeid, språk og integrering.....	94
5.5 Psykisk helse	98

5.6 Hva sier ungdommene selv er viktig?	101
5.6.1 Aktivitet fremfor passivitet	101
5.6.2 Det norske språket	102
5.6.3 Aktør i eget liv?	103
5.6.4 Skjult barneoppdragelse eller oppbrytning av subjektiv meningsstruktur som positiv faktor?	104
5.7 En ny virkelighetsmodell?	105
6.0 Avslutning	106
Litteraturliste	108

1.0 Innledning

1.1 Tema

Enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe ungdommer som skiller seg fra den vanlige norske ungdomsgruppen. Dette er ungdommer som på mange måter er som alle andre norske ungdommer. Samtidig kan de være svært forskjellige fra hverandre. Et viktig utgangspunkt meg er at hver ungdom har sin helt spesielle personlighet, kultur og historie. Selv om gruppen skiller seg fra norske ungdommer, har den også mange fellestrekk med dem. Gruppen enslige mindreårige asylsøkere skal drøftes nærmere i denne oppgaven

Oppgaven er todelt. Selv om hovedfokus er på gruppen enslige mindreårige asylsøkere, vil jeg i denne oppgaven også si mye om innvandrerungdom generelt. Dette på grunn av at enslige mindreårige asylsøkere er en del av gruppen innvandrerungdom.

En enslig mindreårig asylsøker er et barn eller ungdom under 18 år som er kommet til Norge uten foreldre, og som heller ikke har andre voksne med foreldreansvar i Norge. (En nærmere beskrivelse i punkt 3.4.2). Noen av disse barna/ungdommene blir sendt tilbake, men de fleste av dem får opphold, enten ved asyl eller på humanitært grunnlag. Når en ungdom får opphold, får han/hun tildelt bosted i en kommune i Norge. Kommunen tilbyr en form for bolig og hjelp for å leve og for å bli integrert i landet.

På grunn av den spesielt store pågangen av enslige mindreårige asylsøkere de to siste årene, har denne gruppen ungdommer fått et mye større fokus enn tidligere. Gruppen er blitt en viktig utfordring i den norske innvandringspolitikken, noe som også gjenspeiler seg i mediabildet. I henhold til ulike undersøkelser (som jeg vil gå nærmere inn på i kapittel 3), er gruppen enslige mindreårige asylsøkere en risikogruppe. Mange i gruppen har dårlig psykisk helse, større sjans for å droppe ut av skolen, dårligere levestandard, kriminalitet, kulturforskjeller, ulike sosial kompetanse/sosiale koder, og problematisk bakgrunn i forhold til krig, politiske konflikter og flukt. Tormod Øia (2005) viser i sin bok *"Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering"* at sjansene for asosialitet øker for de innvandrere som ikke bor sammen med mor og far. Han viser til at enslige mindreårige asylsøkere uten familie

er en spesielt utsatt gruppe. Man skulle ut fra dette anta at disse ungdommene ville få en type asosial oppførsel. I tillegg til at de har en bagasje og historie som kan være preget av både flukt, krig, dårlig politisk system, annen kultur og religion, vil de nå i møtet med Norge kunne oppleve å bli marginalisert, de vil møte et mye mer "lukket" samfunn hvor det for mange vil være en kamp for å bli anerkjent. De vil måtte jobbe for å bli integrert og sannsynligvis kjenne på en form for dobbelidentitet.

Det er problemstillinger knyttet til dette som fanger min interesse. Jeg har gjennom arbeid som miljøterapeut i bofellesskap for enslige mindreårige asylsøkere i seks år, gjort meg en del erfaringer. Mitt subjektive inntrykk, basert på mine klienter, av denne gruppen er at den ikke består av ressursvake individer, men at den (også) omfatter er en gruppe resurssterke ungdommer som har maktet å flykte fra sitt eget land og sine aller nærmeste, både familie, venner og naboer. Jeg har erfaringer med at de i høy grad mestrer tilværelsen i Norge. I mange tilfeller vil jeg si at man her kan snakke om "løvetannbarn" eller "vinnere mot alle odds".

Innenfor gruppen enslige mindreårige asylsøkere vil det naturligvis både være dem som ikke mestrer tilværelsen her i Norge og dem som gjør det. Jeg velger å fokusere på dem som mestrer og min interesse vender seg mot spørsmålet hvorfor de gjør det? I denne oppgaven vil jeg forsøke å holde blikket på dem som mestrer, og mitt hovedspørsmål er i utgangspunktet hvorfor de gjør det og hvorfor de greier seg bra.

1.2 Bakgrunnen for undersøkelsen

Som sagt har jeg gjennom mitt arbeid erfart at det i denne gruppen finnes resurssterke ungdommer som i høy grad mestrer livet i Norge på tross av vanskelig fortid, tap og traumatiske opplevelser. Jeg har gjennom jobben mye kontakt med disse ungdommene. Jeg ser stadig at de strever med både savn til familie og hjemlandet, bekymringer over familiemedlemmer i hjemlandet eller som er på flukt, det å tilpasse seg Norge, norsk kultur, tradisjoner/religion, skolen, språket, anerkjennelse fra samfunnet og det å få seg venner. Det er ungdommer som har gått fra alt det kjente til et helt ukjent territorium, og hvor enkelte er uten noen av sine tidligere støttespillere ved sin side. De evner å jobbe hardt for å mestre tilværelsen her i Norge. Mange gjør det bra og merker stadig økende fremgang mens tiden går. Det er interessant å spørre seg hva som gjør at de klarer å finne motivasjonen for å tilpasse seg her i Norge og gjøre situasjonen sin så bra.

Vi har lite kunnskap som kan forklare dette, og forskningen i Norge om enslige mindreårige asylsøkere er liten. For å kunne få noen svar på hvorfor mange i denne gruppen mestrer tilværelsen i Norge, har jeg intervjuet ungdommer i denne gruppen. Jeg har intervjuet 6 enslige mindreårige asylsøkere som mestrer tilværelsen her i Norge. Ungdommene i denne studien har bodd i Norge i 3-5 år, og 3 av ungdommene er nå norske statsborgere. De er alle under utdanning (fra videregående til høgskole), og samtlige av dem har deltidsjobb i tillegg til studier. Ungdommene har opplevd flukt (lang eller kort), noen har opplevd sitt eget land i krig, noen har opplevd å bli sviktet av sine aller nærmeste, det er altså en gruppe ungdommer som hver enkelt har en helt spesiell historie, og som har med seg en eller annen form for ”bagasje”.

1.3 Problemstillingen

Jeg har blitt interessert i spørsmålet om hva som kan forklare vellykket integrering i samfunnet. Problemstillingen i oppgaven er:

Hvilke faktorer kan forklare hvorfor enkelte enslige mindreårige asylsøkere mestrer sin tilværelse i Norge?

1.4 Oppgavens oppbygging

Jeg vil her gi en presentasjon og oversikt over oppgavens oppbygging og innhold. Dette gjør jeg for at leseren skal få en forståelse av hvordan oppgaven er lagt opp, hva man kan forvente seg, hvordan jeg har tenkt, og hvorfor jeg har tatt de valg jeg har gjort. Dette betyr at det ikke vil komme noen innledninger og konklusjoner for hvert enkelt kapittel.

Kapittel 2 omhandler studiens metodologi. I dette kapittelet viser jeg hvordan undersøkelsen ble gjennomført, og hvilke problemstillinger jeg har reflektert over i den sammenheng.

Faglitteraturen og forskning gjort på gruppen enslige mindreårige asylsøkere er noe begrenset i forhold til *hvordan det går* med enslige mindreårige asylsøkere. Lite av denne forskningen har fokusert på de enslige mindreårige asylsøkerne som lykkes og mestrer tilværelsen her i Norge. Mitt fokus og tilnærming til denne gruppen er derfor å se nærmere på de som klarer seg bra her i Norge. Min interesse er altså knyttet til å få en bedre forståelse av hvorfor disse ungdommenes klarer seg, og jeg er med denne studien interessert i å fremskaffe innsikt i det som kan kalles suksessfaktorer. Mitt utvalg fra populasjonen enslige mindreårige asylsøkere er derfor gjort blant de som mestrer og lykkes med tilværelsen i Norge.

Jeg har valgt det kvalitative forskningsintervju som metode for å få belyst de enslige mindreårige asylsøkeres egne oppfatninger om hvorfor de mestrer tilværelsen i Norge. Jeg har intervjuet ungdommene for å få tak i deres opplevelser og erfaringer med egen livssituasjon. Denne intervjumetoden gir jeg en nærmere presentasjon av i metodekapittelet. Jeg viser også hva jeg fokuserte på i intervjuet.

Mitt utvalg av respondenter består av seks enslige mindreårige asylsøkere, som er valgt ut fra 7 utvalgsriterier. Disse er bestemt ut fra å få tak i en populasjon av enslige mindreårige asylsøkere som mestrer og lykkes med tilværelsen i Norge.

Avslutningsvis i dette kapittelet reflekterer jeg over mine valg av metode, spesielt opp mot mitt utvalg av intervjuobjekter og min rolle som forsker. I den sammenheng drøfter jeg hermeneutikkens betydning. Dette fordi betydningen av min forforståelse har stor innvirkning på den forståelse jeg har av funnene i undersøkelsen. Mine perspektiver og premisser vil alltid utgjøre horisonten, el konteksten jeg er rammet inn av. Jeg ønsker å vise leseren viktigheten av at jeg som forsker bevisstgjør meg så mange av mine forforståelser som mulig. Jeg går derfor nærmer inn på både forforståelse og misstankens hermeneutikk.

For at denne oppgaven skal bli interessant og forhåpentligvis nyskapende, er det vesentlig at jeg rekonstruerer de enslige mindreårige asylsøkernes fortolkninger innenfor et samfunnsmessig språk, ved hjelp av teoretiske begreper. Jeg drøfter derfor begrepene om forforståelse, mistankens hermeneutikk og den dobbelte hermeneutikk. Det handler om min rolle som forsker. Det innebærer å rekonstruere de intervjuedes fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk, ved hjelp av teoretiske begreper.

1 kapittel 3 presenteres fakta og informasjon om gruppen enslige mindreårige asylsøkere. Jeg tar utgangspunkt i at leseren ikke sitter inne med samme kunnskaper om flyktninger og enslige mindreårige som meg selv. Jeg ønsker derfor å gi leseren en kunnskapsorientering i norsk asyl- og flyktningepolitikk. Dette er på mange måter grunnplattformen for hvordan en enslig mindreårig blir møtt og behandlet i Norge. Jeg ønsker å gi leseren en mulighet til å sette seg inn i hva disse ungdommene må forholde seg til når de kommer som asylsøker til Norge. Og som jeg skal komme inn på senere, norsk asyl- og flyktningepolitikk er også grunnlaget for hvorfor mange av de enslige mindreårige asylsøkerne velger å flykte til akkurat Norge. En annen grunn til at jeg fokuserer på dette, er at det er interessant å stille seg spørsmålet om det er noe innen norsk asylpolitikk som kan ses med nye øyne etter jeg har

intervjuet de enslige mindreårige asylsøkerne. Finnes det faktorer som gjør at man bør endre lover og regler, eller måten vi tar imot og behandler de enslige mindreårige asylsøkere på er i Norge. Tiltak som kan øke tallet på enslige mindreårige asylsøkere som lykkes med integreringen og livet her i Norge.

Selv om det finnes lite forskning på motiver og begrunnelser på hvorfor barn blir migranter, vil jeg vise til noe ulik teori om hvordan og hvorfor enslige mindreårige asylsøkere velger å flykte fra hjemlandet. Disse teoriene vil jeg ta opp igjen i analysen for å sammenlikne dem med ungdommene i min undersøkelse.

Til slutt vil jeg presentere risikofaktorer ved å være enslig mindreårig asylsøker. Selv om min oppgave omhandler de som lykkes, ønsker jeg å vise til de risikofaktorene som preger enslige mindreårige asylsøkerne. Selv om det ikke finnes konkrete tall som dokumenterer hvor mange av de enslige mindreårige asylsøkerne som lykkes og ikke lykkes med tilværelsen i Norge, er det likevel et generelt bilde av at den største andelen ikke lykkes.

Grunnen til at jeg er interessert i de som lykkes, er nettopp på grunnlag av de mange risikofaktorene som preger en enslig mindreårig asylsøker. Jeg går derfor nærmere inn på ulike risikofaktorer, for å sette leseren inn i de utfordringene enslige mindreårige asylsøkere står overfor. Risikofaktorene jeg viser til er det å komme til et fremmed land uten far og mor, dårligere psykisk helse, større sjanse for å droppe ut av skolen, kriminalitet, kuturforskjeller, sosial kompetanse og risiko i forbindelse med krig, politiske konflikter og flukt. Innenfor disse faktorene ser jeg nærmere på forskning som igjen påviser det bildet at den største andelen av enslige mindreårige asylsøkere ikke lykkes.

I dette kapitlet vil jeg vise til at mange enslige mindreårige asylsøkere befinner seg i en livssituasjon som gjør teorier om tilknytning og nettverk spesielt relevante. De aller fleste av disse barna er migranter på grunn av krig, fattigdom, brudd og dramatiske hendelser som har ødelagt eller brutt opp både de primære og det sekundære nettverket deres. De aller fleste er i den alderen der kropp og sinn gjennomgår viktige forandringer, og der de også ofte blir tildelt nye roller. I tillegg er de fleste barn migranter i vestlige land som resultat av voksne og omsorgspersoners beslutninger eller handlinger, ikke av sine egne valg. Det interessante spørsmålet jeg stiller meg, er hvordan disse barna takler det nesten totale tap av den sosiale støtten som har fulgt dem så langt i livet, og hvordan de bygger nye nettverk? Er det slik at

barnet ikke hadde noen form for sosial støtte i hjemlandet? De som hadde det, opprettholder de kontakt med sine opprinnelige nettverk som familie, slekt og venner i hjemlandet? Og sist men ikke minst, er det noen sammenheng mellom denne kontakten og barnets mestring som migrant i Norge?

Ada Engebrightsens (2002) viser til at migrasjon for de fleste er en så total forandring av roller, nettverk og livsbetingelser, og der en kan anta at oppbygging av nye nettverk samt vedlikehold av noen av de gamle vil ha grunnleggende betydning for hvordan den enkelte takler slike endringer. Flukt innebærer en ekstra belastning fordi den ofte er uforutsett og uønsket, og fordi den enkelte ofte er maktesløs når det gjelder mål for flukten.

Jeg vil derfor neste kapittel se nærmere på teori som kan gi en forklaring på nettopp dette. Hvordan kan EMA-ungdommer løse utfordringene i forhold til tilknytning, roller, sosial støtte og erstatning av nettverk. Jeg ønsker å forsøke å finne en mulig forklaring gjennom teori og forskning på hva det er som gjør at enkelte klarer å mestre en hverdag på tross av de mange risikofaktorer.

I kapittel 4 forsøker jeg å gi et bilde på hvorfor enslige mindreårige asylsøkere kan klare seg bra til tross for flere risikofaktorer. Jeg legger frem det teoretiske perspektivet jeg har lagt til grunn i denne oppgaven. Først viser jeg til konvoimodellen av Kahn og Antonucci, som er en modell basert på tilknytningsteori. Denne teorien utfordrer tradisjonelle tilknytningsteorier. Teorien viser at mennesket er avhengig av sosial støtte, men at man har en beredskap for forandring gjennom hele livet. Nettverk og signifikante andre som man hadde i hjemlandet kan byttes ut, og hvor nåtidige sosiale relasjoner er av stor betydning.

Videre ser jeg nærmere på resiliensforskningen, som viser at risiko ikke behøver å føre til utvikling av problemer. Forskningen viser at den rette kombinasjonen av beskyttelsesfaktorer kan motvirke en negativ effekt av risiko. Hvis man trekker noen sammenhenger i forhold til hva som kjennetegner resiliens blant enslige mindreårige asylsøkerne, viser det seg at den viktigste faktoren ser ut til å være kjærlig støtte og det å ha en signifikant andre. Men faktorer som venner, religiøs tro, en forståelse av situasjonen man er i, og det å være aktiv, spiller også en viktig rolle.

Til slutt viser jeg til teori om endring av ungdommens virkelighetsmodell, som er viktig når den forutsigbare verden til de enslige mindreårige asylsøkerne blir avkrefte. Her er jeg

opptatt av hvor viktig det er å jobbe med å endre ungdommens virkelighetsmodell, og å arbeide med å opprettholde ”en løpende fortelling om seg selv” – selv-identiteten. Jeg viser til at en mulig strategi i arbeid med enslige mindreårige asylsøkere er tilnæringsretningen i traumeforskningen som mener at dette gjøres best ved en større og mer langsiktig tilpasningsprosess. En prosess som fokuserer på fremtiden, mulighetene og en ny virkelighet, der det vil være vesentlig med støtte og hjelp fra andre, og at ungdommen finner faste rutiner og realistiske aktiviteter som f.eks. skole eller arbeid. Til slutt trekker jeg inn selvforståelsesproblematikken i forhold til det å se på seg selv som en aktør i eget liv eller en brikke i et spill man ikke selv har herre over. Det interessante her, er at resultater peker i retning av at det å oppleve seg selv som en aktør, indrestyrt og selvbestemmende, øker ens velvære og ens muligheter for å komme over de vanskelighetene en konfronteres med.

Ut fra disse teoriene er det interessant å se hva mine intervjuobjekter har å fortelle. Er det samsvar med sammenhengene jeg har redegjort i dette kapitlet opp mot deres livsverden og forståelse av hvordan dette henger sammen? Eller har de andre forklaringer på hvorfor de lykkes med tilværelsen her i Norge?

I kapittel 5 presenterer jeg studiens empiri. Her vil jeg gi en presentasjon av undersøkelsen med ungdommene, hvor jeg hovedsakelig ser funnene opp mot de teoretiske perspektivene jeg presenterer i kapittel 4. Jeg vil også trekke sammenhenger fra kapittel 3. Jeg vil bruke direkte sitater fra ungdommene, dette for å på en bedre måte få frem hvordan ungdommene opplever sin situasjon, og for å underbygge mine funn.

Jeg vil presentere studiens empiri i form av de enslige mindreåriges erfaringer og meninger i forhold til hvorfor nettopp de klarer seg så bra her i Norge. Som jeg viste til ovenfor, er jeg opptatt av å få frem ungdommenes opplevelse av virkeligheten, og at det er denne som skal være gyldig i denne sammenhengen. Men som jeg var inne på ovenfor, er det ikke mulig ut fra hermeneutikken å sette seg selv i parentes. Selv om jeg som forskeren har selvinnsett i min egen forforståelse, vil det ikke være mulig å oppnå en forståelse av de enslige mindreårige asylsøkerne som ikke er preget av min egen forståelseshorisont. Men dette er heller ikke mitt mål. Jeg som forsker forholder meg til at dette temaet allerede er fortolket av de enslige mindreårige asylsøkerne selv, uavhengig om deres fortolkninger og forståelse av seg selv og verden er korrekt eller ikke. Jeg tilegner meg meningsrammene til de enslige mindreårige asylsøkernes hverdagsliv, men setter også disse meningsrammene inn i nye meningsrammer,

hentet fra forskersamfunnet. Og resultatet av denne andre prosessen tilbakefører jeg til hverdagslivet, herav den dobbelte hermeneutikk som vist til ovenfor.

Det vil være naturlig at andre enslige mindreårige asylsøkere vil ha en annen forståelse og andre versjoner av det som jeg vil beskrive. Det samme vil andre aktører i ungdommens liv, som f.eks. omsorgsgivere og barnevernet. Jeg er opptatt av at disse enslige mindreårige asylsøkernes erfaringer og meninger ikke skal oppfattes som den ene og sanne forståelsen av hva som er grunnen til at de mestrer tilværelsen her i Norge. Men derimot gi viktige perspektiver og forståelse på hva de selv oppfatter som viktige faktorer for hvorfor de har lykket.

Under samtalene med de enslige mindreårige asylsøkerne kom det frem at

- signifikant andre
 - mennesker som bryr seg/man har, kan stole på
 - det å være i aktivitet
- ...var noen av de viktigste faktorene for ungdommen.

De enslige mindreårige asylsøkernes erfaringer, meninger, minner, forståelse og refleksjoner var mange. Jeg vil på best mulig måte forsøke å få frem et mangfold i de enslige mindreåriges meninger og erfaringer.

Kapittel 6 er et avsluttende kapittel. Her vil jeg samle noen konklusjoner og i tillegg se nærmere på om man kan nyttegjøre seg av noen av mine funn. Finnes det faktorer og bilder på situasjonen til de enslige mindreårige asylsøkerne kan gjøre at flere lykkes med tilværelsen i Norge. Hva bør man fokusere på fremover i arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere?

2.0 Metode

2.1 Innledning

I min undersøkelse vil jeg belyse de enslige mindreårige ungdommenes eget perspektiv på hvorfor det går så bra med nettopp dem. Slik jeg ser det, er det nærliggende å anta at det er ungdommene selv som har de beste svarene på hvorfor de mestrer livene sine. Jeg ønsker å høre hva ungdommene selv mener er viktig, hvilke erfaringer de har både fra hjemlandet og i tiden etter de kom til Norge. Samtidig vil jeg forsøker å se deres egne fortellinger i forhold til den forskning og teoriforklaringen som jeg vil redegjøre for i kapittel 4.

I forhold til tilknytningsteori og konvoimodellen er det interessant å spørre hvilke erfaringer de har fra sine første leveår. Er årene i hjemlandet preget av en trygg barndom med gode tilknytningspersoner og god sosial støtte? Hvordan takler de det nesten totale tapet av sosial støtte som har fulgt dem så langt i livet? Opprettholder ungdommene kontakt med sine opprinnelige nettverk som familie, slekt og venner i hjemlandet? Har de opprettet nye nettverk her i Norge? Og er det en sammenheng mellom denne kontakten og barnets mestring som migrant i Norge? I forhold til resiliens-teori, er det interessant å spørre om hvordan livet er her i Norge? Har de møtt en person som kan betegnes som en signifikant annen? Føler de seg integrert? Får de muligheter til å være aktive, og til å delta og bidra på noen måte? Har de fått venner? Har de en plan for livet? Og i forhold til virkelighetsmodellen, har ungdommene gitt opp den gamle virkelighetsmodellen og tilpasset seg til den nye virkeligheten? Eller opprettholdes fortsatt den gamle? Det er også interessant å spørre ungdommene hva de har gjort for å tilpasse seg den nye virkeligheten, og om de opplever seg som aktører i eget liv eller mer som en brikke de selv ikke har herre over. Disse spørsmålene og problemstillingene forsøker jeg å få svar på gjennom analysene.

2.2 Valg av fokus og tilnærming

Gruppen enslige mindreårige asylsøkere har fått betraktelig mer fokus i løpet av de siste årene. En av de politisk mest omtalte reformene i Norge i det siste er barnevernets omsorgsovertakelse av enslige mindreårige asylsøkere fra utlendingsmyndighetene. Men

fortsatt er det gjort lite forskning i Norge på hva som kan medføre at enkelte enslige mindreårige asylsøkere mestrer tilværelsen her i landet. Ut fra statistikk, undersøkelser og teori (som jeg vil komme tilbake til i kapittel 3), er gruppen enslige mindreårige asylsøkere disponert for flere høye risikofaktorer i forhold til det å lykkes og mestre tilværelsen i Norge. SSB fremviser høye tall i forhold til å droppe ut av videregående skole. Folkehelseinstituttet viser høye tall for depresjon i denne gruppen. Andre risikofaktorer er dårligere sosial kompetanse, lavere levestandard, kulturforskjeller og det å være her alene uten foreldre og familie. Til sammen er dette faktorer som indikerer at det er utfordrende for en enslig mindreårig asylsøker å mestre tilværelsen og lykkes i det norske samfunnet. Med andre ord fremkommer et bilde som er mørkt og fullt av bekymringer.

Kohli (2007) bekrefter dette bildet med å vise til at hovedfokuset i internasjonal forskning har vært å se på de enslige mindreårige asylsøkere som ofre. Mine erfaringer gjennom jobben er derimot gode. Selv om antallet enslige mindreårige asylsøkere jeg har jobbet med kun er en liten prosent i forhold til hele populasjonen, har jeg erfart at disse enslige mindreårige asylsøkerne klarer seg bra både sosialt, på skolen, i jobb og psykisk. Kohli (ibid) påpeker at det ser ut til at forskning nå er på vei mot et paradigmeskifte, hvor man i høyere grad begynner å se på de enslige mindreårige som ”survivors”.

Mye av forskningen om barnemigranter i Norge har dreiet seg om deres psykososiale situasjon og om integreringsprosessen i Norge (Carli 1986, Knutsen 1990, Hole 1991, N’Diaye og Standnes 1992, Hauff 1992, Fladstad 1993, 1994, Granly 1995, Sam 1995, Schancke 1995, Andersson 1994, 1996, Harsløf Hjelde 1995, Grøslund 1996, Hushagen 1997, Eide 2000, Harsløf Hjelde & Stenerud, 1999). I tillegg har det vært gjennomført undersøkelser om bosettingspolitikk (Gill, 1997), om barnemigranternes rettsstilling (Kippenberg 1996), om forskjellige sider ved asylmottak som sosiale institusjoner (Seeberg, Bagge og Enger 2009, Barlidhaug 2006, Lauritsen og Berg, 1998, Solheim, 1990), politiske temaer og asylpolitikk (Engebrigtsen 2002, Pettersen 2008, Allertsen og Kalve 2008), overføringen av de enslige mindreårige til barnevernet (Hjertø 2008, Barlidhaug 2006 og Ruud 2000), interesseorganisasjoners mulighet til å påvirke (Gjerde 2009) og kommunenes integreringsarbeid der barnemigranter omtales spesielt (Luritsen og Berg, 2002).

Den norske faglitteraturen om *hvordan det går* med enslige mindreårige asylsøkere, er noe mer begrenset. Men i boken ”Barn i bevegelse: om oppvekst og levekår for enslige

mindreårige flyktninger” drøfter Ketil Eide i en kvalitativ undersøkelse hvordan det går med enslige mindreårige flyktninger etter de har blitt voksne (Eide 2000). Allertsen, Kalve og Aalandslid har kommet med en SSB-rapport: ”Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005”, og har på basis av denne skrevet en artikkel om hvor mange enslige mindreårige asylsøkere som får hjelp i barnevernet. I det siste er det skrevet flere interessante doktor- og masteroppgaver som går mer spesifikt på hvordan de enslige mindreårige faktisk har det her i Norge (Stein 2008, Bragason 2008, Joa 2007, Christoffersen 2007, Seglem 2007, Spaun 2007).

Media har generelt et forholdsvis negativt fokus på de enslige mindreårige asylsøkerne. Overskrifter som ”24 kommuner nekter å ta imot asylsøkerbarn”, ”Hvert tredje deprimerte asylbarn får psykologhjelp” og ”9 av 10 enslige mindreårige asylsøkere lyver om alderen” er eksempler på dette (Aftenposten, VG, Dagbladet).

Internasjonalt har det vært gjennomført mye forskning om enslige mindreårige asylsøkere, og det finnes en svært rikholdig litteratur på dette området. Av nyere og relevant litteratur har jeg blant annet merket meg boken ”Refugee children: towards the next horizon” hvor Charles Watters (2008) har laget en modell for god praksis i forhold til omsorg av flyktningebarn på grunnlag av detaljerte undersøkelser av praksis. En annen relevant fagbok innen samme område er skrevet av Ravi K. S. Kohli: ”Social work with unaccompanied asylum seeking children” Han forsøker å svare på hvordan man som sosialarbeider best mulig kan jobbe med enslige mindreårige asylsøkere.

Selv om det finnes interessant forskning om gruppen enslige mindreårige asylsøkere, vil jeg påstå at lite av denne forskningen har fokusert på de enslige mindreårige asylsøkerne som lykkes og mestrer tilværelsen her i Norge. Jeg mener derfor det generelt ville være interessant å se nærmere på de som klarer seg bra her i Norge. Min lille studie er et forsøk på å bidra til det.

På grunn av min arbeidsbakgrunn og mitt nåværende arbeid var jeg raskt bestemt på å skrive om gruppen enslige mindreårige asylsøkere. Derimot var ikke min problemstilling klar på et like tidig stadium. Holter & Kalleberg (1996) hevder at den heller ikke skal være det. De peker på at de fleste kvalitative forskningsopplegg er slik at problemstillingen formes og

utformes underveis, under inntrykk av materialet. Dette er en av fordelene ved kvalitative analyser.

Ut fra temavalg og kunnskapsinteresse ser man hva som er hensiktsmessig valg av metode i forhold til undersøkelsen (Trost 2005, Kvale 1997). Siden jeg ønsker å få et innsyn i de enslige mindreåriges subjektive og intersubjektive livsverden, er det naturlig å velge en kvalitativ intervjuform (Schütz 1980 i Øverlid 2009). Den kvalitative metode og intervjuform kommer jeg nærmere inn på under punkt 2.4.

2.3 Populasjon og utvalg

Populasjonen i denne studien er altså enslige mindreårige asylsøkere som mestrer og lykkes med sin tilværelse her i Norge. Mitt utvalg er sterkt begrenset i forhold til hele populasjonen, og er derfor ikke representative i betydningen generaliserbare til å gjelde hele populasjonen. Jeg tar ikke sikte på å beskrive den gruppen som mislykkes med sin tilværelse i Norge, selv om det kunne vært interessant å sette disse to gruppene opp mot hverandre og studere forskjeller. Men på grunn av tilgjengelig tid og størrelsen på oppgaven må jeg avgrense denne studien til å fremskaffe innsikt i det som kan kalles suksessfaktorer.

Utvalget må ha en viss variasjon slik at jeg ikke bare ender med ”vanlige” tilfeller, det vil si at jeg må lage et utvalg som dekker den heterogeniteten som kan finnes i en populasjon som kjennetegnes av en viss homogenitet (Trost, 2005). I den kvalitative metodelæren kan man finne støtte for å velge å ha få informanter, og flere kvalitative studier som baserer seg på få respondenter. I studentarbeid der oppgavene er begrenset sterkt av tid og økonomi, omfatter utvalget ofte i underkant av 10 respondenter (Ryen 2002). Det viktige er å finne balansepunktet der intervjuobjektene etter hvert har lite nytt å bidra med, da er det lite hensiktsmessig å fortsette. Det er ikke antallet i seg selv som bestemmer metningspunktet, men innholdet (Ryen 2002 og Kvale og Brinkmann 2009). Andre faktorer som vil påvirke størrelsen på utvalget er tilgjengelighet og tid. I mange tilfeller vil dette være begrensende faktorer i forhold til størrelsen på utvalget, noe det også er i min studie.

Kvalitative studier er ikke opptatt av representativitet på samme måten som kvantitative studier er. Spørsmålet om generaliserbarhet er om den kunnskapen som produseres i en spesifikk intervjusituasjon kan overføres til andre relevante situasjoner (Kvale og Brinkmann 2009). Der kvantitative undersøkelser, med sitt mål om statistisk generalisering, vil operere

med større utvalg, vil kvalitativ forskning operere med et mindre og en annen type form for utvalg. Hovedintensjonen ved et kvalitativt utvalg er ikke å sammenlikne enhetene, men å oppnå tilgang til handlinger og hendelser hvor muligheten til å nå dypt i det enkelte intervju er vesentlig, og hvor enhetene på en eller annen måte er tilknyttet hverandre (Ryen 2002). Generaliseringens gyldighet avhenger av i hvilken grad trekkene som sammenliknes, er relevante, noe som igjen er avhengig av en innholdsrik og dyptgripende beskrivelse av saken (Kvale og Brinkmann 2009).

Hensikten i kvalitative undersøkelser er å lage et variert utvalg, hvor det i første rekke gjelder variasjon langs de variablene man har valgt, men sannsynligvis vil utvalget også vise variasjon langs andre dimensjoner (Trost 2005).

2.3.1 Utvalgskriterier

Jeg ønsket et utvalg av enslige mindreårige asylsøkere som kunne gi meg den bredden av informasjon jeg trengte for på en valid måte svare på min problemstilling. Jeg ville derfor komme i kontakt med enslige mindreårige asylsøkere som ser ut til å mestre tilværelsen. Men hva er mestrings-kriterier for en enslig mindreårig som lykkes med tilværelsen her i Norge? Øia og Heggen (2005) viser til at der mestring forventes å komme til uttrykk gjennom sosial integrasjon, kan en forvente at mangel på mestring kan forbindes med marginalisering. De viser til at marginalisering handler om å falle utenfor periferien i forhold til viktige aktiviteter og arenaer, hvor da skolen er en svært viktig arena for enslige mindreårige asylsøkere. Norge er et samfunn preget av høy utdanning. Øia og Heggen (ibid) viser til hvor viktig skolen er i dag. Langvarig utdanning kan ikke lengre velges bort. Alternative muligheter, som å ”dra til sjøs” eller gå tidlig ut i yrkeslivet, er langt på veg borte. Det blir derfor en utfordring for enslige mindreårige asylsøkere som i større grad enn andre grupper velger bort høyere utdanning allerede på videregående (Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen). Øia og Heggen (ibid) påviser at om man ”dropper ut av skolen”, mister man muligheten til å kvalifisere seg for posisjoner i det ”voksne samfunnet”. Slik jeg forstår Øia og Heggen, påstår de at om man velger bort skolen, vil man bli marginalisert slik samfunnet er i dag. Ut fra dette ser jeg på det å ta utdanning som en viktig del av det å mestre en tilværelse her i Norge. Mitt første utvalgskriterium vil jeg derfor sette til:

- *Enslige mindreårige asylsøkere som er under utdanning.*

For med en større sikkerhet å kunne vise til reell mestring av tilværelsen her i Norge, vil det være fruktbart at ungdommene har vist dette over en tid. Som jeg vil komme nærmere tilbake til, viser Bjørn Olsen (2009) at det går et skille ved 4 års botid i forhold til innvirkning på aktivitet og sysselsetting. Mitt andre utvalgs-kriterium setter jeg derfor til:

- *Enslige mindreårige som har bodd i Norge i minst 4 år.*

Det norske språk er en nøkkel for å klare seg bra her i Norge. Handlingsplanen for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008, og i form av Introduksjonsloven, menes det at å beherske norsk er en forutsetning for å lykkes i norsk skole og for innvandreres deltakelse i arbeidslivet. Å beherske norsk er viktig for enslige mindreårige asylsøkere i forhold til å mestre tilværelsen her i Norge. Og at mitt utvalg av intervjuobjekter behersker norsk, er vesentlig i forhold til intervjusituasjonen. Det er viktig at ungdommen og jeg forstår hverandre godt under intervjuet. Mitt tredje utvalgs-kriteriet er derfor:

- *Enslige mindreårige som behersker norsk godt.*

Jeg ønsket å ha begge kjønn i undersøkelsen, dette ville gi større mangfold til å se hva som kjennetegner både gutter og jenters mening om hvilke faktorer som spiller inn i forhold til deres egen mestring og vellykkethet i Norge. Det fjerde utvalgs-kriteriet blir altså:

- *Enslige mindreårige av begge kjønn.*

Jeg ønsket i tillegg å ha med ulike bakgrunner i undersøkelsen. Jeg ønsket både ungdommer som har gjennomgått en lang flukt, som hadde lite utdanning og gjennomgått krigsopplevelser, og ungdommer som har hatt en forholdsvis trygg barndom uten krigstraumer og med skolegang. Jeg ønsket å kunne se om disse faktorene viser noen forskjeller. Det femte kriterium ble derfor:

- *Enslige mindreårige asylsøkere med ulik bakgrunn/historie før de kom til Norge*

Jeg ønsket også et utvalg ungdommer med noe forskjellig etnisitet. Også dette for å gi undersøkelsen et større mangfold, bredde og variasjon i forhold til om etnisitet gir store ulikheter i å mestre tilværelsen her i Norge. Mitt sjette kriterium ble derfor satt til:

- *Enslige mindreårige asylsøkere med forskjellig etnisitet.*

Metodelitteraturen har generelt vært opptatt av hvorvidt en intervjuer bør være en uavhengig person, det vil si en person som informantene ikke kjenner fra før, og som ikke kjenner dem. Dette har en sammenheng med at man kan etablere en situasjon der man tror man forstår

hverandre, og derfor ikke utforsker antakelser eller følger opp for å få større klarhet i hendelser eller erfaringer. Problemet består i mangel av distanse (Ryen 2002). Ryen viser også til at intervjuobjektet kan føle at de ikke kan snakke fritt og åpent, og at intervjueren kan unngå oppfølgingsspørsmål eller dreie dem slik at dataene blir enten ufullstendige eller skjeve. Mitt sjuende og siste kriterium blir derfor:

- *Enslige mindreårige asylsøkere jeg ikke kjente fra før.*

2.3.2 Rekruttering

Ut fra mitt siste utvalgsriterium ønsket jeg altså å intervju en gruppe enslige mindreårige asylsøkere som jeg ikke kjente fra før. Jeg ble gjennom en arbeidskonferanse kjent med et forskningsprosjekt innen Folkehelseinstituttet med navnet UngKul. Dette var et stort forskningsprosjekt om enslige mindreårige asylsøkere, hvor målet var å intervju 800 (kvantitativt og noe kvalitativt). Jeg tok kontakt med forskningsgruppen, og hvor det lå muligheter for å praktisere der i 3 uker mot å få de undersøkelse-dataene jeg ønsket. Dessverre ble det avgjort at de ikke hadde ressurser og tid til å ta imot flere studenter. Jeg kunne evt. komme tilbake med en søknad året etter. Dette ble uaktuelt siden jeg ikke hadde tid til å vente så lenge.

Jeg valgte derfor å kontakte andre kommuner enn den kommunen jeg arbeider i. Jeg tok kontakt med både kommuner i andre fylker, og kommuner i nærområdet. Jeg fikk kontakt med de som hadde ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere i de ulike kommunene. I to tilfeller avsluttet kontakten allerede der, fordi de dessverre ikke hadde noen mulighet til å delta i slike typer forskningsoppgaver. I to av kommunene ble det tatt direkte kontakt med aktuelle ungdommer. De fortalte om mitt prosjekt og videreformidlet meg telefonnummer hvis ungdommene godtok å bli intervjuet. Intervjutidspunkt og sted ble avtalt direkte med de enslige mindreårige. Jeg fikk på denne måten kontakt med 2 enslige mindreårige asylsøkere.

Å komme i kontakt med enslige mindreårige asylsøkere jeg ikke kjente til fra før, viste seg altså å være vanskeligere enn jeg var forberedt på. Det viste seg også å være mye mer tidkrevende enn jeg hadde forventet meg, da jeg måtte bruke mellomledd for å komme i kontakt med intervjuobjekter. Først tok det lang tid å komme i kontakt med rett kommunal person, så skulle de igjen komme i kontakt med aktuelle ungdommer for så å eventuelt kontakte meg igjen hvis det ble aktuelt. Ryen (2002) viser nettopp til at et generelt råd er å søke kontakt med potensielle deltakere selv. Dette spesielt i forhold til at det å bygge en

relasjon egentlig begynner allerede når de hører om prosjektet. En tredjepart kan sjelden redegjøre godt nok for prosjektet.

På bakgrunn av disse erfaringene bestemte jeg meg derfor for å kontakte ungdommer jeg allerede kjente fra før gjennom mitt arbeid. Jeg hadde 5 aktuelle ungdommer i tankene. De 4 jeg spurte sa seg alle villige til å la seg intervju.

Informasjon rundt min taushetsplikt og deres anonymitet ble opplyst muntlig i telefonsamtalen med meg eller min mellommann, før de sa seg villig til å delta i undersøkelsen. Da jeg møtte dem for intervju, ble dette igjen repetert muntlig. Jeg ser i etterkant at det ville vært mer hensiktsmessig å benytte seg av en skriftlig kontrakt, hvor både min taushetsplikt og deres anonymitet ble garantert, og intervjuobjektene skrev under på å la seg intervju. Dette er også noe som generelt anbefales i metodelitteraturen (Kvale og Brinkmann 2009, Trost 2004, Ryen 2002).

2.3.3 Det faktiske utvalget

Seks ungdommer sa seg villige til å delta i undersøkelsen. Fire av dem var ungdommer jeg kjente til fra før. Utvalget besto av 4 jenter og 2 gutter. Det hadde vært mest ønskelig å ha like mange gutter som jenter, men jeg bestemte meg for at dette var greit siden det viste seg å være svært vanskelig å få tak i enslige mindreårige gutter innenfor disse kriteriene. Aldersspredningen var fra 19 – 23 år, og 5 av 6 hadde bodd i Norge i mer enn 4 år. Den siste hadde bodd her i 3 år.

Ungdommene kom fra tre ulike kommuner innen region indre Østlandet. De var alle under en eller annen form for utdanning, alt fra grunnskoleeksamen til høgskoleutdanning. To av ungdommene hadde på intervjutidspunktet en liten pause i studiene hvor de for tiden kun jobbet innenfor sin påstartede utdanning. Dette for å ta opp fag for å få godkjent utdannelsen og/eller for å kunne fortsette i videre utdanningsløp. Pga at dette var en midlertidig løsning, og at deres mål på kort sikt var å få godkjent utdannelsen/fortsette utdannelsen, valgte jeg å se på dette som innenfor kriteriet ”under utdanning”. Samtlige ungdommer hadde konkrete mål om utdanning og yrkesvalg.

Ungdommene kom fra til sammen 4 ulike land, Etiopia, Afghanistan, Eritrea og Burundi. De hadde ulik bakgrunn. Noen hadde bak seg lang fluktperiode hvor de hadde vært innom flere

land før de kom til Norge, mens andre hadde tatt et direktefly fra sitt eget hjemland til Norge. Utvalget er også preget av ulikheter i forhold til oppvekst og utdannelse fra hjemlandet, og i tillegg ulikheter der enkelte har vokst opp i usikkerhet og krig, mens andre har hatt en forholdsvis rolig og trygg barndom.

2.4 Metodevalg

Jeg har altså valgt å benytte meg av kvalitativ metode. Det finnes ingen entydig definisjon av kvalitativ metode. Denzin og Lincoln (1994) beskriver kvalitativ metodikk slik: "Qualitative research is multimethod in focus, involving an interpretative, naturalistic approach to its subject matter" (s. 2). En annen måte å beskrive det på, er at kvalitativ metode er metoder for innhenting og bearbeiding av informasjon som legger vekt på å tolke observasjoner, utsagn og kilder. Kvalitative metoder arbeider med meningsinnhold - altså hva data betyr, mens kvantitative metoder arbeider med data som gitte størrelser. Innenfor kvalitativ metode har man feltarbeid, observasjon, halv- og ustrukturerte intervjuer, litteraturstudier, kildegranskning.

Naturalistisk tilnærming, etnometodologi, emosjonalisme og postmodernisme er sentrale paradigmer innenfor kvalitativ forskning. Jeg har valgt en naturalistisk tilnærming. Hovedfokuset i den er basert på en tro om at den sosiale virkelighet er virkelig. Forskeren i denne tilnærmingen er svært nær respondentens sosiale verden hvor han/hun kan gjenkjenne og beskrive detaljer. Samtidig må forskeren være forsiktig med å bli for nær og "bli innfødt", i fare for helt å miste distansen (ibid). Ved å bruke deltakernes egne ord kan man vise hva medlemmer tenker og gjør. Forskeren prøver å få tilgang til verden slik den ser ut fra aktørens egne perspektiver. Deres utsagn blir derfor avgjørende for å visualisere forskerens konklusjoner og dermed reliabiliteten. Hermeneutikken som jeg vil komme tilbake til senere i kapitlet, er relevant innenfor denne tilnærmingen. Dette er en tilnærming som er mye brukt for eksempel i forbindelse med evaluering av offentlige og private institusjoner for ungdom under offentlig omsorg (Ryen 1988, Repstad 1993 og 1999 i Ryen 2002).

Innenfor den kvalitative metode har jeg valgt å bruke det kvalitative forskningsintervju som min hovedmetode. Den kvalitative intervjuforskningen har hatt en oppblomstring i samfunnsvitenskapen de siste tiårene, og har i økende grad blitt ansett som en god metode for å innhente kunnskap om den sosiale verdenen. Kvale og Brinkmann (2008) viser til at bakgrunnen for dette er at fortellinger gir et innblikk i et menneskes liv, hvordan mennesket

vil presentere seg og komponere sine liv. Fortellingen kan sies å være et kraftfullt instrument for å konstruere en sosial virkelighet. Kvale og Brinkmann (ibid) definerer det kvalitative forskningsintervjuet som en faglig samtale. Det vil si en samtale som er preget av en systematisk spørremetode, refleksjon over spørsmålenes mål og form, metodisk bevissthet, bevissthet om dynamikken i interaksjonen, kritisk innstilling osv. En form er det såkalte ”halvstrukturerte livsverdensintervjuet”. Det vil si en intervjuform som baserer seg på deskriptive studier av menneskers bevissthet (livsverden). Hensikten med et slikt intervju er å formulere spørsmål som lar intervjupersonen beskrive sine erfaringer på en fri måte og med egne ord. Man kan på mange måter si at et intervju er ustrukturert, men samtidig skal det aldri være uforberedt. Ryen (2002) har beskrevet en intervjuprosess som hun kaller ”det naturalistiske intervju”. Intervjuprosessen er beskrevet ut fra hvordan det er anbefalt å gjøre det gjennom det naturalistiske paradigme. Denne prosessen ble jeg inspirert til å bruke i min undersøkelse.

2.5 ”Det naturalistiske intervju”

Malen for et naturalistisk intervju er svært lik de rådene man generelt gir når man skal gjennomføre et intervju. Akkurat som i enhver samtale tar man noen innledningsrunder med dagligdagse tema eller tema som er relatert til noe respondenten synes å være interessert i. Etter disse ”oppvarmingsøvelsene” er neste råd å begynne intervjuet, men også her å begynne med en del mer forsiktede og trygge tema før man går over til selve hovedtemaene. Dette gjelder også når man skal avslutte et intervju. Innen det naturalistiske paradigmet tenker man seg at dataene finnes ”inni” respondenten, og at forskerens oppgave er å samle inn dataene slik de er, det vil si å unngå at man under selve innsamlingen kommer i skade for å påvirke dem. Dette er i samsvar med hermeneutisk tenkning (som vil bli omtalt mot slutten av dette kapittelet). I tillegg til at det før intervjuet er viktig med en intervjuguide, har Ryen delt inn intervjuet i 3 viktige faser; åpningen, hovedfasen og avslutningen.

2.5.1 Intervjuguide

Intervjuguide er et strukturingsverktøy for et intervju. I metodelitteraturen finnes det både argumenter for å ha struktur før man gjennomfører et intervju, og for å ha lite eller ingen struktur i det hele tatt. Ryen (2002) viser til at hvis man på forhånd vet hva man er ute etter, bør det ikke være noe hinder for å planlegge hvordan man skal samle inn nettopp den informasjonen. Som kjent var jeg interessert i å fremskaffe informasjon fra ungdommene om hva som var grunnen til at nettopp de mestrer tilværelsen her i Norge. Jeg hadde en

forestilling og plan om hva jeg ville spørre ungdommene om, samtidig som jeg var noe uvitende om hvilken respons og svar jeg ville få. I fare for at jeg gjorde meg selv blind og ikke ville fange opp viktige fenomener for ungdommene, ville det derfor være lite fruktbart for meg å ha for mange strukturerte spørsmål og en for bundet intervjuguide. Jeg ønsket at ungdommene på mange måter skulle drive intervjuet og samtalen på lik linje som meg. Ryen (ibid) viser også til at likeverdige forhold gir respondenten anledning til å påvirke interaksjonen. Jeg ønsket at mitt intervju skulle beholde muligheten for spontanitet, umiddelbare initiativ og respondentens egne versjoner og formuleringer. Min intervjuguide ble derfor preget av få stikkord/spørsmål. En intervjuguide som etter Ryes (ibid) begreper kommer innenfor kategorien et semistrukturert (halvstrukturert) intervju. Et slikt intervju kjennetegnes nettopp ved at man på forhånd setter opp hovedspørsmål, saker og tema, men uten å fastlegge i detalj spørsmålsformuleringer og rekkefølgen av spørsmålene. Intervjuet blir med dette liknende en vanlig samtale, men med større innslag av spørsmål (stikkord) som intervjueren har til hensikt å stille den intervjuede. En av svakhetene ved mitt design, er at jeg satte opp min intervjuguide forholdsvis tidlig. Jeg ser i ettertid at det ville vært en fordel å jobbe mer med både kapittel tre og fire før jeg skrev intervjuguiden. Det ville resultert i bedre og mer informative intervjuer.

2.5.2 Åpningen

Siden jeg i min undersøkelse skulle intervjuer enslige mindreårige asylsøkere, vil det være sannsynlig at vi ville komme innom temaer som for ungdommene ville oppleves som sensitive og vanskelige å snakke om. Uansett type intervju, er det viktig med en rolig start (Ryen 2002). Men pga målgruppens egenhet og intervjuets tema, ble det spesielt viktig for meg å starte rolig med trygge spørsmål. I møtet med ungdommene snakket vi gjerne om svært trygge tema som de interesserte seg for. Ungdommene jeg kjente fra før var det lenge siden jeg hadde truffet, og det passet seg da med en liten oppsummering om hva som hadde skjedd i hverandres liv siden sist. Praten med ungdommene jeg ikke kjente fra før, ble mer preget av ”smalltalk” blant annet om skole/utdannelse. De temaer som kom frem her og som var av interesse for min problemstilling, tok jeg opp igjen i selve intervjuet. Etter hvert gikk jeg nærmere inn på hva min oppgave skulle handle om, og at jeg var svært interessert i ungdommens synspunkter rundt dette. Et vanlig startspørsmål er gjerne å be intervjuobjektet om å fortelle litt om seg selv (ibid). Jeg så på et slikt spørsmål som noe utrygt, fordi de allerede da ville kunne relatere et slikt spørsmål til å fortelle om sitt hjemland, familie, kultur

og identitet der. Jeg valgte derfor å starte intervjuet med å la ungdommene fortelle om hva de syns om Norge og hvordan det er å bo her.

2.5.3 Hovedfasen

På grunnlag av mine utvalgskriterier, som var et forhold mellom bakgrunnsvariabler og variabelene utdanning og arbeid, hadde jeg fått respondenter jeg visste mestrer sin tilværelse her i Norge. Mitt mål med intervjuet var altså å få grunnlag for en forståelse for hvorfor akkurat disse enslige mindreårige asylsøkerne mestrer. Mitt utgangspunkt for intervjuet var å tenke at det er ungdommen som er ekspert på seg selv, sitt liv og kunnskapen rundt dette temaet, også følelsene rundt dette og forståelsen av hvorfor han/hun har lyktes. For meg var det viktig å vise stor respekt for disse ungdommene i forhold til deres historie og det de hadde oppnådd. Jeg stilte spørsmål ut fra intervjuguiden og brukte åpne spørsmål for å la dem på størst mulig måte styre samtalen. For å holde flyt i samtalen og for at ungdommene skulle utfylle svarene sine brukte jeg gjerne småord som ”mm”, ”m-he”, eller jeg spurte om de kunne gi eksempler eller jeg ba om mer utfyllende svar ved å spørre ”kan du si noe mer om dette”. Ryen (2002) skriver at for å oppnå flyt i intervjuet er det nyttig å benytte teknikker eller stikkord for å oppnå mer informasjon. Hun viser også at det er viktig med en viss porsjon tålmodighet. Dette i forhold til at respondenten gjerne kan gli bort fra tema, men jeg merket meg også at det var svært viktig å ha tålmodighet nok til å kunne tåle pause, slik at ungdommen gjerne fortsatte å snakke uten at jeg stilte nytt spørsmål. Det var ofte da det kom interessante svar. I tillegg dobbeltsjekkete jeg av og til for å være sikker på at jeg hadde forstått riktig med uttalelser som ”hvis jeg forstår deg rett, så sier du at...”

Det var viktig for meg å tenke over at jeg snakket med mennesker som ikke behersket perfekt norsk. Det ble derfor spesielt viktig å stille tydelige spørsmål slik at man unngikk misforståelser. I tillegg var jeg på forhånd klar over at kulturforskjeller kunne påvirke intervjuet. Ryen (ibid) viser til at man vil anta at ulike kulturer bærer med seg ulike forforståelser, noe som innebærer at slik forskning er ekstra utfordrende. Hun viser videre til utfordringene med at informanten skal formidle fra innsiden til en som står delvis på utsiden, og som derfor ikke innehar disse forforståelsene, jmf hermeneutikk som jeg kommer nærmere inn på senere i kapittelet. Dette er en faktor som kunne påvirke validiteten i min undersøkelse. Men i dette tilfellet opplevde jeg at mine erfaringer med å samhandle med innvandreringdommer ga meg en stor fordel, i tillegg til at jeg kjente fire av ungdommene jeg

intervjuet fra før. Jeg opplevde selv at jeg raskt merket når ungdommene ikke forsto spørsmålet mitt. Jeg forklarte eller omformulerte ofte spørsmålet, slik at det ble mer forståelig. Jeg forsøkte å fange opp misforståelsene tidlig, slik at ikke dette påvirket flyten i intervjuet og samtalen. For enkelte innvandrere kan det være "flaut" eller et nederlag at de ikke forstår. Etter min erfaring later mange innvandrere som de forstår, når de egentlig ikke helt har skjønnet det som har blitt sagt. Dette var noe jeg prøvde å unngå. I enkelte tilfeller lot jeg ungdommen svare på spørsmålet slik de forsto det, selv om det nødvendigvis ikke var det jeg spurte om. Jeg opplevde da på en bedre måte å holde flyten i samtalen og ikke på noen måte "krenke" eller "pinliggjøre" de enslige mindreårige asylsøkerne. Det var viktig for meg at de hadde troen på seg selv, opplevde å være med å eie samtalen og at de følte de var viktige for denne undersøkelsen. Dette var også viktig fordi jeg ikke ønsket de skulle være redde for å komme med uttalelser eller tema som de selv kanskje ikke synes var viktige, men som jeg opplevde som svært relevante. Samtidig var det viktig ikke å glemme at min rolle her var å intervju. Det var derfor viktig med en balansegang mellom å ta hensyn til dette, og å stille direkte spørsmål.

Jeg har, som sagt tidligere, vært opptatt av å stille åpne spørsmål, noe som betyr at jeg ville prøve å unngå å stille ja og nei spørsmål. I tillegg var det også svært viktig å ikke stille ledende spørsmål. Ryen (ibid) viser til at problemet med ledende spørsmål er at forskeren gir intervjuet retning og gir respondenten termer som vedkommende forventes å beskrive sine erfaringer med. Dette fører ofte til at respondenten ikke har andre utveier enn å akseptere forskerens syn. Det var viktig for meg at ungdommene selv fikk velge sine egne begreper. Men i forbindelse med min verifisering av mine fortolkninger av ungdommenes svar, valgte jeg likevel i noen tilfeller å benytte meg av ledende spørsmål for å teste reliabiliteten på svarene. Kvale (1997) viser til at dette er en teknikk som brukes for sjeldent og hvor spørsmålet ikke er om man skal lede eller ikke, men hvor spørsmålene leder, for eksempel i retning av ny kunnskap.

Løgstup (2000) og etikkens 1. nivå viser til at ekte omsorg betyr å ta et medmenneske på alvor som en selvstendig og ansvarlig person, som følgelig skal behandles med respekt som en likeverdig. Denne respekten innebærer også at vi tar hensyn til den andres urørlighetssone. Vår åpenhet kan føre til at den andre blir såret, og derfor skal man alltid respektere den andres krav om å holde noe beskyttet mot innsyn og innblanding. Jeg tok derfor hensyn til ungdommene når vi kom til tema og spørsmål de ikke ønsket å svare på. Jeg opplevde flere

ganger at når jeg stilte spørsmål om bakgrunn, familie, flukten, hjemland og livet der, svarte enkelte av ungdommene ofte svært kort, og ba om ikke å bli stilt flere spørsmål rundt disse temaene. Dette godtok jeg, men jeg stilte senere i intervjuet mer forsiktige spørsmål rundt disse temaene. Noen av ungdommene valgte da å svare, mens andre gjentok at de ikke ønsket å si noe om dette.

2.5.4 Avslutningen

Avslutningen av intervjuene med ungdommene liknet en vanlig samtale. Jeg avsluttet med ett par enkle spørsmål mot slutten for å runde av. Jeg forsøkte å få en positiv slutt ved at jeg (etter jeg slo av båndopptakeren) snakket om tema som gikk litt utenfor intervjuet, gjerne om ungdommene selv og min respekt for det de hadde oppnådd i Norge. I tillegg takket jeg flere ganger for at de tok seg bry til å stille opp på intervju. Jeg avsluttet også kontakten med at jeg muligens ville komme til å kontakte dem igjen hvis det var noe jeg lurte på.

2.5.5 Bruk av båndopptaker

Generelt anbefales det i metodelitteraturen å benytte seg av båndopptaker. Dette er en svært vanlig måte å løse dilemmaet med reproduksjon av samtaler på (Ryen 2002) Jeg valgte raskt å benytte meg av båndopptaker da jeg skulle gjennomføre intervjuene. Jeg opplever det som rimelig vanskelig å opptre som en interessert lytter samtidig som man bestreber seg på å ta gode og ikke minst lesbare notater. Og som sagt tidligere ønsket jeg at intervjuet på en størst mulig måte skulle foregå som en samtale. Det ville blitt forstyrrende om jeg skulle notere. Jeg ønsket å kunne gi ungdommene jeg intervjuet min fulle oppmerksomhet. Det er ikke for ingenting de fleste metodebøker anbefaler forskeren å notere straks etter møter og intervju, eller å trekke seg tilbake innimellom for å gjøre notater underveis. Jeg mener derfor at det er en svært enkel måte å løse dette problemet med å bruke en båndopptaker. Det er både positive og det negative sider ved dette. Båndopptakeren får med seg alt, noe som i utgangspunktet er positivt. Men dette betyr også at man nødvendigvis ikke trenger å være 100 % mentalt tilstede under hele intervjuet for å få med seg hver lille detalj. Dette kan være negativt, fordi man derfor ikke er like tilstede og så fokusert som man kanskje burde.

Jeg opplyste altså ungdommene om at jeg kom til å bruke båndopptaker og understreket i tillegg min taushetsplikt, og sletting av samtalen etter alt var nedskrevet. Det var ingen som

brydde seg noe videre av båndopptakeren. Jeg valgte likevel å skjule den i vesken min under intervjuet, slik at den ikke skulle bli et objekt som skulle bry oss på noe vis.

Jeg skrev ut intervjuet raskt etter jeg hadde foretatt det. Dette tok en del tid, men det var en fin måte å få god kjennskap til egne data på. Ryen (ibid) viser til et annet viktig argument ved å bruke båndopptaker og det med å skrive ned opptakene selv. Under dette arbeidet får man gjennomgått intervjuet på nytt og setter i gang prosessen der man både lytter og begynner analysearbeidet.

2.5.6 Kontaktetablering og tillit

Som i enhver samtale gir en rolig og behagelig start et godt utgangspunkt. Å bygge opp et nært forhold er viktig fordi målet for et kvalitativt forskningsintervju er å forstå. En forsker må evne å sette seg inn i rollen til respondentene og søke å forstå situasjonen ut fra hans eller hennes perspektiv, jmf. hermeneutikk som jeg vil utdype senere i kapittelet. Ryen (2002) viser til at det er nettopp derfor tillit er et sentralt begrep. Gjennom nærhet kan forskeren prøve å bygge opp den tilliten i forholdet mellom partene som gjør at han eller hun får tilgang til respondentenes forståelse. Å bygge opp tillit kan ta tid, og selv etter at man føler man har greid det, kan den lett svekkes.

Fire av seks respondenter kjente jeg altså fra før. Hos disse hadde jeg allerede bygget opp en viss tillit, og jeg tør påstå at de stoler på meg. Noen av dem hadde vært særdeles sparsommelig med personlig informasjon i den tiden jeg hadde hatt et nært forhold til dem, mens andre igjen hadde vært mer åpne, og jeg følte at jeg kjente dem godt. Uansett bakgrunnskunnskap, ville jeg komme til å stille sensitive spørsmål om for eksempel deres barndom, fortid, familie, flukt osv. Min erfaring er at så og si samtlige enslige mindreårige ikke er interessert i å snakke om dette, blant annet fordi de ikke orker å tenke tilbake, rippe opp i dårlige minner eller å snakke om menneskene de så sårt savner. Enkelte enslige mindreårige asylsøker lever også på en løgn for å få opphold her i landet. Disse ungdommene er i mange tilfeller redde for å snakke om fortiden i fare for å "bli avslørt". Det var viktig for meg å bygge opp en viss tillit før jeg gikk inn på de mer sensitive temaene.

Metodelitteraturen gir mange gode råd i forbindelse med å skape tillit og utøve god intervjuatferd i henhold til det naturalistiske intervju. Å vektlegge ærlighet er viktig, noe jeg

la vekt på da jeg intervjuet ungdommene. Som sagt tidligere var det viktig for meg å la de enslige mindreårige asylsøkerne være eksperter på sine liv og erfaringer, og på mange måter å være med å "eie" samtalen/intervjuet. Det ble derfor viktig for meg å ikke alltid imponere med egne kunnskaper rundt dette feltet, å beholde min nøytrale rolle og å unngå å delta i diskusjoner/være uenig. Jeg kom gjerne derfor med utsagn som "nei dette er det du som er ekspert på, "dette vet du bedre enn meg" og "jeg synes det var interessant det du sa om...., kan du fortelle/si litt mer om...". Samtidig så jeg det som fruktbart å kunne benytte seg av egne kunnskaper innenfor enkelte av spørsmålene. Jeg ønsket i noen tilfeller å vise at jeg hadde mer bakgrunnskunnskaper om deres situasjon, og kanskje forsto dem bedre enn mange andre de snakket med. Dette for å få dem mer interessert i å utdype spørsmålene mine.

Å bruke båndopptaker fikk meg i en mye bedre posisjon til å kunne være oppmerksom og interessert. Jeg fikk da gitt ungdommene full oppmerksomhet, fulgt godt med på hva de sa, og i tillegg vært en god lytter. I de fleste intervjuene drakk vi en kopp te eller kaffe sammen, noe jeg mener normaliserte situasjonen noe. Jeg ønsket å være naturlig og ikke-truende.

2.6 Refleksjon rundt min metode

2.6.1 Utvalget av intervjuobjekter

På grunn av utfordringen med å finne personer ut fra mine utvalgskriterier, valgte jeg å intervju 4 ungdommer jeg kjente fra før. Å intervju respondenter man kjenner fra før eller står i et eller annet nært forhold til, kan by på utfordringer (Ryen 2002). Dette utgangspunktet er ikke en ideell intervjusituasjon i forhold til validitet og reliabilitet. Jeg ønsker derfor å problematisere og reflektere over nettopp dette.

I forhold til at jeg har jobbet som miljøterapeut i en bolig hvor de fire ungdommene jeg kjente til har bodd, kan man stå i fare for at de rett og slett ikke føler seg fri til å snakke åpent. Ryen (ibid) viser til at når man har en type vennsrelasjon, kan intervjueren unngå oppfølgings spørsmål eller dreie dem slik at dataene enten blir ufullstendige eller skjeve. Et annet problem kan være at man tror man forstår hverandre, og derfor ikke utforsker antakelser eller følger opp for å få større klarhet i hendelser eller erfaringer. Problemet består i mangel på distanse.

På en annen side er enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe ungdommer som er preget av å ha mange hemmeligheter om sin fortid. Det kan være vanskelig å få dem med i en undersøkelse om man ikke kjenner dem fra før eller har kommet i kontakt med dem gjennom en god innfallsvinkel. Når man søker asyl må man gjennom mange intervjuer (politi/UDI) før man får asyl/oppholdstillatelse. Gjennom mitt arbeid har jeg erfart at disse ungdommene ikke gladelig lar seg spørre ut mer enn aller høyst nødvendig etter denne intervju-erfaringen. Det viste seg at de fire ungdommene som jeg allerede kjente, stilte opp til intervju fordi de ønsket å hjelpe meg. I tillegg er dette en gruppe ungdommer hvor mange har måttet lyve og/eller lage en historie rundt seg, som nødvendigvis ikke er helt sann, for å få opphold. De er sparsommelige med opplysninger, spesielt til folk de ikke kjenner. Det kan derfor være en fordel å kjenne dem fra før. Jeg vet allerede noe om bakgrunnen til enkelte av dem, dette kan gjøre at de lettere enn til andre forteller mer. I tillegg kjenner de meg, slik at de vet de kan stole på meg.

En utfordring for meg som intervjuer var å ta opp temaer som jeg på forhånd visste kunne være vanskelig å svare på for ungdommene, som bakgrunn, familie, flukt, krigen i hjemlandet osv. Jeg oppdaget at det ble vanskeligere å stille disse spørsmålene til de ungdommene jeg kjente fra før. Dette skyldtes blant annet at flere av dem aldri tidligere hadde ønsket å snakke om disse temaene, og jeg var skeptisk til at de ville være mer åpne nå. Jeg opplevde en større åpenhet hos de respondentene jeg ikke kjente fra før. Om dette var tilfeldig, eller om jeg som intervjuer oppførte meg annerledes og kom inn på disse spørsmålene på ulik måte avhengig av hvem jeg snakket med, er jeg usikker på.

Jeg retter her et kritisk blikk på det å bruke respondenter som jeg allerede kjente fra før. Dette fordi jeg ser at de to ungdommene jeg ikke kjente, fortalte mye mer åpent om både flukt, fortiden og grunnlaget for flukten. Jeg er redd min redsel for å gå for hardt på disse temaene begrenset meg som intervjuer. Det virket som om de ungdommene jeg ikke kjente, var mer forberedt på å bli spurt om disse temaene, og på mange måter var klare for å snakke om dette. Den ene av de to ungdommene som jeg ikke kjente og som jeg opplevde som svært åpen, fortalte meg etter intervjuet at han nesten ikke snakket om fortiden sin til noen pga at det var så vondt å huske på. Men at vedkommende hadde bestemt seg for å gjøre det da han sa ja til intervjuet. Derimot opplevde jeg det motsatte med dem jeg kjente fra før, de sa uttrykkelig fra på forhånd at de ikke ønsket å svare på alle spørsmål, spesielt ikke det som handlet om fortid og flukt.

2.6.2. Min rolle som forsker.

Etter intervjuene, og spesielt når jeg lyttet på mine egne intervju, noterte jeg meg mange "feil" ved meg selv som intervjuer. Kvale og Brinkmann (2009) viser nettopp til at man lærer å bli en god intervjuer gjennom å intervju. Det samme sier Ryen (2002), hvor hun viser til at man lærer noe om hvordan man kan forbedre sin egen intervjuteknikk ved å lytte til seg selv som intervjuer. Jeg ønsker her å reflektere mer rundt min metode og meg selv som intervjuer.

Som miljøterapeut i arbeid med ungdom, og som miljøterapeut i bolig for enslig mindreårige, har jeg god erfaring både med å snakke med enslige mindreårige asylsøkere og ungdom generelt. Jeg har i tillegg forholdsvis god kunnskap innen det feltet jeg har valgt å fordype meg i. Men som forsker var jeg nesten som nybegynner å regne. Jeg har tidligere skrevet en prosjektoppgave innen ledelse og endring, hvor vi utførte både kvalitative intervju og kvantitative undersøkelser. Jeg hadde derfor noe erfaring med kvalitative intervju. Jeg har som miljøterapeut i over 6 år jobbet med ungdom, og har på denne måten tilegnet meg kunnskap og måter å komme i kontakt med ungdom på. I tillegg har jeg av erfaring lært mye om kommunikasjon og det å snakke med ungdom. Jeg har tilegnet meg et språk som åpner for kommunikasjon, etablerer kontakt og hvordan man kommer i posisjon til å få gode samtaler med ungdommer. Samlet sett ga dette meg en viss trygghet i forhold til intervjusituasjonen.

Jeg merket meg raskt at relasjonen mellom meg som forsker og ungdommene som informanter hadde betydning for intervjusituasjonen. Man kan på mange måter si at intervjusituasjonen er en mellommenneskelig prosess, hvor dataene forskeren får, preges av hvordan forskeren og informanten oppfatter hverandre (Thagaard 2002). Det hele kan likne en terapeutisk samtale, spesielt i mitt tilfelle der jeg var innom mange sensitive tema. Kvale viser at ved bruk av terapeutisk intervju, er det naturlig å benytte seg av empati og emosjonell interaksjon i innhenting av betydningsfull viten om menneskets situasjon (Kvale 1997). I denne sammenhengen viser han også til viktigheten av å lytte aktivt til hva den intervjuede sier, og at dette er viktigere enn å beherske bestemte spørreteknikker. Relevant her er sensitivitet. Det er viktig at jeg som intervjuer fornemmer når et emne blir for følelsesladet til at det bør følges opp.

Jeg synes det kan være interessant å betrakte intervjusituasjonen i lys av Goffmanske begreper, hvor rolle, regi og dramaturgi fremhever intervjusituasjonen som en sosial forestilling (Goffman 1992) I et slikt syn betyr dette at intervjueren må benytte seg av sitt

følelsesmessige engasjement. Akkurat som en skuespiller i en teaterforestilling, må også intervjueren basere seg på sine følelsesmessige reaksjoner for at resultatet skal bli vellykket. Måten intervjuet foregår på, preges derved av den kontakt intervjueren skaper til informanten. Samtidig påvirkes intervjueren av informantens reaksjoner. Jeg vil på mange måter si at Goffmanns syn preger de intervjuene jeg hadde med ungdommene. For å kunne få best mulige intervju og data, spiller man på mange måter et skuespill. Selv om de fleste av reaksjonene overfor ungdommen er ekte, tar man på seg en rolle. Mange av ungdommene har utrolige historier å fortelle, og inntrykkene kan bli så store at man gjerne forsvinner i sin egen tankeverden. Samtidig har man en intervjuguide i hodet man skal prøve å følge, huske de viktigste planlagte spørsmålene, eller de plutselige relevante tilleggsspørsmål til en historie ungdommen forteller. Det vil være lite heldig for intervjuet og tilliten, å vise at man mistet en liten bit av hva ungdommen nettopp fortalte. Det er derimot viktig å gå inn i en rolle og vise ungdommene at man følger historien og er interessert. En lyttende holdning innebærer at oppmerksomheten helt og fullt er rettet mot informanten, og at forskeren viser interesse og engasjement ved å gi respons til informantens fortelling (Thagaard 2002). Jeg erfarte at jeg måtte jobbe med å være bevisst min rolle som intervjuer, slik at jeg fikk tak i meningen med det som ble sagt. Mine reaksjoner i forhold til meningsinnholdet bidro også til å utdype ungdommenes svar eller introduksjon til nye tema. For å være tilstede som en interessert lytter som gir genuin respons til informantens fortellinger, er det viktig å forsøke å frigjøre seg fra de formelle retningslinjene. Dette var utfordrende. Thagaard (ibid) viser til at det mest vellykkede intervjuet kan karakteriseres ved at intervjueren viser et oppriktig og ekte engasjement. Dette ble for meg en treningssak, og jeg merket det var lettere å være tilstede, følge ungdommens historie og gi genuin respons ved de siste intervjuene i forhold til de første. Men jeg tror ikke jeg kan si at jeg på noen av intervjuene klarte fullt ut å frigjøre meg fra intervjurollen.

Et annet viktig spørsmål i forhold til intervjuets troverdighet er om ungdommene fortalte sannheten, eller om de fortalte det de trodde jeg ønsket å høre. Thagaard (ibid) viser til at uansett hvor åpen forskeren er i intervjusituasjonen, er det ikke til å unngå at informantens atferd preges av den relasjonen som etableres i forhold til forskeren. Det er klart at den dagsordenen jeg setter med tema og spørsmål vil påvirke validiteten på svarene. Jeg fortalte i starten av intervjuet at jeg hadde valgt å skrive om mestring og det å lykkes her i Norge for enslige mindreamige asylsøkere. Jeg forklarte at det var derfor jeg hadde valgt nettopp dem, pga at jeg mente de hadde lyktes så bra, en påstand jeg mener ungdommene selv på mange

måter sa seg enig i. Jeg forklarte videre at jeg var ute etter *hvorfor* det går så bra med nettopp dem. Å bygge ungdommene opp med positiv respons i forhold til deres mestring av tilværelsen her i Norge var for meg et bevisst valg for å styrke dem slik at de følte seg mer trygge i intervjusituasjonen. I ettertid ser jeg at dette utgangspunktet kan ha påvirket svarene jeg fikk fra ungdommen. De kan ha fått et inntrykk av at jeg kun var ute etter å se det de lyktes i og ikke det som var utfordrende. Dette kan ha påvirket ungdommen til selv å ønske å sette seg i et lys hvor de er sterke og mestrer, for ikke å skuffe mitt inntrykk av dem. På en annen måte mener jeg at de fleste intervjuene var preget av ungdommer som var aktive i sin rolle som respondenter. Og en pågående atferd fra informantenes side er uttrykk for at de ikke føler seg underordnet i intervjusituasjonen (ibid).

Da jeg lyttet til mine egne intervjuer, noterte jeg meg at jeg i enkelte tilfeller benyttet meg av ledende spørsmål, og som jeg nevnte tidligere, at jeg som intervjuer trakk meg noe tilbake da jeg kom innpå tema som flukten og familie i hjemlandet. Jeg ser i ettertid at jeg kunne benyttet flere pauser som en metode for at ungdommene skulle fått sjansen til å komme mer på banen. Jeg ser at jeg altfor tidlig ”ga opp” i forhold til å få svar på enkelte spørsmål, spesielt rundt de temaene som var vanskelige for ungdommene å snakke om. Det kan hende jeg ville fått mer ut av intervjuene om deres flukt og bakgrunn om jeg ikke hadde trukket meg så mye tilbake som intervjuer. Men samtidig ble det etisk vanskelig med hensyn til at jeg på forhånd hadde sagt at de ikke trengte å svare på spørsmål de ikke ønsket å snakke om. Jeg synes det var vanskelig å pushe mer på når de allerede hadde sagt nei.

Jeg noterte meg lite nonverbal kommunikasjon under disse intervjuene, utenom når fokuset var rundt disse temaene. Da formidlet ungdommene med en reaksjon som tydelig viste at dette var tema de ikke ønsket å snakke om. Reaksjonen kunne være flakkende blikk, en mer stresset sittestilling, i ett par tilfeller tok ungdommene tak i bamsen sin (gjaldt ungdommer jeg intervjuet hjemme). Og som sagt tidligere tilsier de etiske retningslinjene for intervjuundersøkelser at forskeren ikke bør provosere informanten til å utdype følsomme temaer.

2.6.3 Tolkning og refleksjon

Som forsker har jeg et perspektiv på det jeg undersøker, og intervjuene mine vil dermed bli tolket på grunnlag av dette perspektivet. Man tolker gjerne og går dypere enn til det som blir

direkte uttalt. Det er ikke mulig å separere kunnskap fra kunnskaperen – ”knowledge from knower” (Steedman 1991:53 i Alvesson og Sköldberg 2008).

Alvesson og Sköldberg (2008) viser til at data/fakta er konstruksjoner eller tolkningsresultater, og at man må gjøre noe med sine sinnsinntrykk for at de skal bli begripelige og meningsfulle. De mener at en persons tolkninger av intervjudata vil havne i sentrum, og at mine teoretiske antakelser, språket og min forforståelse derfor vil utgjør viktige bestemmelser bak tolkningen. Alvesson og Sköldberg (ibid) er opptatt av at man reflekterer over dette, vender blikket på seg selv, på seg selv som person, ens intellektuelle og kulturelle tradisjoner, samt språkets og framstillingsformens sentrale betydning i forskersammenheng. De mener at først gjennom en slik systematisk refleksjon på flere ulike nivåer, kan tolkningen oppnå en slik kvalitet at en forskningsoppgave kan få en verdi (ibid). Jeg har derfor forsøkt å gå omsorgsfullt og reflektivt frem for å få en best mulig forståelse over hva mine intervjudata betyr, og hvorfor jeg gjør nettopp de tolkninger jeg gjør. Alvesson og Sköldberg (ibid) viser til at dette er en forskningsprosess som utgjør en (re)konstruksjon av intervjuobjektens virkelighet. De mener man dels må drive et interaktivt samspill med intervjuobjektene, hvor man hele tiden til dels er aktiv tolkende, og skaper bilder for seg selv og for andre. Dette er bilder som selektivt løfter frem hvordan forholdet til intervjuobjektene (opplevelser, situasjonen og relasjoner) kan forstås, men hvor jeg som intervjuer og tolker står i fare for å neglisjerer alternative tolkninger. Thagaard (2002) viser til at en tolkning av en intervjutekst kan ses på som en dialog mellom forsker og tekst, hvor forskeren fokuserer på den meningen teksten formidler. Hun sier videre at å tolke handlinger som tekst innebærer å tillegge handlinger en spesiell mening. Hermeneutikken vil i mitt tilfelle være en spesielt viktig refleksjonsform.

2.6.4 Hermeneutikk

Opp gjennom filosofihistorien har hermeneutikere ment at når man skal forstå en annen person, er det viktig å være oppmerksom på at personens oppfatninger om seg selv og verden kan være svært annerledes enn fortolkers oppfatninger. En persons totale sett av oppfatninger defineres som personens forståelseshorisont (Føllesdal og Walløe, 2002).

I henhold til Gadamer's ny-hermeneutikk kan vi aldri frigjøre oss fra vår egen forståelseshorisont når vi fortolker andre. Det vi fortolker må alltid stå i lys av noe, man kan

ikke fortolke uten å anvende en forståelse på det man fortolker (Føllesdal og Walløe, 2002). Konsekvensen av Gadammers syn er at målet med forståelsen må forandres. Det er ikke mulig å oppnå en forståelse av en annen som ikke er preget av ens egen forståelseshorisont. Målet blir å tilpasse sin egen forståelseshorisont til den vi forsøker å fortolke (Alvesson og Sköldberg, 2008).

Når man setter dette perspektivet inn mot en intervjusituasjon, viser Aadland (2004) til at den hermeneutiske forsker prøver å leve seg inn i andre menneskers subjektive opplevelse for å gjengi en sak sett "innenifra". Hvilke opplevelse og forståelser har de vi ønsker å studere, selv? Og hvordan ser verden ut sett gjennom deres øyne? Dessuten; hvordan kan mulige alternative tolkninger av deres situasjon se ut – for eksempel i mine øyne? Dette er også i samsvar med fenomenologisk tilnærming der man fokuserer på personens livsverden. Her er man åpen for intervjupersonens erfaringer, fremhever presise beskrivelser, forsøker å se bort fra forhåndskunnskaper, og søker etter beskrivelsenes sentrale betydninger (Kvale og Brinkmann, 2009)

Som vist, er en vesentlig forutsetning for å benytte en hermeneutisk innfallsvinkel til å tolke og forstå, at jeg som forskeren har selvinnsett i min egen forforståelse. For at jeg skal forstå meningssammenhengen, er det viktig at man starter prosessen med en selvkritisk klargjøring av mine egne verdier og holdninger (Aadland, 2004).

Forforståelse

Gadamer mente vi aldri ville kunne møte verden uten et sett med "briller" eller fordommer som hjelper oss til å finne et system, en orden eller kort og godt meningen i det vi står overfor. I hermeneutisk forstand er alle forhåndsforestillinger – bevisste, ubevisste, positive og negative – i egentlig forstand fordommer (Aadland, 2004). Det er derfor viktig for meg som forsker å bevisstgjøre meg så mange av mine forforståelser/fordommer som mulig. Jeg må være klar over at ubevisste forforståelser kan føre meg på villstrå. Det er lett å ende opp med og bare se bekreftelser på mine egne ubevisste fordommer når jeg intervjuer ungdommene og når jeg leser igjennom datamaterialet.

Gadamer hevder at forståelsen er et spørsmål om åpenhet og deltakelse. Videre hevder han at ny kunnskap må søkes i en dialektisk frem - og - tilbake - dialog, der spørsmål stilles begge

veier. Også forskeren selv blir utspurt. Det hele likner på Skjervheims (1996) skille mellom det å være ”deltakar og tilskodar”. Skjervheim er opptatt av at det er først når man kan akseptere seg selv som et menneske på lik linje med den man står overfor; når man tillater seg å bli engasjert, opprørt, glad eller nedrykt av medmenneskers tiltale til seg, at den andre angår seg. Først da blir samtalen levende. Han sier at ”først når den andre angår meg, kan jeg gjøre meg håp om å forstå. Jeg må stille meg åpen for inntrykk, slik at den andre kan gjøre inntrykk. Først da kan jeg begynne å si ”jeg forstår”. Veien til forståelse av den andre går gjennom en forståelse av ”meg selv”.

Oppsummeringsmessig kan man si at min forforståelses betydning er at mine perspektiver og premisser alltid vil utgjøre horisonten, el konteksten jeg er rammet inn av. Slike egenrefleksjoner er i høy grad relevant som innledning til mine analyser og tolkningen av datamaterialet. Det er viktig at jeg finner ut hvilke meninger jeg har om dette området jeg studerer.

Mistankens hermeneutikk.

Paul Ricoeur har utviklet moderne hermeneutikk i en noe annen retning. Ricoeurs forestilling om en mistankens hermeneutikk kan generaliseres til og rent allment omfatte et distansert, skeptisk og kritisk måte å se på det som tolkes (Alvesson og Sköldberg, 2008). Mistenksomhetens hermeneutikk er altså en form for kritisk tolkningsdistanse, hvor forskeren er mistenksom overfor det en person sier direkte eller det en tekst åpent uttrykker (Kvale 1997). Dette vil si at jeg som intervjuer og i analysen av intervjuene, kan stå i fare for å tolke ungdommenes meninger som noe annet enn det de sier åpent, og at jeg på mange måter leter etter skjulte intensjoner eller planer. En mistankens hermeneutikk går altså ut på å tolke det vi ser og hører, som noe mer grunnleggende og større; noe som ligger under og bak det vi ser.

Den norske vitenskapsteoretikeren Skjervheim (1992) har analysert mistankens hermeneutikk som en slags ideologi i seg selv. Skjervheim sier: ”det kan ikke komme så mye godt ut av at en går rundt og mistenker alt og alle hele tiden”.

Mathiesen (2008) mener at med en lett omskrivning av Skjervheim (1974) vil man med en etablert teoretisk forståelse stå i fare for å gå bak ryggen på den andre man samtaler med.

I praksis handler dette om den teoretiske kontekst jeg fortolker ungdommens fortellinger i. Jeg må være klar over at mine teoretiske kunnskaper preger min forståelse. Og min forståelse er ikke nødvendigvis ungdommens forståelse. Mathiesen (2008) viser derfor at det metodiske innebærer fokus på hvordan man samtaler med ungdommene når temaet er ungdommens livsverden og forståelse. Han viser derfor viktigheten av at jeg som forsker går inn i en hermeneutisk reflektert samtale og problematisere betingelsene for min egen forståelse.

Gilje og Grimen mener at man innenfor en mistankens hermeneutikk, og ved en kombinasjon av informasjonsanalyse og perspektivanalyse kan oppfylle det såkalte ”barmhjertighetsprinsippet”. Dette går ut på at man alltid skal ha som utgangspunkt at alle personer i utgangspunktet er fornuftige og at ytringene deres forsøksvis må tolkes slik at de virker mest mulig fornuftige (Gilje og Grimen 1993, side 202).

Dobbel hermeneutikk

Mennesker har oppfatninger om sin egen identitet, om hvem de selv er og om hvem de ønsker å være. Summen av deres egne og andres oppfatninger av hvem de er (som ikke nødvendigvis faller sammen), bestemmer derfor ofte hvem de er. Mennesker har også oppfatninger om hvordan deres samfunn er, og hvordan det bør være, og slike oppfatninger er ofte medbestemmende for hvordan deres samfunn faktisk er (Gilje og Grimen, 1993).

Dette vil si at jeg som forsker derfor mest sannsynlig må fortolke og forstå noe som allerede er fortolkninger. Dette vil si de enslige mindreamige asylsøkernes fortolkninger og forståelser av seg selv, av andre og av verden som sådan, og i form av hvorfor de klarer seg så bra her i Norge. En samfunnsforsker må med andre ord forholde seg til en verden som allerede er fortolket av de sosiale aktørene selv, uavhengig om de sosiale aktørenes fortolkninger og forståelse av seg selv og verden er korrekt eller ikke (ibid).

Gilje og Grimen (ibid) viser til at Anthony Giddens mener at samfunnsvitenskapene bygger på en ”dobbel hermeneutikk”. I dette begrepet ligger det at forskeren på den ene siden må få kunnskap om hverdagslivet til de som skal studeres. Og på den andre siden må forskeren også være forsker, og være en del av forskersamfunnet og forholde seg til forventinger om forskerens rolle og (sosiale) kunnskaper. Det er disse to sidene som tilsammen er den ”dobbelte hermeneutikk”.

Gilje og Grimen (ibid) viser til at i praksis betyr dette begrepet og denne forståelse at jeg som forsker må forholde meg til en verden som allerede er fortolket av mine intervjuobjekter. Jeg kan derfor ikke se bort ifra deres beskrivelser og oppfatninger av seg selv og verden. Men på den andre siden skal jeg drive forskning, og må rekonstruere de enslige mindreårige asylsøkernes fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk, ved hjelp av teoretiske begreper. Hadde jeg kun gjengitt ungdommenes oppfatninger, er det tvilsomt at min forskning ville sagt alt av interesse i forhold til hvilke faktorer som spiller inn for hvorfor det går så bra med dem. Jeg som samfunnsforsker må derfor også gå ut over deres selvoppfatning.

Den første hermeneutiske prosessen går dermed ut på at jeg tilegner meg meningsrammene i mine forskningsobjekteter (hverdagslivet). Den andre går ut på at jeg setter disse meningsrammene inn i nye meningsrammer, hentet fra forskersamfunnet. Og resultatet av denne andre prosessen kan igjen tilbakeføres til hverdagslivet.

3.0 Enslige mindreårige asylsøkere

3.1 Norsk asyl- og flyktningepolitikk. Ordninger og begreper.

3.1.1 Lover, forskrifter og konvensjoner

Norsk migrasjonspolitikk er basert på utlendingsloven og forskriftene, samt på FN-konvensjoner som Norge har ratifisert. De viktigste internasjonale konvensjonene når det gjelder barnemigranter er *Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen*, *FNs konvensjon om flyktnings stilling* og *FNs internasjonale konvensjon om barns rettigheter*. Ada Engebrigtsen (2002) har laget en god oppsummering av hva disse konvensjonene handler om:

- *Menneskerettighetskonvensjonen* slår fast prinsippet om at alle mennesker uten diskriminering skal nyte godt av grunnleggende rettigheter og frihet, og har som mål å verne mot brudd på disse rettighetene, slik de er slått fast i Verdenserklæringen om menneskerettighetene.
- *Flyktingekonvensjonen* definerer hva en flyktning er, og skal sikre flyktninger vern mot forfølgelse og sikrer en stat retten til å beskytte andre staters borgere når de blir forfulgt. Flyktingekonvensjonen gir personer rett til å søke vern internasjonalt. Stortingsmeldingen understreker at utlendingsloven går lengre enn Flyktingekonvensjonen ved at den gir rett til asyl til personer som oppfyller kravene til å være flyktning slik det er definert i Flyktningkonvensjonen.
- *Barnekonvensjonen* bygger på de grunnleggende menneskerettighetene, men presenterer en rekke særregler og en rekke tiltak som er spesielt rettet mot barn og ungdom under 18 år. I artikkel 22 slår konvensjonen fast at staten har et ansvar for å sikre flyktningebarn vern og humanitær hjelp. Dette er uavhengig av om de er enslige eller sammen med familien. Det er ellers spesielt tre sentrale artikler i Barnekonvensjonen som berører barnemigranter, og som har relevans for denne oppgaven. Det er:
 - *Artikkel 3 om at barnets beste* skal være utgangspunkt for alle handlinger som foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer.
 - *Artikkel 10 om human behandling av søknader* som slår fast at søknader fra barn eller foreldre som søker opphold eller ønsker å forlate landet for å gjenforenes med sin familie, skal behandles på en positiv, human og rask måte.
 - *Artikkel 12 om barnets synspunkt* som slår fast barnet (som modent nok til å danne sine egne synspunkt) har rett til å uttrykke sin mening i saker som angår det.

Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001): ”Asyl- og flyktningepolitikken i Norge” retter spesielt søkelyset på enslige mindreårige asylsøkere. Og denne meldingen slår fast at barnekonvensjonens prinsipp om at ”barnets beste” skal være norm i saker vedrørende barnemigranter, også skal være den bærende norm for saksbehandling og forvaltning av barnemigranter.

Fortolkningen av utlendingsloven og dens forskrifter baserer seg på konvensjonene, men dersom det oppstår tvist mellom norsk lov og internasjonale konvensjoner, vil norsk lov som regel være gjeldende (Engebrigtsen, 2002).

Norge er også forpliktet ved samarbeidsavtaler med EU. *Schengenkonvensjonen* innebærer bl.a. felles regler for kontroll av områdets yttergrenser og en felles visumpolitikk. *Dublinkonvensjonen* gir asylsøkere kun rett til å få behandle søknaden i ett medlemsland. Formålet med dette er å unngå dobbeltbehandling av søknader, og å forhindre at asylsøkere blir kasteballer mellom forskjellige land. Konvensjonen stadfester at det første landet asylsøkeren kommer til skal ta ansvar for asylsøknaden, og andre land har da ikke plikt til å behandle søknaden.

3.2 Saksbehandlingen av en asylsøknad

En enslig mindreårig asylsøker kommer til Norge for å søke om asyl. Disse ungdommene vet på forhånd at de må fylle visse kriterier for å få positiv respons på sin søknad. Senere i oppgaven vil jeg vise til at enslige mindreårige asylsøker preges av mye hemmelighetshold. En av grunnene til dette kan være at de i liten eller stor grad har løyet om sin identitet eller grunnlaget for å få søknaden om asyl/opphold på humanitært grunnlag godkjent. Et av de vanligste eksemplene på dette, er oppgiving av lavere alder for å bli betraktet som mindreårig. Det ser også ut til ungdommene fortsatt er redde for å snakke om sin bakgrunn, selv etter godkjent opphold/asyl. En forklaring på dette kan være redselen for å bli returnert tilbake til hjemlandet.

Som jeg vil vise til nedenfor, er det stor forskjell på å få opphold på humanitært grunnlag i forhold til å få asyl. Det er ikke unormalt at en enslig mindreårig asylsøker på forhånd får beskjed om å fortelle en viss historie for å ha størst nok grunnlag for å få godkjent asylsøknaden sin. Å leve på en løgn, og å inneha hemmeligheter vil igjen påvirke de enslige mindreårige asylsøkernes psykiske helse og mulighetene for å etablere nære støttepersoner. Dette vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven. På bakgrunn av dette er det interessant å se nærmere på saksbehandlingen av en asylsøknad for en enslig mindreårig asylsøker.

På grunnlag av Utlendingsdirektoratets hjemmeside på internett (udi.no), "Utlendingsdirektoratets saksbehandlingsrutiner for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger" (DM sak 050824-05) og Utlendingsloven vil jeg gi en oversikt over saksbehandlingen av en asylsøknad for en enslig mindreårig.

En søknad fra en enslig mindreårig asylsøker prioriteres i alle ledd av saksbehandlingen. I disse sakene oppstår det gjerne uklarheter med hensyn til nasjonalitet, alder, tidligere oppholdssted og oppsporing av omsorgspersoner. Oppsporingsarbeidet skjer parallelt med saksbehandlingen av asylsaken og skal ikke forsinke saksbehandlingen av denne. Vedtaket i en asylsak treffes når den er ferdig utredet, selv om oppsporingsarbeidet ikke er slutført. Et vedtak i en asylsak skal fattes innen seks måneder etter at søkeren er registrert hos politiet.

Utgangspunktet for vurdering av en asylsøknad:

- Søkerens egen forklaring gitt i asylintervjuet
- Eventuell egenerklæring, verifiseringer og språktester
- Eventuelle opplysninger som kommer fra søkeren og eventuelle referansepersoner mens saken behandles.

UDI sammenholder forklaringen med fakta om forholdene i de aktuelle søkeres hjemland og andre opplysninger om den faktiske situasjon i hjemlandet. UDI benytter informasjon utarbeidet av for eksempel norske utenriksstasjoner, andre land, UNHCR, Amnesty International, andre frivillige organisasjoner og egne reiser.

Asylsøknaden til en enslig mindreårig behandles i UDIs juridiske avdeling. I følge utlendingsloven er det to juridiske statuser for asylsøkere i Norge (Engebrigtsen, 2002):

1. *Asyl*, som er basert på at søkeren fyller den norske fortolkningen av hvem som er flyktning
2. *Opphold på humanitært grunnlag*, som kan innvilges søkere som ikke oppfyller kravene om asyl.

3.2.1 Asyl

For å få asyl, må man ha status som en flyktning, og i Norge forutsetter dette at man er personlig forfulgt av myndighetene i hjemlandet og at dette kan påvises. Tilsvarende vern gis også utlendinger som av liknende grunner som angitt i flyktingedefinisjonen står i en nærliggende fare for å miste livet eller bli utsatt for en umenneskelig behandling (Utlendingsloven § 15). Innvilget asyl betyr at søkeren er anerkjent som flyktning, og denne statusen danner grunnlag for bosettingstillatelse og gir rett til familiegjenforening i Norge med nærmere definerte familiemedlemmer.

3.2.2 Opphold på humanitært grunnlag

De aller fleste enslige mindreårige asylsøkerne får ikke innvilget asyl, men opphold på humanitært grunnlag. Engebrigtsen (2002) viser til at Justisdepartementet har begrunnet dette med at det er vanskelig å verifisere at barn og ungdom er personlig forfulgt av hjemlandets myndigheter. De mener det kan reises tvil om barn og unge i det hele tatt kan forstås som politiske aktører.

Ut fra Utlendingsloven § 8, annet ledd har en person rett på opphold på humanitært grunnlag når sterke menneskelige hensyn taler for det, eller når utlendingen har særlig tilknytning til riket. For en enslig mindreårig asylsøker er dette nærmere spesifisert ved forskriftene. Her sies det at en enslig mindreårig asylsøker som har fylt 16 år på vedtakstidspunktet og som ikke har annet grunnlag for opphold enn at norske myndigheter anser at vedkommende er uten forsvarlig omsorg ved retur, kan gis oppholdstillatelse etter lovens § 8 annet ledd til fylte 18 år (Utlendingsforskriftene § 21, tredje ledd). Enslige mindreårige asylsøkere er en spesielt utsatt gruppe pga at de kommer alene til landet og er under 18 år, dette begrenser for returnering av mindreårige til hjemlandet. Enslige mindreårige asylsøkere som ikke har et selvstendig beskyttelsesbehov kan bare sendes tilbake dersom de har omsorgspersoner i hjemlandet eller i et trygt tredjeland der gjenforening kan finne sted. Hvis man ikke klarer å oppspore omsorgspersoner, vil den mindreårige asylsøkeren få oppholdstillatelse i Norge. Opphold på humanitært grunnlag fås for ett og ett år av gangen inntil tre år, og etter dette får de aller fleste enslige mindreårige asylsøkerne bosettingstillatelse. Bosettingstillatelse kan man få etter å ha vært bosatt i Norge i 3 år (Utlendingsloven § 12).

3.2.3 Alderstesting

Det ble med virkning fra 01.07.07 tatt inn en ny bestemmelse om aldersundersøkelse i Utlendingsloven § 37g. I følge denne bestemmelsen anmodes den mindreårige om å la seg aldersundersøke for å klargjøre alderen. Resultatet av undersøkelsen skal vurderes i forhold til de øvrige opplysninger i saken. Søkeren skal gjøres oppmerksom på at hvis han/hun avslår å la seg undersøke, kan dette få betydninger for vurderingen av saken.

Systemet for alderstesting dreier seg om to faglig seriøse og nøkterne undersøkelser, av håndledd/håndrot og tenner. I begge undersøkelsene tas det hensyn til vitenskapelige feilmarginer. Ved mangel på andre holdepunkt, vil resultatet av en aldersundersøkelse være et

tungtveiende moment ved vurderingen av asylsøknaden og søkerens alder. En allmenn observasjon av søkeren mens søknaden om asyl er til behandling, kan også være en del av vurderingen. Dette er en av grunnene til at de enslige mindreårige asylsøkerne er utrygge på ansatte på mottaket. Personalet er nemlig pliktet til å gi videre deres informasjon og observasjoner til UDI mens asylsøknaden er til behandling. Erfaringsmessig fortsetter de enslige mindreårige asylsøkerne å vise skepsis til ansatte også etter de har fått asyl/oppholdstillatelse. Som følge av Regjeringens innstrammingspolitikk skal det nå aldersvurdering utvides med fysiologisk undersøkelse i tillegg til håndrot- og tannundersøkelser. (Mer om innstramningstiltak i 2.3.1)

Er det tvil om alderen, skal tvilen komme søkeren til gode. Personer som med rette frykter forfølgelse i hjemlandet får asyl, uavhengig om de har oppgitt feil alder til myndighetene. Det er først når søknaden om asyl ikke innvilges, og det er aktuelt å innvilge opphold på annet grunnlag, at søkers mindreårige alder kan være avgjørende.

3.2.4 Familiegjenforening

Utlendingslovens kapittel 6, § 43 omhandler familieinnvandring. Her vises det til at søkere som er foreldre til barn under 18 år med opphold i riket etter §§ 28 eller 34, har rett til opphold. Det er et vilkår at søkerne skal bo sammen med barnet. Dersom søkeren er enslig mor eller far, har den av foreldrene som hadde foreldreansvaret og som barnet bodde fast sammen med i hjemlandet, fortrinnsrett til opphold i Norge. Det samme gjelder for søsken under 18 år som ikke har ektefelle eller samboer, og som bor sammen med foreldrene, eller den av dem som får opphold. En enslig mindreårig asylsøker som har opphold på humanitært grunnlag har mindre sjanse for familieinnvandring. Dette fordi deres oppholdstillatelse i hovedsak er basert på at de er skilt fra sine foreldre og at disse ikke kan oppspores.

3.2.5 Ankomstprosedyrer for en enslig mindreårig asylsøker

I UDI's *Rundskriv 49/2005* får man en oversikt over noen av saksbehandlingsrutinene når en enslig mindreårig søker asyl i Norge. Det første som skjer ved ankomst, er at den enslige mindreårige registrerer en søknad om asyl hos Politiets Utlendingsdirektorat. Han/hun blir deretter kjørt til Tanum transittmottak for mottaksregistrering. Et asylintervju blir gjennomført for å få en utfyllende forklaring på hvorfor man søker asyl. Dernest blir de så raskt som mulig

plassert i et ankomstmottak en eller annen plass i Norge. Plassering i mottak er avhengig av den mindreåriges alder - hvorvidt de er over eller under 15 år. Utlendingsdirektoratet har ansvar for at enslige mindreårige asylsøkere får et forsvarlig omsorgstilbud mens de venter på behandling av asylsøknaden og frem til bosetting eller avreise fra Norge. De enslige mindreårige skal bosettes så raskt som mulig, og senest 3 måneder innen vedtak om oppholdstillatelse er fattet. Å bosette enslige mindreårige er en frivillig oppgave for kommunene, og det er opp til kommunene hvordan de løser bosettingen i forhold til ulike boligløsninger. Men Integrering og mangfoldsdirektoratet (Imdi) anbefaler kommunene at barnevernet har en aktiv rolle i bosettingsarbeidet, og at det foretas både en barnevernfaglig og en flyktningfaglig vurdering i den enkelte sak ved bosetting (mer om barnevernets ansvar under punkt 3.3.2). I utvelgelse av kommuner vil de som har permanente tilbud som for eksempel bokollektiver bli prioritert. Dette fordi man vet at disse botilbudene er godt tilpasset denne målgruppen, og fordi Imdi erfarer at bosetting skjer raskere i kommuner som allerede har et tilpasset tilbud.

3.2.6 Oppsporing og tilbakevending - repatriering

De fleste enslige mindreårige som har fått opphold i Norge har fått dette fordi man ikke har kunnet oppspore foreldrene i hjemlandet. Mange har problemer i hjemlandet som skyldes forhold av sosioøkonomisk art. Bare en svært liten gruppe har hatt beskyttelsesbehov som flyktninger. Ut fra Barnekonversjonen skal man ta hensyn til barnets beste, og et av de viktigste argumentene for repatriering er at barnet har det best sammen med foreldre og nærmeste familie. I Stortingsmelding nr. 17 (2000–2001), kapittel 8 blir det stadfestet at oppsporing av enslige mindreårige asylsøkeres omsorgspersoner er et viktig politisk tema. På bakgrunn av dette startet Utlendingsdirektoratet i januar 2005 et prosjekt med det formål å utvikle effektive metoder for å oppspore enslige mindreårige asylsøkeres omsorgspersoner. I juli 2006 ble det besluttet at dette prosjektet skulle nedlegges. I stedet ble det bestemt at en skulle undersøke ulike europeiske lands oppsporingspraksiser og erfaringer. I september 2006 fikk NOVA dette oppdraget fra Udi. Resultatet viste seg at oppsporings- og gjenforeningsarbeidet er vanskelig og ressurskrevende. Det viser seg i praksis at en lykkes med dette i relativt få tilfeller. I enda færre tilfeller fører oppsporing av omsorgspersoner til familiegjenforening (Danielsen og Seeberg 2006).

I disse dager er det igjen mer fokus på retur av enslige mindreårige til hjemlandet, som en følge av Regjeringens innstramningstiltak.

3.2.7 Skole og introduksjonsprogrammet

Utlendingsdirektoratet (udi.no) viser til at enslige mindreårige som forventes å bli i Norge i mer enn tre måneder, har rett og plikt til grunnskoleopplæring. Ungdommer mellom 16 og 18 år har rett til undervisning i norsk og samfunnsfag, og kan også ha rett til undervisning i grunnskolefag med mål om at de skal ta grunnskoleeksamen. Mottaket den enslig mindreårige asylsøker ankommer, samarbeider med skolene og legger til rette for leksehjelp. Dvs. at skolearbeid starter omtrent med det samme man ankommer Norge. Dette mener jeg legger et positivt grunnlag for de enslige mindreårige og mulighetene for å lykkes i samfunnet. Skole blir raskt en del av hverdagen i Norge.

3.3 Økt fokus på enslige mindreårige

Fokuset på gruppen enslige mindreårige asylsøkere har økt i løpet av de siste årene. En viktig grunn til dette er det økte antallet av asylsøknader fra enslige mindreårige fra begynnelsen av 2000. I 2002 oppga 894 å være enslige mindreårige, og tallet toppet seg i 2003 med 916 (www.udi.no). Dette var rekord både i Norge og i Norden, og den viktigste årsaken var sannsynligvis at Norge, i motsetning til Sverige og Danmark, ikke hadde hatt et system for alderstesting i saker der man var i tvil om alder. Som nevnt tidligere, oppgir mange uriktig alder fordi det er lettere å få oppholdstillatelse som mindreårig. Det ble derfor i 2003 bestemt at man også i Norge skulle sette i gang alderstesting. I 2004 ble det dermed en stor nedgang, og det var kun 424 som oppga å være enslig mindreårig ved ankomst til Norge. Nedgangen fortsatte, frem til det i 2008 økte til nye rekordtall. I 2008 oppga 1400 å være enslige mindreårige asylsøkere, dette var 9 % av alle de 14 400 som søkte om asyl i Norge det året. I 2009 endte søkertallet på 2500. Fokuset er derfor økt betraktelig i løpet av de siste 2 årene, både i forhold til hvordan Norge skal løse utfordringen med bosetting av så mange enslige mindreårige asylsøkere, og ikke minst i hvilken grad man bør stramme inn kravene for inntak av barn og unge i denne gruppen.

3.3.1 Innstramningstiltak

I september 2008 presenterte regjeringen 13 tiltak for å begrense antallet asylsøkere som ikke har behov for beskyttelse. Og i løpet av 2009 ble flere av dem satt i verk.

Tiltak som er trått i kraft for gruppen enslige mindreårige asylsøkere:

- Det kan etter en individuell vurdering gis midlertidige og begrensede tillatelser til enslige mindreårige asylsøkere over 16 år som ikke har annet grunnlag for opphold enn at de er uten forsvarlig omsorg i hjemlandet. (Rundskriv om ikraftsetting av forskrifter om endringer i utlendingsforskriften) Dette tiltaket trådte i kraft 1.mai 2009.
- I forbindelse med regjeringens tiltakspakke for å redusere antall asylsøkere til Norge, ble det besluttet at Dublin II forordningene skal anvendes overfor enslige mindreårige asylsøkere. Beslutningen innebærer at enslige mindreårige asylsøkere vil bli returnert til et annet land som inngår i Dublin-avtalen, dersom de har søkt asyl eller har en ferdigbehandlet søknad der før de kom til Norge. Instruksen trådte i kraft fra 1. oktober 2008.

I juli 2009 kom det en pressemelding fra Regjeringen om at det innføres nye tiltak i asylpolitikken, som er en videreføring av innstramningstiltakene fra 2008. I pressemeldingen vises det til at det er en ekstra stor utfordring at en så stor andel av søkerne oppgir å være enslige mindreårige, det er derfor flere tiltak som konkret er rettet mot denne gruppen:

- Etablering av egen saksbehandlingsprosedyre med raskere intervju og aldersvurdering.
- Utvidet aldersvurdering av enslige mindreårige asylsøkere; tann, håndrot og fysiologisk undersøkelse.
- Enslige mindreårige som ikke oppfyller vilkårene for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag skal som hovedregel få avslag.
- Opprette omsorgs- og utdanningsprogram i opprinnelseslandet for enslige mindreårige asylsøkere.

Relevant i forhold til dette er 3 *Brev* fra Arbeids og inkluderingsdepartementet som gir UDI samtykke til endring av praksis i forhold til innstramning vedrørende enslige mindreårige asylsøkere. Dette gjelder praksisforeleggelse vedrørende enslige mindreårige asylsøkeres plikt til å avklare identitet, begrenset tillatelse for enslige mindreårige asylsøkere fra Irak frem til fylte 18 år, og at enslige mindreårige asylsøkere fra Afghanistan og Sri Lanka i høyere grad skal bli vurdert individuelt og se på mulighetene for å returnere dem til et trygt område i hjemlandet.

Disse tiltakene er fra regjeringens side ment for å begrense asylsøknader fra enslige mindreårige asylsøkere. Et interessant spørsmål er hvordan dette påvirker situasjonen for dem som allikevel kommer og skal søke asyl. Slik jeg ser det, kan dette bidra til økte falske

historier og dermed mer hemmelighold blant de enslige mindreårige asylsøkerne. Og som jeg allerede har nevnt og vil komme tilbake til, er dette svært ugunstig for denne gruppens psykiske helse.

3.3.2 Barnevernets ansvar

Siden de første enslige mindreårige asylsøkerne kom til Norge, har det vært en politisk og faglig diskusjon om hvor ansvars grensene mellom utlendingsmyndighetene og barnevernmyndighetene skal gå. Det har vært bred enighet om at barnevernets ansvar må styrkes og tydeliggjøres i arbeidet med de enslige mindreårige.

1. januar 2006 ble det iverksatt en ny bestemmelse i barnevernsloven i forhold til botiltak for enslige mindreårige asylsøkere. Dette betydde at ved bosetting av enslige mindreårige som har framsatt søknad om asyl eller som har fått opphold på grunnlag av slik søknad, skal kommunen foreta en vurdering av den enkeltes behov og på denne bakgrunn tilby egnet botiltak (Barnevernsloven § 3-4, første ledd). I tillegg viser lovens andre ledd i samme paragraf barnevernets ansvar i forhold til gruppen enslige mindreårige opp mot særlige tiltak. Loven viser at dersom kommunen i forbindelse med vurderingen etter første ledd finner rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4, skal barneverntjenesten undersøke forholdet, jf. § 4-3.

I desember 2007 ble omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år overført fra Utlendingsdirektoratet til det statlige barnevernet. Det betyr at disse barna nå kommer direkte under barnevernets omsorg straks etter ankomst til Norge (Barnevernloven kap.5A). I forbindelse med overføringen av dette ansvaret, ble det bygget et omsorgssenter på Eidsvoll (åpnet 18. desember 2007). I ettertid er det bygget flere omsorgssentre, hovedsakelig på Østlandet, men også andre steder i landet.

Det er imidlertid planlagt at det statlige barnevernet også skal få ansvar for enslige mindreårige asylsøkere i alderen 15-17 år. Opprinnelig tok regjeringen sikte på at overføringen av dette ansvaret til barnevernet skulle skje i løpet av 2009 (St. prp. Nr 1, 2007 - 2008). Men på grunn av den store tilstrømningen av enslige mindreårige asylsøkere viste dette seg ikke å være praktisk mulig. Denne delen av reformen er derfor blitt utsatt til et senere budsjettår, og det er ikke spesifisert når (St. prp. Nr 1 2008 -2009).

Når enslige mindreårige asylsøkere har fått opphold og skal plasseres ut til kommuner, prioriteres gjerne bokollektiver som er under barneverntjenesten. En av grunnene til dette er fordi man vet at disse botilbudene er godt tilpasset denne målgruppen. Disse boligene er på mange måter lik en norsk barnevernsinstitusjon og har like rettigheter i henhold til barnevernloven. De enslige mindreårige blir bosatt når de er mellom 15-17 år, og må bo i boligen frem til fylte 18 år. Hvis de nyttegjør seg tilbudet kan de bo der til de fyller 20 år.

Interessant i denne sammenhengen er at når de enslige mindreårige asylsøkerne flytter ut, finnes det lite eller ingen støtteapparater for å følge dem videre. Bofellesskapene har ingen økonomiske resurser til å kunne drive ettervern for de enslige mindreårige asylsøkerne som flytter ut. Enkelte flytter ut før de fyller 20 år, og andre botilbud mister ofte tråden til ungdommene allerede ved fylte 18 år. Jeg stiller meg spørsmålet om hva dette gjør med mulighetene deres til å opprettholde god integrering? Hvordan påvirker dette fremgangen i forhold til skole og etter hvert arbeid? Og hva gjør dette blant annet med deres antatte behov for voksenkontakt, rettleielse og hjelp til praktiske ting og eventuelt ensomhet? Er dette en faktor som er med å påvirke til det motsatte av det å lykkes i Norge? Denne tråden vil jeg ta opp senere i oppgaven.

3.4 Hvem er de enslige mindreårige asylsøkerne?

3.4.1 Historikk:

På 1970-tallet var de fleste enslige mindreårige som kom til Norge overføringsflyktninger fra Sørøst Asia. På 1980- og 90-tallet kom mange av de enslige mindreårige som asylsøkere. I tidsperioden fra 1991 til og med 2000 kom det til sammen 2686 enslige mindreårige asylsøkere til Norge. På begynnelsen av 2000 skjedde det en økning til årlig rundt 500 enslige mindreårige asylsøkere (Lauritsen og Berg 2002). De største nasjonalitetsgruppene av enslige mindreårige som kom til Norge før 1990 var fra Vietnam, Iran, Sri Lanka, Etiopia og Somalia, mens det utover 90-tallet ble somaliere, irakere, tamiler og eks-jugoslaver som utgjorde de største gruppene (Eide 2000). På 2000-tallet har de største gruppene vært barn fra Irak, Somalia, Sri Lanka, Afghanistan, Russland, Eritrea, Statsløse (palestinere), Iran, Nigeria, Serbia og Etiopia (Lauritsen og Berg 2002 og www.udi.no). Slik bildet er i slutten av 2009, er størstedelen av de enslige mindreårige asylsøkerne gutter fra Afghanistan (www.udi.no).

3.4.2 Enslige mindreårige asylsøkere

I litteraturen om enslige mindreårige, reflekteres det en del om hvem de enslige mindreårige er. Som nevnt definerer Norge enslige mindreårige asylsøkere som alle barn og unge under 18 år som kommer til landet uten foreldre, eller som ikke har andre voksne med foreldreansvar i Norge. Dette inkluderer også de som kommer til landet i følge med andre voksne enn sine egne foreldre, for eksempel sammen med eldre søsken, tante, onkel eller lignende. Norge har derved en videre definisjon på enslige mindreårige enn den som brukes av FN (www.imdi.no). FNs høykommissær definerer denne gruppen som: *”those who are separated from both parents, and are not being cared for by an adult who by law or custom is responsible to do so”*. I følge denne definisjonen ville mange av de som i dag regnes som enslige mindreårige her i landet, ikke kommet inn under denne kategorien. I følge UNHCR vil barn som er ledsaget av andre voksne enn foreldre, og som etter loven eller sedvanerett har ansvar for dem, ikke defineres som enslige mindreårige.

Utlendingsdirektoratet (1993) opererer med tre ulike kategorier av enslige mindreårige (Eide, 2000, s. 15):

1. Enslige mindreårige som kommer alene og er uten tilknytning til herboende familiemedlemmer.
2. Enslige mindreårige som kommer alene, men har herboende slekt eller familierelasjoner som er å anse som potensielle omsorgspersoner.
3. Enslige mindreårige som kommer til Norge uten foreldre, men sammen med voksne familiemedlemmer, det være seg bror, søster, tante, onkel, fetter eller kusine.

En slik tolkning av hvem som kommer inn under begrepet enslige mindreårig, innebærer at norske myndigheter tar hensyn til at alle flyktningbarn under 18 år som ikke er i en familiesituasjon sammen med foreldre, tilhører en spesielt utsatt gruppe (Eide, 2000, s. 15).

Barne- og familiedepartementet (2001) trekker fram følgende momenter i den felles livssituasjonen for enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge:

- De er uten sine foreldres umiddelbare omsorg, veiledning og beskyttelse
- De er i et fremmed land med fremmed språk, kultur, tradisjoner, mat m.m.
- De kommer som flyktninger fra samfunn med væpnet konflikt eller annen organisert vold og har i varierende grad gjennomgått tap, savn, sorg og andre traumatiske opplevelser.

Et gjennomgående trekk i litteraturen om enslige mindreårige asylsøkere, er understrekningen av at enslige mindreårige er *en svært uensartet gruppe* (Lauritsen og Berg 2002, Engebriksen 2002, Eide, 2000). De er ulike når det gjelder bakgrunn for, og oppvekst før og under flukt, i

hvilken grad de har familie eller noen som kan fungere som omsorgspersoner i hjemlandet, i eksil i andre land eller i Norge, kjønnsmonster og når det gjelder individuelle forhold som alder, sosial bakgrunn, skolegang, modenhet og grad av traumatisering. Felles for mange av dem er likevel at mye av det som skulle vært barndommen/den tidlige ungdommen har fortonet seg annerledes enn for en vanlig ungdom. En viktig oppsummering fra denne litteraturgjennomgangen er kanskje at det som først og fremst karakteriserer de enslige mindreårige er at *de individuelle forskjellene er store*. Det er en sammensatt gruppe både når det gjelder nasjonal bakgrunn, alder og kjønn. De er i spenningsfeltet mellom vanlig ungdom og hjelpetrengende enslige mindreårige flyktninger. De er mennesker med krigserfaring, flukterfaring og brutte relasjoner. Men de er også barn og unge med fritidsinteresser, ”voksesmerter”, pubertetsproblemer, kjærlighetssorg og fritidsdrømmer.

3.4.3 Hvorfor flykter de?

Utlendingsdirektoratet (www.udi.no) oppgir at krig, borgerkrig, opprør, sult og katastrofer er årsaker til at mennesker flykter fra sine hjemland. Krig rammer ofte sivilbefolkningen, og kvinner og barn er spesielt sårbare. Forhold som sosial nød og håp om et bedre liv er faktorer som til alle tider har ført til at barn og unge har måttet forlate sine hjemland. At det er flest gutter som kommer, skyldes bl.a. at gutter i visse konfliktsituasjoner er i større fare enn jenter, at foreldre i mange kulturer verdsetter gutter mer enn jenter, og at det vanligvis er mindre farlig for gutter enn for jenter å reise uten følge. De færreste barn og unge som kommer til Norge gjør det ut fra et eget bevisst valg. De fleste ville aldri ha reist om de hadde hatt et valg.

Ada Engebriksen (2002) viser til at det er lite forskning, og en nesten total mangel på statistisk materiale omkring bakgrunnen for barnemigrasjon og derved også kunnskapen om motiver og begrunnelser for at barn blir migranter. Engebriksen (ibid) viser til at dette åpner for spekulasjoner, gjetninger og mer eller mindre politisk motiverte forklaringer på dette sosiale fenomenet.

3.4.4 Undersøkelse i regi av Save the children

Men en forholdsvis omfattende undersøkelse gjennomført i regi av Save the children (Redd barna), forsøker å gi noen svar på spørsmålene omkring bakgrunnen for barnemigrasjon. Undersøkelsen er kvalitativ og presenteres i rapporten *Separated Children Coming to Western*

Europe (Ayotte, 2000). Basert på disse intervjuene konkluderer rapporten med at de vanligste begrunnelsene for migrasjon er:

1. Væpnet konflikt
2. Politisk forfølgelse
3. Ufrivillig atskillelse fra foreldrene
4. Fattigdom
5. Barnesalg (trafficking)

3.4.5 Frivillig eller ufrivillig flukt?

I Boka "Unaccompanied Children" Care and Protection in Wars, Natural Disasters, and Refugee Movements (E. Ressler, N. Boothy, D. Steinbock, 1988), er det gjort en studie av enslige mindreårige flyktninger i krise. Dette er barn som er skilt fra sine foreldre pga krig, naturkatastrofer og andre flyktningeårsaker. Forfatterne viser til forskjellige kategorier av det som betegnes som "*atskilte barn*". Kategoriene er definert av kriteriet om atskillelsen er *ufrivillig* eller *frivillig*.

Ufrivillig atskillelse deles inn i kategoriene:

- *Abducted*: barn som blir bortført
- *Lost*: barn som ved uhell skilles fra foreldrene
- *Orphaned*: barn hvis foreldre dør
- *Runaway*: barn som rømmer hjemmefra
- *Removed*: barn som fjernes fra foreldrene for eksempel av myndighetene

Frivillig atskillelse deles inn i kategoriene:

- *Abandoned*: barn som forlattes av foreldrene uten plan om gjenforening
- *Entrusted*: barn som med hensikt plasseres i andres varetekt, for eksempel i institusjon og der foreldrene planlegger å ta det tilbake
- *Surrendered*: barn hvis foreldre har gitt opp foreldre retten permanent
- *Independent*: et barn som lever atskilt fra foreldrene med foreldrenes samtykke.

Eide (2000) viser til at Ressler's inndeling omhandler mange aspekter ved barn som flykter alene uten sine foreldre. Men han viser til at bare få av disse aspektene finnes i separasjonen av de mindreårige han har vært i kontakt med. Separasjonen disse ungdommene forteller om ville kun karakteriseres som Ressler's kategori "frivillige". Eide (ibid) mener at problemet med Ressler's to kategorier er at det er foreldrenes frivillighet og ufrivillighet det handler om. Barnas egne erfaringer ved flukten er ikke tatt med. Han viser videre til hans undersøkelse og samtaler med de enslige mindreårige, der det kom fram en tydelig motstand mot å reise fra hjemlandet. Men selv om mange av hans informanter forteller om motstanden, er det ingen

som sier de har nektet å reise. De kunne ikke sette seg opp mot foreldrenes vilje. For dem var det foreldrene som måtte bestemme, og motstanden kunne ikke komme til uttrykk på noen måte. Eide (ibid) viser til at historiene ungdommene forteller om hvordan flukten startet, kan deles inn i tre kategorier.

- *Motvillig*: Omsorgspersonene bestemmer at barna skal reise ut, mens de mindreårige egentlig ikke ønsker å reise.
- *Frivillig*: Omsorgspersonene bestemmer også her, men de mindreårige ønsker også selv å reise. Dette skjer gjerne når foreldrene spør om de mindreårige kunne tenke seg å studere i utlandet, og at de svarer at det kunne de tenke seg. Et annet eksempel på frivillig reise er når søsken har reist tidligere, og de vet hvor de skal reise og ser frem til å bo hos søsken.
- *Kaotisk*: Dette er en mer dramatisk flukt, hvor de kommer bort fra deler av familien under kaotiske krigstilstander i hjemlandet.

3.4.6 Ankerbarnteorien, frivillig flukt?

I Stortingsmeldingen nr 17, "Asyl- og flyktningpolitikken i Noreg" (2000-2001) diskuteres en problematikk som betegnes som ankerbarn. I følge denne teorien fungerer barnemigranter som "anker" som familiemedlemmer så skal følge etter ved å søke opphold på grunnlag av familiegjenforening. Ut fra denne teorien er barnas migrasjon frivillig og planlagt. De kan egentlig ikke betegnes som flyktninger, men som et redskap for økonomiske strategier hos foreldre. Motivet for barnemigrasjonen er altså en strategi for foreldrenes ønske om å få opphold i landet (Engebrigtsen 2002).

I Justisdepartementets rundskriv av 8.12.2000 er det skrevet følgende om familiegjenforening (Engebrigtsen 2002):

... det foreligger konkrete eksempler på at barn er sendt til Norge for at familien senere skal kunne komme etter. Barna føler seg forpliktet ovenfor familien, og det kan føre til problemer for barna dersom de ikke får gjennomslag for foreldrenes ønsker. De fleste er enige om at dette er misbruk av barn.

Engebrigtsen (2002) viser med skepsis til denne teorien. Forskere som har gjort mer systematiske undersøkelser av enslige mindreårige asylsøkere avviser ankerbarnteorien og angir den som en ugyldig forklaring på den internasjonalt økende barnemigrasjonen (Eide, 2000, mfl.). Det finnes ikke systematisk landsdekkende statistikk for å underbygge denne kritikken av ankerbarnteorien, men undersøkelser har vist at svært få barn søker familiegjenforening og enda færre får det innvilget (Eide, 2000). Pettersen (2008) oppgir nyere tall som viser at det kun var 4 % av de enslige mindreårige asylsøkerne som fikk

gjenforening med foreldre i perioden 1996 – 2005. Av de enslige mindreårige asylsøkerne med asyl, som har rett på familiegjenforening, var tallet 10 %, mens kun 3 % av alle enslige mindreårige asylsøkere med opphold på humanitært grunnlag fikk gjenforening med foreldre. Samtidig er det grunn til å anta at noen foreldre/familier faktisk ser mulighet for migrasjon gjennom barna sine. Ettersom disse foreldrene stort sett kommer fra land der konflikt, krig og fattigdom er dominerende, er det imidlertid viktig å forstå helheten av familiers livssituasjon og muligheter for å forstå hvorfor noen sender barna sine som ”anker”. (Engebrigtsen 2002). Engebrigtsen mener at problemet med ankerbarnteorien er at den har sett ut til å ha vært inkorporert i store deler av juridisk avdeling i UDI og Justisdepartementet, som en generell forklaring på illegal barnemigrasjon, og ikke som en teori om hvorfor noen barn migrerer (Ibid). Spesielt blir denne teorien vesentlig når de enslige mindreårige søker asyl eller opphold på humanitært grunnlag. Mistenker man at barnet er et ankerbarn, vil man løse dette med å gi barnet opphold på humanitært grunnlag for å unngå familiegjenforening.

3.4.7 Ufrivillig flukt?

Redd Barna er kanskje den viktigste pådriveren når det gjelder å fokusere på barnemigrasjon som ”ufrivillig”. I Redd Barnas rapport: ”*Barn og unge som kommer alene*” (Borgus, Hansen og Heiberg 1997) vises det til at barnemigranter har ulike grunner for å be om beskyttelse og at flukten stort sett er frivillig. Den viser videre til at de fleste barna på en eller annen måte har fått hjelp av andre til å gjennomføre flukten i et forsøk på beskyttelse. Men at barna som regel ikke er orientert om hva flukten innebærer og hva som kan møte dem i et annet land.

3.4.8 Hvorfor Norge?

Flere undersøkelser (Eide 2000, Andersson 1994, Svensson 1999) viser til tilfeldighetene ved hvilket land de enslige mindreårige kommer til. Eide (2000) viser til at noen av de mindreårige er målbevisste i sitt valg av reiserute, mens andre flykter i uvisshet om hvor de skal. De som vet de skal til Norge sier at det er fordi en slektning eller en nær venn av familien allerede hadde opphold her. Men en av grunnene er også at omsorgspersoner i hjemlandet har hørt av andre at Norge er et bra sted å vokse opp. Spesielt er det utdanningen her som nevnes.

Ut fra Schmeidl (2001) ansees de viktigste faktorer som trekker voksne migranter til bestemte områder å være

1. familienettverk
2. at det finnes arbeidsgivere som rekrutterer utenlandsk arbeidskraft
3. utenrikspolitiske vurderinger omkring mottak og beskyttelse av visse grupper

Dette vil dermed si at det enkelte lands migrasjonspolitikker ser ut til å spille en viktig rolle. Det er grunn til å tro at dette også gjelder for migrasjon av barn. Avdelingsdirektør i Utlendingsdirektoratet Frode Forfang, bekrefter denne antakelsen i sin kronikk (2003). Han viser til at det ikke nødvendigvis er reelle forhold som får asylsøkere til å foretrekke ett land fremfor et annet, selv om forhold som for eksempel levestandard og arbeidsmuligheter spiller sterkt inn. Sentralt står asylsøkernes oppfatning av landenes asyl- og innvandringspolitikk.

3.4.9 Hvordan kommer de enslige mindreårige til Norge?

Det finnes dessverre lite kunnskaper om hvordan flukten har vært for de enslige mindreårige. Men for mange er dette en traumatisk og usikker tid. Ketil Eide (2000) viser til at noen sendes med slektninger til Norge, andre setter seg og familien i stor gjeld for at smuglere skal hjelpe barnet i trygghet. Atter andre er på vei til slekt i andre land, og havner tilfeldig i Norge. Han viser videre til konkrete eksempler hvor blant annet flere av tamilene forteller om en flukt mot hovedstaden Colombo, for så etter noen måneder å sette seg på et fly mot Skandinavia. Mens andre har en enda lengre og mer komplisert flukt. En somalisk mindreårig forteller at perioden fra han forlot hjemlandet til han var i Norge tok fire år. Han hadde i løpet av denne perioden bodd i Egypt i 3,5 år, før han dro mot Europa. Denne reisen tok noen måneder, hvor han oppholdt seg i flere land underveis. Eide viser videre til at alle de vietnamesiske mindreårige hadde en lang fluktperiode. De flyktet fra Vietnam i båter, og ble plukket opp av skip ute på havet.

3.4.10 Handel med barn og unge og trafficking

I slutten av januar 2008 ble det i Aftenposten publisert en sak rundt handel med barn og unge og mistanke om trafficking. Avisen viste til at det i fjor forsvant 11 barn fra norske asylmottak, og at UDI frykter at fire av disse kan ha blitt solgt og utnyttet i menneskehandel. Det hevdes at utnyttelse av barn i prostitusjon, pornografi og sex-turisme har økt i løpet av 1990-tallet (Heiberg 2001). I dag synes det å være en situasjon der mange barn lever uten

beskyttelse av familie, nærmiljø eller myndigheter. I Vest Europa befinner det seg over 100 000 barn og mindreårige fra hele verden som er på flukt eller vandring alene fra krig, ekstrem fattigdom, undertrykkelse, forfølgelse eller på grunn av forhold knyttet til familien (Ayotte 2000). Enslige mindreårige asylsøkere er svært utsatt i forhold til å bli utnyttet. Det er avdekket at enslige mindreårige asylsøkere utnyttes i prostitusjon, som illegal arbeidskraft, tiggere eller narkotikaselgere i en rekke land i Europa (Save the children).

Trafficking er et begrep som for de fleste assosieres med kommersiell seksuell utnyttelse av kvinner og barn. Mer riktig blir det at trafficking/internasjonale handel med mennesker, innebærer en organisert virksomhet der individet rekrutteres, formidles og transporteres til områder der formålet er kommersiell utnyttelse i sexindustrien, som illegal arbeidskraft, til å drive kriminell virksomhet eller andre områder som for eksempel privat hushold. Renland (2001) viser til at i de tilfellene det er snakk om grensekryssende virksomhet, kan transporten inn til en stat være illegal. Da blir individet smuglet inn ved bruk av falske dokumenter, eller på legalt vis ved turistvisum, privat invitasjon eller som asylsøker. Hun hevder også at det ikke finnes bevis for at trafficking skjer i Norge. Det finnes ingen konkrete saker eller bevis for at det skjer organisert handel for kommersiell seksuell utnyttelse til Norge, men det er flere som har mistanke om at det forekommer. Renland (ibid) nevner at det forsvinner barn fra asylmottak i mange europeiske land, deriblant Norge, og at noen av forsvinningene sannsynligvis kan forklares med trafficking.

3.5 Enslige mindreårige asylsøkere som risikogruppe:

3.5.1 Enslige mindreårige asylsøkere, et fremmed land uten mor og far

Som nevnt tidligere viser Tormod Øia (2005) i sin bok "Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering" at sjansene for asosialitet generelt øker for de ungdommer som ikke bor sammen med mor og far, og at det er en risiko å bo uten mor og far. Han viser derfor til at gruppen enslige mindreårige asylsøkere er en spesielt utsatt gruppe. Familien er den som tilbyr ungdommen primær omsorg, sosialisering, forankring og tradisjon. Foreldre blir derfor viktige som rollemodeller, og ikke minst viktige som signifikante andre. Det er mor og far som påvirker sine barn gjennom både livsførsel, tradisjon, oppdragelse og grensesetting. Ikke minst inneholder relasjonene til foreldrene både varme, omsorg, solidaritet og trygghet, og selvfølgelig noen ganger også spenninger, konflikter eller savn. I en del tilfeller blir

spenningene så sterke at det oppstår dype konflikter eller åpne brudd. Og i mange tilfeller er nettopp dette grunnlaget for at en enslig mindreårig asylsøker flykter. En konflikt av kulturell eller religiøs art som bunner i så stor krenkelse og uenighet fra barnet side, og som ender med et åpent brudd mellom barnet og foreldre og fører til flukt. Et eksempel på en slik konflikt kan være tvangsekteskap, som det finnes flere eksempler av blant enslige mindreårige.

Som sagt er de enslige mindreårige en sårbar gruppe i forhold til at de kommer hit alene og mangler omsorgspersoner. Den norske velferdsstaten har derfor et spesielt ansvar for disse barna. Den største delen av de enslige mindreårige kommer under ansvar av barnevernstjenesten, og dermed barnevernsloven. Denne loven gjelder frem til 23 år, men i praksis er det svært få ungdommer (både norske barneversbarn og enslige mindreårige asylsøkere) som får nytte av dette siden staten ikke refunderer kommunale utgifter til tiltak etter fylte 20 år.

Omsorg fra foreldre varer ofte langt ut i 20-årene (om ikke for alltid), mens båndene og omsorgen for barneversbarn og enslige mindreårige asylsøkere i mange tilfeller brytes allerede en plass mellom 18 og 20 år. Dette til tross for at det kanskje er nettopp disse som trenger det mest. Undersøkelser viser at ettervernklinter har en større sjanse enn andre klienter til å få et vellykket forløp som unge voksne (Bogen og Nadim 2009, Kristofersen 2009). Selv om ettervern for ungdom mellom 20-22 år er høyere for enslige mindreårige asylsøkere enn for andre barn og unge i barnevernet, er den allikevel kun på 12 % (Bogen og Nadim 2009). For de enslige mindreårige asylsøkerne mellom 18-20 er den derimot på 49 % (ibid). Et interessant spørsmål her, er om investeringen av støtte til en enslig mindreårig asylsøker bør avsluttes ved fylte 20 år? Som norsk velferdsstat skal vi prøve å erstatte foreldrenes omsorg, er dette den omsorgen gjennomsnittlige norske foreldre gir sine barn? Jeg vil påstå at det er en høy risikofaktor for en enslig mindreårig asylsøker å være uten noen form for omsorg og hjelp av voksenpersoner i en alder av 20 år.

3.5.2 Psykisk helse

Som beskrevet tidligere, trekker Barne- og familiedepartementet (2001) frem at en av fellesbetegnelse for enslige mindreårige asylsøkere, er at de kommer fra samfunn med væpnet konflikt eller annen organisert vold og har i varierende grad opplevd tap, savn, sorg og

andre traumatiske opplevelser. Å komme til Norge med en slik bakgrunn vil være en høy risikofaktor i forhold til å utvikle en eller annen form for psykiske problemer.

Folkehelseinstituttet arbeider med et prosjekt de har kalt Ungkul – ungdom, kultur og mestring. De er interessert i hvordan sosiale og kulturelle faktorer påvirker barns utvikling, mestring, kompetanse og trivsel? En av deres studier omhandler enslige mindreårige asylsøkere og psykisk helse. Ut fra denne rapporten vises en høy forekomst av symptomer på depresjon blant enslige mindreårige asylsøkere (Oppedal, Seglem, Jensen 2008). Omtrent halvparten av ungdommene som ble undersøkt hadde så mange symptomer at man må anta at det går ut over deres daglige aktiviteter. Som vanlig i denne aldersgruppen, hadde jentene mest psykiske plager. Dette er ikke i samsvar med at de mislykkes med livet her. Men det viser et bilde av hvor mange enslige mindreårige asylsøkere som sliter med psykiske plager.

Symptomer på depresjon og post-traumatisk stress er regnet som de hyppigste formene for psykiske plager. Oppedal, som er leder av studien, viser til at mange av ungdommene som deltok i undersøkelsen hadde opplevd krig. Traumatiske stressplager etter krigsopplevelser er sannsynligvis noe av grunnen til at såpass mange enslige mindreårige asylsøkere har depresjon.

En annen av UngKul sine rapporter påviser at en stor andel av de enslige mindreårige har posttraumatiske plager knyttet til sine krigsopplevelser (Oppedal, Seglem og Jensen 2009). Her oppgir hele 61 % at de fortsatt har plagsomme minner knyttet til krigsopplevelsene, og 47 % fortsatt har drømmer med mareritt om dette. Spørsmålene handler om gjenopplevelse og invaderende symptomer, der plutselige tanker eller følelser dukker opp i bevisstheten. Rapporten viser også til studier gjort i Belgia og Nederland blant enslige mindreårige asylsøkere. Her fant man at henholdsvis 36.7 % og 48.4 % hadde et svært høyt nivå av posttraumatiske plager.

Hva som er grunnlaget for hvorfor disse tallene er så høye er kompleks og vil sannsynligvis være på grunnlag av mange faktorer, og vil også utspille seg forskjellig fra ungdom til ungdom. Det er i denne sammenhengen interessant å se nærmere på det Giddens (1991) kaller for *selv-identitet*, som er en personlig fortolkning av en selv basert på ens forhistorie. Det er sannsynlig at ungdommene vil ha tanker og definisjoner av seg selv i forhold til flukten fra hjemlandet. Eksempler på slike tanker kan være ungdommenes følelse av å ha blitt sviktet av

familien, usikkerhet i forhold til hvorfor akkurat de har blitt valgt til å dra, følelsen av deres eget svik overfor familien og skyldfølelse. Kohli (2007) refererer til at sosialarbeiderne i hans undersøkelse mente at flere av de enslige mindreårige var forvirret i forhold til hvorfor nettopp de hadde blitt plukket ut som "the one to go". Og at disse ungdommene nå slet med å gi dem selv og andre en grunn for deres flukt. Christiansen og Foighel (1990 i Kohli 2007) refererer til det samme i forhold til når barna blir pakket opp og sendt. Barna bekymrer seg, og sliter med å forstå hvorfor akkurat de må dra for å redde familien, eller hvorfor de får slippe unna krigen mens resten av familien må være igjen. Dette kan være eksempler på tankeprosesser som vil kunne være med på å forklare de høye tallene for psykiske plager.

Oppedal (2008) viser også til at ensomhet er et av hovedtemaene som går igjen i samtalene med de enslige mindreårige asylsøkerne. Hele 75 % av de enslige mindreårige asylsøkerne i undersøkelsen, krysset av på at de følte seg ensomme. Hun viser videre til at brudd på relasjoner og tap av nære tilknytningspersoner er et fellestrekk på deres situasjon. Om dette i hovedsak gjelder de første årene, eller om det endrer seg med tiden, er uvisst. Situasjonen endrer seg mye når ungdommene får innvilget asylsøknaden sin. Da er det slutten på lange måneder med uvisshet og spenning. Og selv om fremtiden nok for mange føles utrygg, begynner en ny fase i livet deres når de er på plass i hver sin bosteds-kommune. Oppedal viser til at en av de viktigste oppgavene til de enslige mindreårige asylsøkerne i denne fasen, er å ta opp igjen kontakt med familie og venner i utlandet og å etablere nye sosiale nettverk i Norge. Dette er relevant i forhold til konvoiteorien som jeg vil komme tilbake til i neste kapittel.

3.5.3 Større sjanse for å droppe ut av skolen:

Forskning viser at minoritetsspråklige elever generelt har dårligere læringsutbytte og høyere frafallsprosent i videregående opplæring enn elever generelt. Unge med innvandrerbakgrunn er i tillegg underrepresentert i norsk høyere utdanning (Handlingsplan for Integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008). Av de som kom til Norge da de var 16 år, og som i dag er mellom 20 og 30 år, har 31,5 prosent fullført og bestått videregående opplæring. Av de som er 20 år er det kun 5 prosent som har fullført og bestått videregående opplæring. Prosentandelen stiger derimot betraktelig med økende alder. 57 prosent av 27-åringene har fullført og bestått videregående (Handlingsplan for Integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008).

Liknende resultater finner man i SSB's rapport om innvandring og innvandrere 2008 (Daugstad). Denne viser til at fullføringsgraden er lavere, og avbruddprosenten er høyere for innvandrerelever enn den er for hele elevgruppa i videregående opplæring. Fire av ti av innvandrerelevne som startet i grunnkurs i 2001, fullførte til normert tid (tre år), og ytterligere en av ti innen fem år. Hele en av tre hadde sluttet utdanningen i løpet av fem år. Generelt er fullføringsgraden mye høyere blant elever som går på allmennfaglige studieretninger sammenliknet med de som går på yrkesfaglig studieretning.

Flere faktorer bidrar til å forklare frafallet blant elever med innvandrerbakgrunn. Blant annet går mange av innvandrerelevne på utdanningsprogram med høyt frafall (yrkesfaglige studieretninger). Videre har elever med innvandringsbakgrunn gjennomsnittlig svakere karakterer enn majoritets elever. Sannsynligheten for å fullføre videregående opplæring øker jo bedre karakterer elevene oppnår tidlig i opplæringsløpet (Støren mfl. 2007).

Som vist til tidligere er Øia og Heggen (2005) opptatt av hvor viktig skolen er i dag. Slik jeg forstår Øia og Heggen, mener de at om man velger bort skolen, vil man på sett og vis bli marginalisert slik samfunnet er i dag. Dette er noe som underbygges av Regjeringen som har som mål at flest mulig fullfører videregående opplæring, da dette vil minske sannsynligheten for fattigdom og marginalisering senere i livet (St.meld. nr. 16 (2006-2007) ...og ingen sto igjen og St. prop nr 1 (2007-2008) for kunnskapsdepartementet). Det er derfor en risikofaktor for enslige mindreårige asylsøkere om de velger bort høyere utdanning allerede på videregående. Marginalisering kan defineres som det å befinne seg i flytende prosesser mellom integrasjon og ekskludering, der enkeltpersoner eller grupper blir dradd mot samfunnets ytterkanter eller grenser (Pedersen 1996 i Heggen og Øya 2007) Særlig for ungdom er arenaer som klassen, skolemiljøet og jevnaldergruppen viktige. Marginalisering for ungdom dreier seg om å være i en mellomposisjon mellom det å være godt integrert på de viktige arenaene i samfunnet og det å være ekskludert eller utstøtt (Heggen og Øya 2007).

For barn og unge representerer skolen et betydningsfullt møte med krav og forventninger som stilles til den enkelte på vegen fra barndom til voksenhet. Utdanning er en viktig kilde til sosial mobilitet – og alle skal i prinsippet ha de samme mulighetene. Slik sett bidrar skolen til å forvalte, nyttiggjøre og synliggjøre nasjonens intellektuelle ressurser. Samtidig har utdanning blitt en nødvendighet for å kunne starte en yrkeskarriere. Skolen skal forberede de unge på de krav og standarder som stilles av det voksne samfunnet.

I en ssb-rapport som omhandler unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning, viser Bjørn Olsen (2009) hvor viktig skolen er for integrering. Hans hovedfokus/utgangspunkt er de ikke-vestlige ungdomsgruppene tilknytning til arbeidsliv og utdanning som utgjør de grunnleggende arenaene for integrasjon. Han viser til at når enkelte grupper systematisk faller utenfor disse to bærende institusjonene i samfunnet, er det tale om en marginalisering, det vil si en sosial utstøtning. Unge førstegenerasjonsinnvandrere har som gruppe et sysselsettingsnivå som ligger langt under det vi finner i de andre to hovedgruppene. Han hevder videre at om man skal snakke om marginalisering i form av sosial utstøtning, er det mest nærliggende å forholde seg til de gruppene som har hatt reell mulighet til å vinne fotfeste her i landet. Det vil si de som har vært gjennom den første tilpasningsfasen til det norske samfunnet med språkopplæring og eventuelt yrkeskvalifisering. Blant unge førstegenerasjonsinnvandrere ser han at botid har stor innvirkning på andelen aktive og spesielt de sysselsatte. Det går et skille ved fire års botid, og nivået øker jevnt når man beveger seg oppover i botidsintervallene. Etter hvert som botiden øker, ser man en tilnærming til andregenerasjonsinnvandrers nivå. Et annet aspekt ved botiden er den utjevningen mellom menn og kvinner som finner sted, og som er en viktig forutsetning for det høye aktivitetsnivået blant unge innvandrere med lang botid her i landet.

3.5.4 Levevilkår - kriminalitet

Torbjørn Skarðhamar viser til at det finnes en sammenheng mellom levekårsproblemer og overrepresentasjon i kriminalstatistikken (Skarðhamar 2005, 2006). Svært mye generell kriminologisk teori vektlegger livssituasjon og sosial integrasjon i samfunnet. Særlig individuelle ressurser som utdanning og deltakelse i arbeidsmarkedet er viktig gjennom å legge forutsetninger for individuell utfoldelse. Skarðhamar (ibid) skriver videre at blant annet mottak av sosialhjelp bør sees som en indikator på en vanskelig økonomisk situasjon, og at det har vært antatt at det å bo i storbyer i seg selv er en faktor som medfører høyere kriminalitet. Det er liten tvil om at enslige mindreårige asylsøkere generelt er mer eksponert for visse faktorer som er knyttet til kriminalitet. De bor i større grad i Oslo, dropper i høyere grad ut av skolen og får dermed lavere utdanning, sjansen for arbeidsledighet blir større, noe som igjen gir dem en vanskeligere økonomisk situasjon enn nordmenn.

Enslige mindreårige asylsøkere kan allerede fra 18 år være avhengige av sosial stønad, til tross for at de tar utdanning. De henger som oftest etter i utdanningsløpet, og er i mange

tilfeller ikke ferdig med videregående utdanning før fylte 20 - 22 år. De vil i disse årene kun motta stipend fra lånekassen, som er på 54 000,- i året. De blir avhengige av å arbeide forholdsvis mye for å klare å kunne dekke de resterende faste utgiftene. Om de ikke har arbeid, eller ikke har kapasitet til å arbeide så mye, vil de være avhengig av sosial stønad. Satsene for sosial stønad er basert på en svært nøktern levestandard, og er ikke ment for å vedvare over lengre tid (sosialtjenesteloven). En enslig mindreårig asylsøker vil i tillegg, på grunn av dårligere språkkunnskaper, måtte jobbe mer med skolearbeid under videregående opplæring enn en norsk gjennomsnittselev. På grunnlag av dette kan man på mange måter forstå hvorfor så mange enslige mindreårige velger å droppe ut av videregående opplæring. Og hvor dette igjen øker sjansene for ikke å lykkes med tilværelsen her i Norge.

3.5.5 Kulturforskjeller som en ekstra utfordring

I møte med og sosialiseringen inn i det norske samfunnet kan man på mange måter si at enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe ungdommer som står overfor en dobbelt utfordring. De skal takle det å være ung ut fra en vestlig og norsk målestokk, samtidig som de er immigranter på vei inn i en fremmed kultur. Ungdommene skal inn i et samfunn som til dels er svært forskjellig fra den kulturen de er vokst opp i. Tormod Øia (2005) skriver at dette kan bety at innvandrerungdom verken fra sine egne jevnaldrende eller fra voksne får den positive bekreftelsen som skal til for å bli voksen på moderne vis. Dette fordi disse ungdommene på mange vis i stor utstrekning mangler eldre forbilder og er henvist til de rollemodellene som tilbys gjennom kommersialisert medieskapt virkelighet. Derimot hevder han at de innvandrerungdommene som enten føler seg som norske eller som både norske og innvandrere, i mindre grad begår asosiale handlinger. Opplevelsen av norskhet er altså i noen grad en beskyttelse mot asosialitet, og det er nærliggende å se integrasjon i betydningen opplevelse av å ha tilhørighet og samtidig føle lojalitet i forhold til storsamfunnet som den beskyttende faktoren. Mest beskytta mot å begå asosiale handlinger er de som både ønsker å leve etter norsk kultur og etter hjemlandets kultur og tradisjoner. Øia (ibid) hevder at de ungdommer som klarer å vise respekt for kultur og verdier, i større grad klarer å etterleve koder og krav som ligger i opprinnelseskulturene.

Hundeide (2003) bruker en betegnelse som han kaller ”den skjulte barneoppdragelsen”, og mener at det etableres kontrakter og metakontrakter mellom barnet og dets omsorgsperson i forhold til gjensidige forventninger til hverandre. Det interessante i denne sammenhengen er

kontrakten han kaller ”utviklingskontrakter”. Poenget her er at når forpliktende metakontrakter er fast etablerte, er det disse som oppdrar barnet og regulerer dets atferd. Det betyr at foreldrene bare i liten grad behøver å gripe inn. Kontraktene fungerer automatisk som skjulte avtaler. Ut fra dette vil det si at selv om den enslige mindreårige asylsøkeren nå har flyttet fra sitt hjemland og familie, betyr det ikke at oppdragelsen slutter. ”Utviklingskontrakten” eksisterer fortsatt, og der en ungdommen vil kunne stå i konflikt mellom denne kontrakten og det nye som møter han/hun her i Norge.

3.5.6 Sosial kompetanse, sosiale koder og utfordringen med å etablere relasjoner til jevnaldrende

Relasjoner til jevnaldrende representerer et særlig potensial for utvikling. Vennskap i ungdomstiden er spesielt viktig fordi identiteten er usikker, og for de enslige mindreårige asylsøkere er båndene til foreldre og/eller betydningsfulle voksne løsere eller helt borte. Heggen og Øia (2005) sier noe om det å ha en bestevenn:

”Å ha en bestevenn handler om grunnleggende behov for nære relasjoner til jevnaldrende, noe som er spesielt viktig i ungdomstiden”

Sosial kompetanse er svært viktig for i hvilken grad barn og unge klarer å etablere jevnalderrelasjoner og hvem de etablerer relasjon til (Nordahl og Manger 2005). Hundeide (2003) viser til at det å inngå et vennskap innebærer en underforstått forpliktelse til å handle i overensstemmelse med hva som er ”passende”. Det som er passende, henviser til sosiale regler og koder for akseptabel oppførsel. Hundeide (ibid) er opptatt av at det ikke er så lett å presist spesifisere slike koder og sosiale regler. Dette fordi mellommenneskelige samspill ofte dreier seg om subtile, ekspressive og affektive forhold som lettere kan uttrykkes som ”passende og naturlige” enn som klare, logiske påbud. En enslig mindreårig asylsøker er vokst opp i en annen kultur der det gjerne er andre sosiale regler og koder som gjelder. Miller (1996) erfarte i sin undersøkelse av mayaindianerbarn på flukt, at barn i krig og på flukt viser seg å være mer realistiske enn andre barn. De hjelper foreldre mer enn de leker, de tar seg av og trøster søsken, og de påtar seg gjerne en litt eldre rolle enn den kronologiske alderen deres skulle tilsi. En enslig mindreårig vil på grunnlag av dette møte mange utfordringer i forhold til å klare å etablere vennskap med jevnaldrende i Norge. Og dette er i tillegg til andre anerkjente utfordringer som fremmedfrykt, rasisme og lignende, som møter en flyktningungdom her i Norge. Det er på mange måter en kjensgjerning at nordmenn er et ”lukket” folkeslag, og at vi i høy grad foretrekker allerede eksisterende etablerte forhold istedenfor å etablere nye. Dette

gjelder spesielt i forhold til mennesker med annen etnisk bakgrunn. Om det skyldes fremmedfrykt eller er basert på andre forklaringer er usikkert.

3.5.7 Risiko i forbindelse med krig, politiske konflikter og flukt

Krig er en alvorlig risiko for utvikling av alvorlige psykiske forstyrrelser hos de barna som opplever dette. Blant annet er det funnet høye nivåer av angst, følelsesmessige problemer, atferdsproblemer og posttraumatisk stressforstyrrelser (PTSD) blant barn i Midtøsten (Garbarino og Kostely 1996, Punamäki 1996, Punamäki ofl. 2001). Kroniske påkjenninger er langt alvorligere enn enkeltstående traumer (Rutter 1990 og 2000 i Helmen Borge 2003). Krig og politisk vold varer gjerne lenge, og er derfor en alvorlig risiko for utvikling av alvorlige psykiske forstyrrelser hos de barn som opplever dette.

Flukt til nye miljø krever tilpasning til ukjente, ofte ustabile og uforutsigbare omgivelser. Flukt representerer enda en risiko i tillegg til tidligere risikoer som redsel, frykt, terror, familieproblemer og fysisk utmattelse (Helmen Borge 2003).

4.0 Teori

4.1 Tilknytningsteori; Kahn og Antonucchi sin konvoimodell

Noe av det som gjør at man ser på gruppen enslige mindreårige asylsøkere som spesielt sårbar, er at de kommer til landet helt alene, og foreldrene/omsorgspersonene er enten helt borte eller befinner seg et annet sted i verden. De må i høy grad evne å ta vare på seg selv uten et trygt nettverk av tilknytningspersoner. Behovet for emosjonell tilknytning til en eller flere signifikante personer regnes som universell for en normal personlighetsutvikling, og teorier om tilknytning har fått stadig større utbredelse for forståelse av individ og samfunn (Kahn og Antonucchi, 1980).

Vanligvis regnes nære familiemedlemmer som den innerste primære støttesirkelen sammen med nære venner, utenfor denne finner man gjerne det man kaller det sekundære nettverk som er fjernere slektninger, venner og enkelte kollegaer, og utenfor der igjen kan en tenke seg mer temporære venner og bekjenskaper med mer midlertidig eller kontekstavhengig støttefunksjon.

Basert på teorier og forskning om tilknytning i tidlig spedbarnsfase har Kahn og Antonucci (1980) utvidet betydningen av begrepet ved å inkludere mellommenneskelig tilknytning på forskjellige sosiale arenaer gjennom hele livsløpet. Tradisjonelle teorier viser gjerne til at erfaringer i de første leveårene kan begrense mulighetene senere i livet. Kahn og Antonucchi peker derimot på forskning som viser at mennesket har en beredskap for forandring gjennom hele livet som utfordrer tradisjonelle ideer. Disse forskerne er opptatt av å fokusere på nåtidige sosiale relasjoner og erfaringer for å forstå et individs psykososiale mestring. De vil kartlegge hvordan og i hvilken grad sosiale relasjoner påvirker mestring av livskriser. Gjennom livsløpsperspektivet har de utviklet en teori og metode for å undersøke og forstå hvordan et individs sosiale nettverk forandrer seg over tid, og hvordan det fungerer som en støtte i vanskelige livsfaser.

Kahn og Anonucci benytter begrepet ”konvoier”, som beskriver nettverk som følger den enkelte gjennom forskjellige livsfaser. Dette er ikke konstante nettverk, men nettverk som endrer karakter og som av og til skiftes fullstendig ut. De viser til at konvoier er betegnelsen på flåter av støtteskip som følger og beskytter et sårbart skip gjennom krigssoner. Metaforen illustrerer det sårbare individet som er avhengig av beskyttende ringer av signifikante andre for å mestre de skiftninger i materielle, psykiske og sosiale betingelser som en møter gjennom livet. Konvoimodellen kan være et godt utgangspunkt for å definere og problematisere for å kunne forstå og forklare sammenhengen mellom individuell mestring, personlighet, livsbetingelser og sosial tilknytning. Jeg vil derfor gå noe nærmere inn på denne modellen.

Kahn og Antonucchi er interessert i begrepene tilknytning, roller og sosial støtte. De viser spesielt hvor viktig *sosial støtte* er i forhold til den enkeltes velvære gjennom livsløpet, dette både pga av dets direkte bidrag og for muligheten for å moderere effekten av stress. Videre understreker de viktigheten av å knytte sosial støtte opp mot både tilknytningsteori og rolleteori. Tilknytningsteori fordi den i stor grad har å gjøre med sosial støtte i spedbarnsalderen og barndommen, og rolleteori fordi den ofte har å gjøre med stressfulle krav og forventninger for dem som mottar sosial støtte. Derfor foreslår de konseptet med konvoier, eller personlige nettverk, som en struktur i forhold til hvem som gir og får sosial støtte.

For å forstå sosial støtte i denne sammenhengen er livsløp viktig av flere grunner.

- Menneskets behov og omstendigheter forandrer seg i løpet av livet. For eksempel må man gi opp enkelte roller, der noen endres brått og uventet, mens andre rollebytter forutser man i forkant. For en enslig mindreårig asylsøker skulle man anta at det største rollebyttet er fra det å ha en eller flere omsorgspersoner rundt seg, til det å måtte ta vare på seg selv.
- Formen og mengden av sosial støtte forandrer seg i forhold til hvilke forandringer og omstendigheter man gjennomgår.
- Det er allment kjent at fortiden påvirker fremtiden. For å forstå individuelle vanskeligheter blant voksne, er det nødvendig å gå noen systematiserte veier som inkluderer deres tidligere erfaringer.
- Tolkningen av individuelle forskjeller som alder, periode eller gruppepåvirkning, må refereres til forskjellige erfaringer gjennom livsløpet.

Kahn og Antonucci viser til hvordan behovet for sosial støtte gjerne øker når en persons rolle utsettes for store forandringer, spesielt når forandringen er uønsket eller uventet, som er tilfelle for mange enslige mindreårige asylsøkere. Men samtidig ser også effekten av sosial støtte ut til å være større under perioder av akutt stress og rolleendring. Utallige undersøkelser har dokumentert betydningen av støtte, oppmuntring og relevant tilbakemelding for mestring

av sosiale roller (ibid.). Forskning dokumenterer at behovet for sosial støtte er særlig sterkt når personer opplever brudd og endring i primære relasjoner og sosiale roller. Dette er tilfelle blant de aller fleste enslige mindreårige asylsøkere. Forandringsprosesser, frivillige og ufrivillige, er et generelt aspekt ved modning og utvikling ved alle livsløp. Uforutsette, og fundamentale forandringer kan imidlertid forårsake stress som fører til alvorlig sykdom både mentalt og fysisk. I slike livsfaser kan sosial støtte fungere som en buffer mellom akutt stress, engstelse og sykdom (ibid.:265). Kahn og Antonucci refererer til forskning som viser til stor forskjell mellom de som måtte gjennomgå stressfulle hendelser uten nære støttepersoner, og de som hadde minimum et nært forhold. Den viktigste faktoren var det å ha noen å betro seg til og dele problemer med. Komplementært til dette refereres det til studier hvor støtte er borte, og bevis på at slike tap kan ha negativ effekt på velvære.

Hva er så sosial støtte? Kahn og Antonucci viser til at sosial støtte er mellommenneskelige interaksjoner som inkluderer en eller flere av følgende nøkkelementer: affekt, bekreftelse og hjelp/bistand.

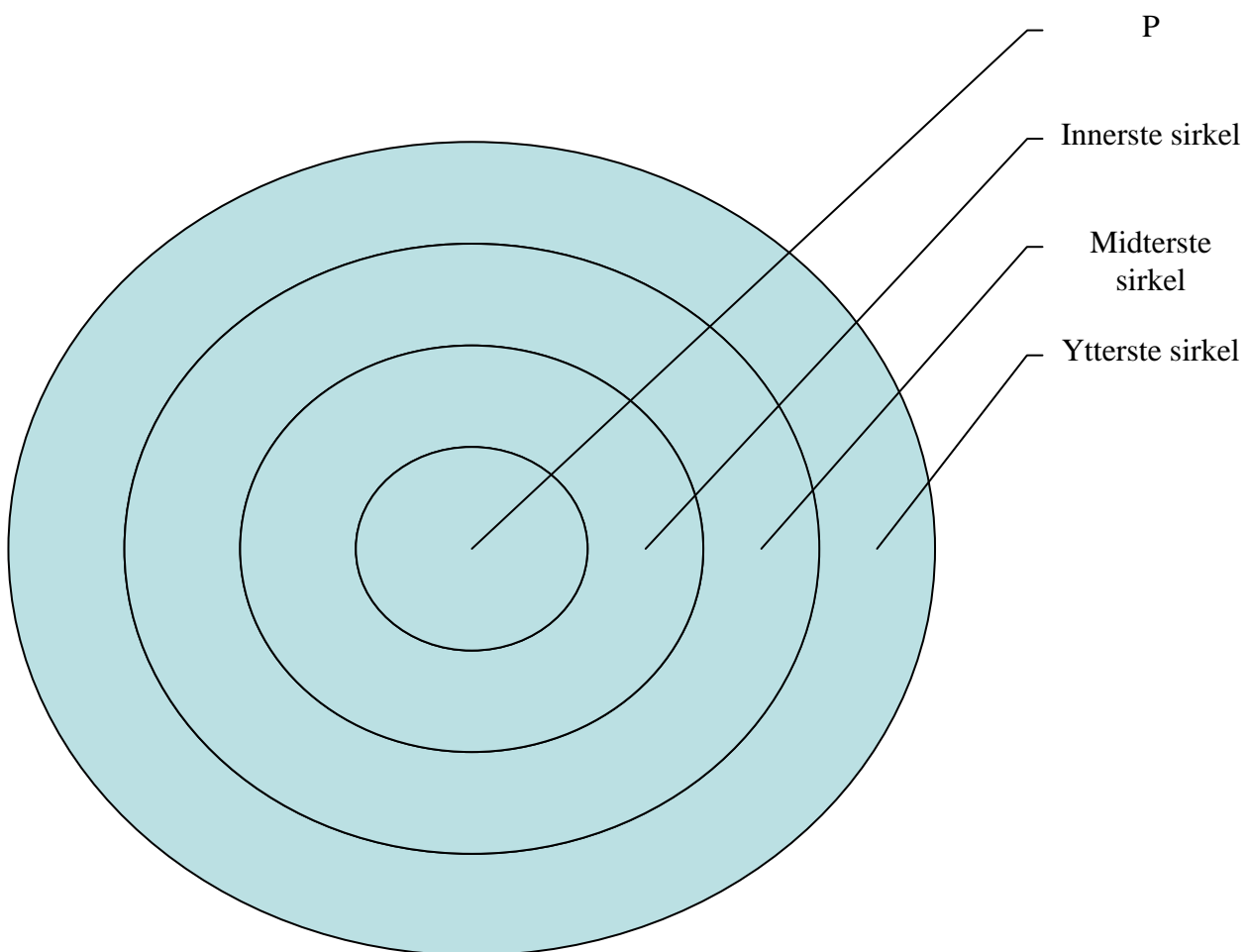
- Affektiv interaksjon
 - Det å uttrykke sympati, beundring, respekt og kjærlighet
- Interaksjon med bekreftelser
 - Det å uttrykke enighet eller bekreftelser i forhold til hva som passer seg eller er rett i en handling eller uttalelse til en annen person.
- Interaksjon som gir direkte hjelp eller assistanse
 - Inkluderer ting, penger, informasjon, tid og stønad.

Kahn og Antonucci velger konvoi som en metafor for sosial støtte. De antyder at hver person kan bli tenkt på som flytende gjennom sin livsperiode, omkranset av et sett av andre mennesker som de er nært forbundet til gjennom å gi eller å få sosial støtte. En individuell konvoi består til enhver tid av det settet av personer han/hun stoler på for støtte, eller som han/hun gir støtte til. Dette personlige nettverk er en samling av familie, venner og andre, og hvor slike nettverk sett i et livsperspektiv kalles for konvoier.

For å forstå utviklingen av konvoier, må man returnere til konseptet av roller. Alle individer inngår og forlater en variasjon av roller i løpet av ens livsløp. Eksempler på roller er: barn, venn, ektefelle, foreldre, arbeider, veileder, nabo osv. Disse rollene er basisen for kontakt og interaksjon med andre, og teorien fokuserer på betydningen av sosial støtte for vellykket rolleutforming. Roller er et uttrykk for sosiale forventninger knyttet til bestemte oppgaver og sosiale posisjoner. Roller innebærer ressurser og muligheter like mye som forventninger.

Kahn og Antonucci peker på at de første medlemmene i en persons konvoi stort sett er forbundet med personer som er kommet gjennom naturlige tildelte roller, og ytelsen av dem. De viser også til at forhold gjerne kan gro utover den originale rolle-strukturen, og bli viktig og aktive for andre grunner og kontekster. F.eks. kan naboen blir et konvoimedlem i andre settinger enn selve naboforholdet.

En konvoi deles inn i 4 sirkler. Kjerne-sirkelen kalles P, som er personen som er i fokus. De tre større sirklene er en persons konvoi, og er begrenset til mennesker som er viktige for P i forhold til sosial støtte, og inkluderer derfor ikke alle personer P kjenner, eller som på en eller annen måte er forbundet med P (rolle).

Figur 1: En konvoi

- Kjernesirkelen (P) representerer personen som er i fokus.
- Den innerste sirkelen består av personer som er veldig nær P. De er merket som de viktigste støttegiverne. Familiemedlemmer og etter hvert ektefelle er vanlig å inkludere her. Men grunnen til at de er i den innerste sirkelen er bestemt av kvaliteten i

støtten til P, ikke som en rolle eller familieforhold. Siden det er såpass verdifulle medlemskap i den innerste sirkelen, er det sannsynlig at forholdene er temmelig stabile gjennom årene til tross for forandringer i jobb og bosted. At det er geografiske forskjeller og utfordringer i forhold til direkte kontakt, er nødvendigvis ikke en god indikator for medlemskap i den innerste sirkelen i konvoien. Men selv om en gammel venn bor langt unna og de sjeldent ses, kan likevel dette være den personen P vender seg til i en krise

- Den midterste sirkelen består av personer som kan være familie, venner, eller skole/arbeids-kollegaer. Medlemskap i denne sirkelen utgjør en ekstra grad av nærhet i forhold til at støtten fra disse personene i mindre grad er avhengig av en rolle som fylles inn i hans eller hennes liv. Men dette forholdet er ikke helt uavhengig av rollen, og forholdet opprettholdes nødvendigvis ikke om de mister rollene til hverandre. Slike forhold er derfor sannsynligvis mindre stabile gjennom voksenlivet, og andre kan i mange tilfeller erstatte rollene. F. eks. er venner og naboer gode eksempler på det.
- Den ytterste sirkelen representerer konvoi-medlemmer som er fjernt fra P, men som likevel er blitt identifisert som en kilde til støtte. Personene i denne tertiære konvoi-sirkelen står sannsynligvis i forbindelse med P på basis av en rolle, som for eksempel nabo, lærer, arbeidskollega, men hvor denne rollen er et nivå viktigere enn hva som egentlig ligger i den formelle rollen.

Kahn og Antonucci hevder at mennesker er forsiktige når det gjelder hvor mange personer de har i sin konvoi, og graden av nærhet som karakteriserer disse forholdene. Mennesker er ikke kun forsiktige i forhold til nærhet i deres forhold, men også i forhold til deres referanseramme for å vurdere nærhet. De viser også til at tidene har forandret seg, og at ungdommer og barn i dag, og spesielt i vestlige land, er mye mer vant til å bli tatt hånd om av mennesker utenfor familien. Mindre familier og geografisk mobilitet, gjør at nettverket av familien i høyere grad ikke lengre befinner seg i nær omkrets. Teknologien og mobiliteten gir også et større valg i forhold til sirkelen av mennesker man ønsker å fortsette å ha et forhold til. Dette er vesentlig i forhold til de enslige mindreårige asylsøkeres mulighet til å fortsette og/eller reetablere kontakten med medlemmer fra deres tidligere konvoi.

Konvoi-teorien viser oss at mennesket er avhengig av sosial støtte, men at man har en beredskap for forandring gjennom hele livet. Nettverk og signifikante andre som man hadde i hjemlandet kan byttes ut, og hvor nåtidige sosiale relasjoner er av stor betydning. Sosiale relasjoner og signifikante andre er faktorer som også er relevante innen resiliensforskningen. Denne forskningen er opptatt av at den rette kombinasjonen av beskyttelsesfaktorer kan motvirke en negativ effekt av risiko. Det er derfor interessant å se nærmere på denne forskningen, og trekke noen sammenhenger i forhold til hva som kjennetegner resiliens blant enslige mindreårige asylsøkerne.

4.2 Resiliens

Resiliens, motstandskraft og mestring er hyppig brukte begrep i arbeidet med barnemigranter. I tråd med barneforskning generelt har det vært en bevegelse bort fra fokusering på disse barna som hjelpeløse offer og over til å se dem som handlende subjekt med ressurser og muligheter (Harsløf Hjelde, 1995). Kohli (2007) påpeker at det ser ut til at den internasjonale forskning nå er på vei mot et paradigmeskifte, hvor man i høyere grad begynner å se på de enslige mindreårige som ”survivors”.

Opptakten til resiliensforskningen kom i begynnelsen av 1950-årene da Werner hevdet at den psykologiske forskningen omkring hvite middelklassebarn i USA ikke gav nok kunnskap om risikobarns utvikling (Helmen Borge 2004). Innen psykologien har det generelt vært en oppfatning om at negative opplevelser i barndommen gjerne fører til psykiske problemer senere i livet – altså risiko. På starten av 1900-tallet trodde man at en dårlig barndom nesten uten unntak førte til problemer som voksen (ibid).

Fram til midten av forrige århundre hadde livsløpsstudier av høyrisikopopulasjoner tegnet et svært deterministisk bilde av deres utvikling. Studiene hadde i all hovedsak vist at risiko resulterer i manglende tilpasning og sykelige tilstander, og selve begrepet risiko var bredt definert av et mangfold av risiko som kan påvirke og skade utviklingen (Hasvold 2007).

Resiliens defineres som:

prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaring med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik (Rutter 2000, i Helmen Borge 2003:15)

Resiliens og begrepet risiko henger nøye sammen, dette fordi risiko er en forutsetning for resiliens. Det finnes mange typer risiko, alt fra individuelle, familiære og samfunnsmessige, dessuten kan risiko være av mer eller mindre alvorlige art. Jeg har allerede i forrige kapittel nevnt flere spesifikke risikofaktorer for enslige mindreårige asylsøkere. Det er viktig å bemerke at det ikke er noen bestemt form for risikofaktor alene som kan predikere at barnet vil klare seg dårlig, men at det er antallet risikofaktorer som er det avgjørende for om barnet utvikler psykiske problemer (Rutter 1979). Det interessante er at forskningen viser at den rette kombinasjonen av beskyttelsesfaktorer kan motvirke den negative effekten av risiko. En beskyttelsesfaktor er altså faktorer som knyttes til positiv utvikling under risiko (Hasvold 2008).

Fokuset innen resiliensforskning er altså på de utsatte barna som mot alle odds klarer seg bra. Med utsatte barn mener man barn som erfarer og lever med belastninger av ulik grad og varighet. Det handler om å forstå hvorfor så mange av disse barna, til tross for at de lever med store belastninger i sine liv, likevel utvikler seg til å bli kompetente og velfungerende voksne. Ut fra resiliensforskningen kan man altså få en forståelse av hvordan og hvorfor utsatte barn og unge kan overkomme risiko og utvikle og opprettholde kompetanse. Resiliensforskningen har vist oss at risiko ikke behøver å føre til utvikling av problemer.

Hovedtyngden av resiliensforskningen er amerikansk. Jeg mener derfor man må være varsom med å generalisere alt til vår egen kultur uten å ta forskjellene i betraktning. Selv om våres samfunn i dag i høy grad er amerikanisert, og forskjellene nødvendigvis ikke er så store, er det viktig å huske på at jeg også ser denne teorien opp mot barn med helt annen etnisk bakgrunn.

4.2.1 "Hawaii-studien"

I artikkelen *"Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the longitudinal study"* viser Emmy Werner (1993) til den velkjente longitudinelle studien, kjent under betegnelsen "Hawaii-studien". Her ble alle barn som var født i 1955 på Hawaii fulgt fra spedbarnsalder til 1, 2, 10, 18 og 32 år. Dette var en gruppe multikulturelle barn som hadde vært utsatt for stress i spedbarnsalderen, kronisk fattigdom, og et trøblete familiemiljø som preges av uoverstemmelser, kroniske lidelser og psykisk sykdom hos foreldrene. Flere grupper beskyttelsesfaktorer og prosesser ble identifisert for å gjøre det mulig for mange av disse "høyrisiko-individene" å bli kompetente og omsorgsfulle voksne. De undersøkte barnas sårbarhet opp mot risikofaktorer som; spedbarnsstress, fattigdom, psykisk syke foreldre og ødeleggelsen av deres familieenhet. De vurderte 1/3 av barna som høyrisikobarn. Dette ut fra at de var født inn i fattigdom, de hadde erfart moderat til kraftig grad av spedbarnsstress, og de levde i familiemiljø der det var trøbbel i forbindelse med kronisk splid/uoverenstemmelse, alkoholiserede foreldre, eller psykisk sykdom. To av tre av disse sårbare barna hadde riktig nok utviklet seriøse lære og adferdsvansker allerede fra 10-års-alderen, hadde psykiske problemer, rulleblad og/eller graviditet innen de var 18 år gamle. Men det som er interessant i denne undersøkelsen er at en av tre av disse høyrisikobarna faktisk vokste opp og ble kompetente, selvsikre, og omsorgsfulle voksne. Ingen av disse utviklet seriøse lære og adferdsproblemer i

barndommen og tenårene. Derimot hadde de suksess på skolen, mestret hjemme og sosiallivet, og uttrykte et sterkt ønske om å utnytte de sjansene som kom opp.

Barneår: De resiliente barna kom godt overens med sine klassevenner, de hadde bedre resonnement og leseferdigheter enn de barna som senere utviklet problemer, og de benyttet de evnene og ferdighetene de hadde. De hadde mange interesser, og var interessert i aktiviteter og hobbyer som ikke nødvendigvis var kjønnsespesifikke. Disse aktivitetene sørget for lindret motgang og en grunn til å føle seg stolt.

Ungdomsår: Etter gjennomført "high-school", hadde de resiliente ungdommene utviklet et positivt selvbilde og en indre kontroll. Et viktig funn var at samtlige av de resiliente barna hadde hatt muligheten til å etablere et nært forhold til minst en forelder/omsorgsgiver, og som gav dem mye positiv oppmerksomhet i løpet av barndommen. Omsorgsgiveren kunne gjerne være en bestemor eller en eldre slektning. Det er også interessant at disse barna gjerne fant følelsesmessig støtte utenfor hjemmet. Det var en tendens til at de hadde minst en og ofte flere nære venner, spesielt jentene. For andre spilte det en viktig rolle med følelsesmessig støtte fra en ung leder, prest, eller en kirkegruppe. Med deres hjelp fikk de resiliente barna tro på at deres liv hadde mening og at de hadde kontroll over skjebnen. De følte seg altså som aktører i eget liv, en teori jeg vil komme nærmere tilbake til mot slutten av kapittelet.

Voksenår: Med bare to unntak (deprimerte mødre), hadde de resiliente barna vokst opp og lyktes både utdanningsmessig og yrkesmessig. De viktigste kvalitetene som karakteriserte de resiliente barna i midten av deres 30-år, var personlig kompetanse og besluttsomhet, støtte fra en ektemann eller kamerat/venn, og tillit til skjebnen og/eller bønn. Som gruppe var de i arbeid, og de var kapable til å elske, i kontrast til de traumatiske hjemlige forholdene som karakteriserte deres barndom.

4.2.2 Flyktningebarn under Pol Pot-regimet

William Sack og medarbeiderne hans var interessert i hvordan barn som opplevde Pol Pot-regimet fra 1975 til 1979 i Kambodsja fungerte i ettertid (Sack, Clarke og Bizman 1996). Resultatene viste at selv om halvparten av de intervjuede Pol Pot-flyktningene hadde alvorlige symptomer på posttraumatisk stressyndrom, fungerte de overraskende godt sosialt. De brukte ingen alkohol eller rusmidler, skulket ikke skolen, og de hadde heller ingen tendenser til utagerende antisosial atferd. Det fantes selvsagt spor etter hva de hadde gjennomgått, men generelt var symptomene av privat og personlig karakter, og det var en tendens til at de

prøvde å unngå å tenke på de vonde opplevelsene. Ungdommene benektet at de hadde følelsesmessige problemer og vonde minner, noe som kan ha bidratt til at de unngikk forstyrrede tanker og derfor kunne delta i sosiale aktiviteter. På et annet vis var det likevel et faktum at mange satt isolert med personlige traumer, blant annet fordi kulturen ikke tilsa at man skulle snakke med andre om sine plager.

Skolen representerte trivsel, gode venner og et skritt i veien mot utdanning. Det viste seg også at religion og tradisjonelle verdier fra Kambodsja spilte en rolle her. Verdier i forhold til det å akseptere livet sitt og legge vekt på utdanning kan ha økt mulighetene til å mestre skolen. Så nettopp de verdiene Pol-Pot-regimet hadde forsøkt å avskaffe, var de verdier de unge flyktingene i USA brukte når de håndterte påkjenninger (Kinzie ofl. 1986). De arbeidet samvittighetsfullt med lekser og planla utdanningen sin. Det interessante her er at den kambodsjanske kulturens sterke vektlegging av skolegang og utdanning medvirket til å beskytte de unge flyktingene mot å mislykkes i amerikanske skoler.

4.2.3 Mayaindianerbarna

Kenneth Miller og hans medarbeidere har intervjuet mayaindianerbarn som har gjennomført en flukt fra Guatemala til Mexico (Miller 1996). Til tross for at mareritt om natta var svært vanlig for disse barna, bar likevel dagene preg av sunne prosesser. Blant annet var aktivitet og skolegang sentralt for utvikling av resiliens blant indianerbarna. Dette bidro i svært positiv retning i forhold til at blant annet samvær og lek med jevnaldrende på mange måter opprettholdt barnas selvtillit. Også i denne undersøkelsen ble det konstatert at stabile kontakter med andre, spesielt med andre utenfor familien, var svært viktig.

Ingen grupper av barn er frie for symptomer på psykiske plager. Men Miller erfarte at barn i krig og på flukt viser seg å være mer realistiske enn andre barn. De hjelper foreldre mer enn de leker, de tar seg av og trøster søsken, og de påtar seg gjerne en litt eldre rolle enn den kronologiske alderen deres skulle tilsi. Helmen Borge (2003) stiller spørsmålet om nettopp dette bidrar til resiliensfremmede prosesser. At de vokser på oppgavene, og derfor håndterer frykten på en bedre måte enn de ellers kunne ha gjort.

4.2.4 Beskyttelsesfaktorer

Ut fra disse undersøkelsene og annen resiliensforskning kan man trekke noen konklusjoner i forhold til hva som kjennetegner de resilente barna. Jeg vil her gå nærmere inn på typiske beskyttelsesfaktorer for barn i risikozonen, ut fra undersøkelsene jeg nå har henvist til, generell teori om resiliens og annen relevant teori (Benard 2004, Werner 2000, Helmen Borge 2003, Heggen og Øia 2005, Harsløf Hjelde og Stenerud 1999).

Kjærlig støtte/signifikante andre

Bonnie Benard (2004) viser til at en av de viktigste beskyttelsesfaktorene er *kjærlig støtte*, at noen er der for ungdommen, med både tillit og betingelsesløs kjærlighet. I dette legger Benard (ibid) at man møter en ungdom med gjensidig respekt og vedkjenner hvem de (virkelig) er. At man har en medlidenhet som er av en ikke-dømmende kjærlighet, og som ser forbi negativ oppførsel i søken av deres "årsak til". Man tar ikke en ungdoms oppførsel personlig, men forstår. Man er aktiv lyttende, og mener at "du er viktig".

De fleste barn får dette gjennom foreldrene, og Werner viser at de resilente barna i "Hawaii-undersøkelsen" hadde etablert et nært forhold til minst en foreldre/omsorgsgiver, som de hadde fått mye positiv oppmerksomhet av i barndommen. Hvordan forholdet til foreldrene/omsorgspersonene i barndommen har vært for de enslige mindreårige er uvisst, og ofte svært forskjellig. Men situasjonen for mange er brutte bånd, og dermed er det et ekstra stort behov for nye mennesker som kan gi denne "kjærlige støtten". Harsløf Hjelde og Stenerud (1999) bekrefter dette. I sin rapport viser de at de enslige mindreårige asylsøkernes største ønske ut fra sin livssituasjon, er å finne: "en voksen som bryr seg om meg".

Her er begrepet *signifikant annen* relevant. Med dette begrepet mener man et menneske som nødvendigvis ikke behøver å være en forelder, men som har den form for "kjærlig støtte" som Benard (2004) refererer til ovenfor. Viktigheten er ikke nødvendigvis at man har så mange voksne som utøver denne "kjærlige støtten", men at man har minst en. Dette er gjennomgående en av de viktigste beskyttelsesfaktorene i resiliensforskningen (Miller 1996, Werner 1993, Rutter 1987, Helmen Borge 2002). Både Millers og Werner konstaterer ut fra deres undersøkelser at stabile kontakter med andre, spesielt med andre utenfor familien, var svært viktig.

Benard (2004) viser at det i kjernen av å være en signifikant annen, er viktig å inneha høye forventninger til en risikoungdom. Det bør være klare, positive og ungdomssentrerte forventninger. ”Klare”, i form av struktur og sikkerhet gjennom roller og disiplinerte tiltak, og positive og ungdomssentrerte beskjeder, som kommuniserer de voksnes tro på de unge. Dette er egenskaper ved en signifikant annen som skaper resiliens og utfordrer de unge til å kunne bli det de vil. Benard (2004) sier at en setning som går igjen hos de resiliente voksne er ”Hun trodde på meg når jeg engang ikke trodde på meg selv”

Benard (2004) viser også at det er viktig for ungdommene å kunne ha en relasjon til en kjærlig støtteperson/signifikant annen som innebærer dialog, refleksjon og diskusjon rundt ulike temaer. Det å kunne snakke rundt erfaringer, meninger, holdninger og følelser. Dette får ungdommene til å være kritiske tenkere og ta avgjørelser omkring viktige saker i deres eget liv.

Hasvold (2007) viser at barnets relasjonserfaringer fra møter med omsorgsgivere på mange måter blir erfaringer som de lagrer og bærer med seg gjennom livet. Hun mener derfor at man etter hvert har blitt gradvis mer opptatt av å vurdere betydningen av barnets tilknytning til betydningsfulle andre, utover den primære omsorgsrelasjonen (Hasvold 2007).

Venner og jevnaldrende

Også det å ha venner er en svært viktig beskyttelsesfaktor. Heggen og Øia (2005) hevder at å ha en bestevenn handler om grunnleggende behov for nære relasjoner til jevnaldrende, noe som er spesielt viktig i ungdomstiden. Både Miller, Werner og Sack ofl. refererer til viktigheten av venner som støtte i hverdagen, der samvær og lek med jevnaldrende er viktig i forhold til opprettholdelse av barnas selvtillit. Frønes (1994 i Heggen og Øia 2005) mener det er rimelig å si at fra og med tidlig ungdomsalder forstås de jevnaldrende som de dominerende signifikante andre. Dette fordi man gjerne står overfor en frigjøring fra familien og voksensamfunnet i denne alderen.

Religion

Antonovsky (1988 i Helmen Borge 2003) hevdet at foreldre som hadde en sterk religiøs tro, gav barna rotfeste og trygghet. Han mente videre at dette også fortsatte gjennom livet selv om

man opplevde oppbrudd, splittelse av familie og tap. I tillegg poengterer Antonovsky (ibid) at en slik religiøs overbevisning bidrar til at man beholder evnen til å bry seg om andre, vise medfølelse og kjærlighet til tross for hatet rundt. Emmy Werner (2000) bekrefter hans ide med resultater fra sin oppfølgingsundersøkelse på Kauai, hvor hun viser at religiøs tro sannsynligvis er en viktig beskyttelsesfaktor blant både kvinner og menn for å overvinne risiko og elendighet. Sack ofl. viste også at religion og tradisjonelle verdier fra Kambodsja spilte en viktig rolle for flyktningebarna under Pol Pot regimet. Han viste at verdier i forhold til det å akseptere livet sitt og legge vekt på utdanning kan ha økt mulighetene til å mestre skolen. Emile Durkheim (2001) bekrefter religionens kraft som beskyttelsesfaktor. Han har studert dens virkning mot å unngå selvmord. Han viser til at individer som tilhører samme religion, danner et samfunn. Grunnsteinen i samfunnet er et visst antall tradisjonelle og obligatoriske trosforestillinger og sedvaner som er felles for alle. Jo flere og sterkere disse kollektive tankesettene og vanene er, desto mer integrert er det religiøse samfunnet, og desto mer beskyttelse kan det gi. Dette er interessant i forhold til at mine intervjuobjekter kommer fra etnisiteter og samfunn med sterke tilknytninger til religion.

Forståelse av situasjonen og ideologisk tilhørighet

Av ulike undersøkelser (Punamäki 1987, Sack ofl. 1996, Miller 1996) i forhold til politisk vold og resiliens kommer det fram at barnas egne oppfatninger av hva som skjer, har betydning for deres mentale helse. Barnas forståelse av politisk vold i et samfunn er altså svært viktig for utviklingen av resiliens, for atferd, følelser og skolepresentasjoner. På den ene siden kan fortolkningen bygge opp under selvbildet og gi styrke. På den andre siden kan fortolkningen svekke selvbildet og øke de psykiske plagene, for eksempel ved at barna kan oppleve skyldfølelse. De unges resiliens kan også finnes i kampens ideologi. Punamäki (1996) påpeker at en rekke studier har vist at barn og unges ideologiske tilhørighet forsterkes under politisk vold. Det å finne mening med krigen kan gi grobunn for ønsket om videre kamp. Ideologien hjelper de unge til å sette volden inn i en sosial konstruksjon slik at den gir en følelse av mening eller funksjon.

Aktivitet fremfor passivitet

Å være aktiv fremfor passiv i hverdagen er en særs viktig beskyttelsesfaktor. Werner viser blant annet at det var viktig å være aktiv i fritiden; som ungdommer hadde de resilente barna

mange interesser, og var interessert i aktiviteter og hobbyer. Unge mennesker har også en naturlig evne til å gjøre noe konstruktivt med et problem. Dette kan hjelpe dem med å skaffe seg opplevelse som igjen bygger opp og styrker selvtillit (Helmen Borge 2003).

En av de viktigste delene av det å være aktiv slik jeg ser det, er det å gå på skole. Å jobbe aktivt og mestre skolen er blant de beskyttelsesfaktorene som har høy virkning (Sack ofl., Miller og Werner). Skolen er et sted som ofte representerer trivsel, gode venner og et skritt i veien mot utdanning. Blant annet var aktivitet og skolegang sentralt for utvikling av resiliens blant indianerbarna (Miller 1996). Dette bidro i svært positiv retning i forhold til at blant annet samvær og lek med jevnaldrende på mange måter opprettholdt barnas selvtillit.

Benard (2004) viser at å være engasjert, få utfordringer og delta i ulike aktiviteter, er viktig. Dette gir resiliente ungdommer gode erfaringer og gir dem alt fra medfølelse til identitet. Han viser til at muligheten for å delta i gruppe eller aktivt involvere seg i aktiviteter kan hjelpe ungdommer med å fylle deres sterke psykologiske behov for tilhørighet.

4.3 Når den forutsigbare verden blir avkrefte

Karsten Hundeide (2003) viser at vi alle i en viss forstand har utviklet en personlig teori om virkeligheten. Det vil si et sett av antakelser og forventninger til hva som vil skje i ulike situasjoner. Man har gjerne etablert både en "selv-teori" og en virkelighetsteori. Han sier videre at dette er en personlig teori som ikke nødvendigvis eksisterer i vår reflekterte bevissthet, men som mer eksisterer som et prebevisst konseptuelt system som strukturerer en persons erfaringer og styrer handlinger.

Hundeide (ibid) deler disse virkelighetsoppfatningene i to; den primære og prekonseptuelle virkelighetsmodellen som utvikles i spedbarnsalderen, og den sekundære og symbolske virkelighetsmodellen som utvikles senere. I begge tilfeller opplever mennesker kriser når disse virkelighetsmodellene bryter sammen eller blir avkrefte gjennom uventede, konflikterende erfaringer. Et av områdene der både den primære og sekundære virkelighetsmodellen blir avkrefte, er ved krig og terror, der en opplever at alt det en har tatt for gitt som stabilt og trygt, blir avkrefte.

Hundeide (ibid) viser til eksempler fra intervjuer av gatebarn i Angola som har vært utsatt for ekstreme traumatiske erfaringer i forbindelse med krig. Det interessante her er hvordan flere klarer seg på tross av symptomene de har på posttraumatisk stressyndrom. Blant annet har de gjennomgått mareritt om natten, at de ligger våkne og gråter og ser for seg foreldrene og hjemmet som de hadde før de ble trukket inn i krigen. I samsvar med Parkes (1975) og Berry (2001) har Hundeide beskrevet tre reaksjonsformer på disse barna:

1. *Delvis opprettholdelse av antakelser fra den gamle virkelighetsmodellen*
Hos disse barna fortsetter den gamle virkelighetsmodellen sitt hemmelige liv som en avspaltet del, som de har kontakt med om natten eller ved spesielle rituelle anledninger. De klarer likevel til en viss grad å tilpasse seg det ytre livet i samvær med andre.
2. *Oppgivelse av den gamle virkelighetsmodellen og tilpasning til den nye virkeligheten*
Hos disse barna skjer det en justering av deres opprinnelige virkelighetsmodell. Den gamle idylliske modellen fra deres barndom blir her gradvis svekket, samtidig som det utvikles en mer realistisk virkelighetsmodell som blir justert til deres nåværende situasjon. Disse barna har tilpasset seg og gjennomgått en forandring som er justert til de livsformene som de nå møter
3. *Opprettholdelse av den gamle virkelighetsmodellen og isolering fra den nye virkeligheten*
Disse barna forblir fiksert i den primære virkelighetsmodellen og tapet av de kjærlighetsobjektene som de stadig sørger over. Dette er deprimerede, hjelpeløse og klamrende barn som en møter overalt i flyktningleirer, og som desperat søker kontakt og erstatning for sine savn. Hundeide beskriver disse barna som dem som har størst problemer.

Når den primære og sekundære virkelighetsmodellen bryter sammen eller blir avkrefte, må man jobbe for å komme i balanse igjen. Hundeide (2003) oppgir at det må til visse justeringer som blir del av en smertefull og langsommelig sorgprosess, der en gradvis innser at en må gi opp håpet om det gamle livet. De som klarer denne prosessen, og får hjelp til å møte de nye utfordringene, vil ha større sjanse til å klare seg over lengre tid. Dette er barna som er beskrevet i kategori 2. De som derimot er beskrevet i kategori 3, som klamrer seg til urealistiske forhåpninger om å kunne fortsette det gamle livet, vil ha problemer. Hundeide viser til at innkapsling og isolering fra andre og fra informasjon om at verden har forandret seg, skjer ofte i slike tilfeller.

Innenfor traumeforskningen i dag er det forskjellige tilnærminger. Enkelte legger vekt på symbolsk rekonstruksjon av de traumatiske opplevelsene med følelsesmessig avreagering og trøst. Jeg er mer i retning av dem som mener at dette er del av en større og mer langsiktig

tilpasningsprosess. En prosess som ikke fokuserer på fortiden, men er orientert mot fremtiden og en ny virkelighet. I en slik prosess vil det være viktig å gradvis gi opp den primære virkelighetsmodellen og skape en ny og mer realistisk modell. Å gjenskape et realistisk håp om en ny fremtid er sentralt i en slik tilnærming (ibid).

De enslige mindreårige har ulike historier og bakgrunn for hvorfor de kom til Norge. Om reisen var planlagt eller om de kom hit pga krig vil ha betydning for i hvor høy grad virkelighetsmodellen er avkrefet. Men til felles har de alle at de har flyttet eller flyktet fra sitt eget land, sin familie, kjære og alt det kjente. På denne måten kan man si at deres virkelighetsmodell er avkrefet ved at alt de tidligere har tatt for gitt som stabilt og trygt, er borte. Som jeg har henvist til tidligere, har en høy andel av de enslige mindreårige asylsøkere tegn på posttraumatisk stressyndrom, noe som er med å bekrefte denne påstanden. Når en virkelighetsmodell bryter sammen, er det naturlig at denne situasjonen oppleves ulikt for forskjellige personer. Men slik jeg ser det, vil dette uansett være utfordrende, og sannsynligheten er høy for at en slik situasjon vil oppleves som traumatisk.

Hundeide (ibid) viser til at det i en slik prosess vil være viktig å arbeide mot en fremtid. Det vil være vesentlig med støtte og hjelp fra andre for å kunne mestre ett nytt liv på en praktisk og konkret måte. Det å gradvis vokse inn i en ny og mer ansvarlig rolle. Spesielt refererer han til at det i denne sammenhengen er viktig at ungdommen finner faste rutiner og realistiske aktiviteter som skole eller arbeid. Dette fordi det forbereder ungdommen til å leve som en selvstendig og ansvarlig person i det fremtidige samfunnet.

Hundeide viser til Janoff-Bulman (1992) som mener at den gamle, naive virkelighetsmodellen gradvis blir justert for de menneskene som kommer over traumatiske opplevelser på en mer positiv måte. Med støtte og omsorg fra andre begynner man å bygge opp et nytt verdensbilde med tillit, som også inkluderer de negative erfaringene en har hatt. Den nye virkelighetsmodellen tar med at verden og menneskene ikke alltid er gode, og at ulykker kan slå til igjen, men at verden likevel stort sett er forutsigbar.

Positive sider om vekst og opplevelse av nye verdier har vært lite fremme i tradisjonell post-traumatisk forskningstradisjon (Hundeide 2003). Janoff-Bulman beskriver noen av de positive, bevisstgjørende og eksistensielle konsekvenser som en katastrofe kan utløse hos enkelte personer (Janoff-Bulman i Hundeide 2003 s. 146):

En har tapt sin naivitet, men ikke fullstendig sin tro på livet og verden. En vet hva som har skjedd, og dette kan gi grunnlag for en følelse av takknemlighet for og verdsetting av det en har i øyeblikket. Videre kan det gi grunnlag for en ny dynamikk der en opplever at livet er avhengig av de valg en tar, at en er ansvarlig for sitt liv, og at en derfor aktivt må velge positive verdier. En blir bevisst at verdier er sentrale i menneskets liv, og en søker etter verdier som kan understøtte og bekrefte en mer human og positiv virkelighetsfortolkning.

Denne moralske bevisstgjøring er ofte vanlig hos mennesker som har gjennomgått ekstrem lidelse, f.eks. i konsentrasjonsleir (Hundeide 2003). Men likevel er også dette interessant i forhold til enslige mindreårige asylsøkere. Tanken om at man i en prosess mot en ny virkelighetsmodell først er negativ og desillusjonert, samtidig som man er mer realistisk i sin fortolkning av seg selv og verden. Og at man i tillegg blir mer bevisst, at en verdsetter livet og det en tidligere tok for gitt, og at en søker aktivt positive verdier som kan understøtte en ny verdiorientering til ens liv.

I denne sammenhengen er det samtidig relevant å trekke inn at selv om mange har opplevd det som traumatiske å flykte fra sitt hjemland, har de her i Norge muligheter som de sannsynligvis ikke hadde tidligere. Her kan de blant annet gå på skole, få en god utdanning og en god jobb. De har tatt et valg (evt. foreldrene har tatt et valg) om en flukt som byr på et tryggere liv med flere muligheter. De bryter opp fra det Hundeide (2003) kaller deres *subjektive meningsstruktur*. I dette ligger det at ungdommene i mange tilfeller allerede har fått bestemt sin karriere og sin sosiale posisjon i lokalsamfunnet i hjemlandet. Disse er gjerne naturgitte og absolutte, og som i mange tilfeller ikke byr på karriere. For jentene handler det gjerne om å gifte seg tidlig og å føde barn, for guttene del å forsørge familien. Subjektive meningsstrukturer beskriver de muligheter og valg den enkelte person opplever som psykologisk mulig og relevant for dem selv i deres posisjon. Å fokusere på de mulighetene ungdommene har her i Norge, vil være en viktig del av arbeidet med en ny virkelighetsmodell.

Innenfor arbeidet med en ny virkelighetsmodell vil arbeidet med sitt eget selv også være av betydning. Jeg tenker her på selv-identiteten ungdommen har etablert ut fra de erfaringer de har fra hjemlandet, fra sine omsorgsgivere og omgivelser. Giddens (1991) beskriver: "selv-identitet" som en personlig fortolkning basert på ens forhistorie og på den pågående dag-til-dag-interaksjonen med andre. Som referert til tidligere, har en enslig mindreårig asylsøker gjerne tankeprosesser som omhandler "selvet" som igjen kan føre til psykiske plager. De står

også ofte i en kulturkonflikt, der de må velge mellom en tradisjonell etnisk identitet og normer etter familiens, tradisjonen og religionens retning, og en moderne identitet som er påvirket av norske normer og regler.

De reaksjonene de enslige mindreårige asylsøkerne møter fra andre, må integreres, refortolkes, eventuelt forkastes, slik at de passer inn i den versjonen av fortellingen om seg selv som man allerede har skapt basert på din forhistorie. Det er dette Giddens mener når han snakker om "det kroniske arbeidet med å opprettholde en løpende fortelling om seg selv" (Hundeide 2003). Spesielt er dette viktig for gruppen enslige mindreårige pga at deres løpende fortelling om seg selv på sett og vis er truet, og det kan foreligge flere alternative historier som de må ta standpunkt til.

Det er i denne sammenhengen også interessant å trekke inn selvforståelsesproblematikken der Nygård (1993) benytter begrepene *aktør* og *brikke*. Han mener at enkelte opplever seg som brikker i et spill de ikke er herre over, mens andre betrakter seg som selvbestemmende, frie velgende mennesker, som aktører som forholder seg bevisst til sine omgivelser. Han viser til resultater som peker i retning av at det å oppleve seg selv som indrestyrt og selvbestemmende, øker ens velvære og ens muligheter for å komme over de vanskelighetene en konfronteres med. Hvis man derimot opplever seg selv som et offer for krefter en ikke har herredømme over, resulterer det gjerne i opplevd hjelpeløshet og håpløshet. Nygård (1993) viser også til hvordan mangel på innflytelse kan gå på både den mentale og den fysiske helsen løs, og lede til apati, tilbaketrekking, depresjon og følelsen av hjelpeløshet. Så lenge *mulighetene* for innflytelse over egen situasjon er til stede, kan dette i seg selv være tilstrekkelig til å svekke de negative virkningene av stressopplevelser. Han viser altså til at det ikke er nødvendig at muligheten benyttes, det er nok at man vet at den er der og *kan* benyttes.

5.0 Ungdommenes erfaringer og meninger – en analyse

5.1 De enslige mindreårige asylsøkernes bakgrunn

Fire av seks ungdommer er svært tilbakeholdne i forhold til å snakke om deres bakgrunn. Men 5 av ungdommene oppgir at de hadde en forholdsvis god barndom, mens den siste oppgir at den var både òg. De av ungdommene som utdypet noe mer, kunne referere til gode minner fra hjemlandet, og hvor de hovedsakelig kan fortelle om et godt og stort nettverk rundt seg av familie, naboer og venner. Samtlige oppgir at de savner hjemlandet med den åpne og sosiale kulturen. Ingen av ungdommene kom fra rik familie. Fire av ungdommene kom fra middelklassen i forhold til deres eget lands levestandard, og to av ungdommene kom fra noe mer fattige kår. Tre kom fra byen, og tre fra landsbygda. I forhold til utdanning hadde tre av ungdommene nesten fullført en form for grunnskole i hjemlandet, to av ungdommene hadde en noe mer begrenset skolegang, mens den siste ikke hadde noen form for skolegang annet enn koranskole.

Som henvist til tidligere, konkluderer rapporten til "Save the children" at de vanligste begrunnelsene for migrasjon er væpnet konflikt, politisk forfølgelse, ufrivillig atskillelse fra foreldrene, fattigdom og barnesalg (trafficking). Tre av seks ungdommer ønsket ikke å fortelle om hvorfor de flyktet fra hjemlandet. Tre av ungdommene forteller at det var pga krig og/eller væpnet konflikt. To av ungdommene forteller om livet og krigen hjemme i landsbygdene sine:

"Det er ikke slik at det plutselig blir krig mellom to forskjellige motstandere. Det var for eksempel 1-2-3 mnd, og det er den som vinner som har kontroll på området over kanskje en lang tid, 1 år, 2 år, 5 år. Men plutselig den mister kontroll over området, og da kommer en ny, og den skal herje over, å ha makt og drepe de som ikke vil gi seg og sånn. Du føler deg ikke trygg når du legger deg og sover, det kan være huset ditt blir truffet av en granat eller noe slikt..."

"Fordi de ikke vil at noen skal høre at noen har blitt angrepet, så de bruker ikke våpen. De bare plutselig banker på døren, så kommer de inn og så bruker de kniv så andre ikke får vite. Så dere våkner neste morgen og finner ut at naboen din er drept osv... Så mange folk begynte å forlate landet. Ja... Det var vanskelig, vi mistet mange personer! Noen døde når det ble krig med våpen og sånn, de prøvde å gjemme seg osv. Løp ut fra krig, det var masse mord som skjedde. Du vet ikke om det blir deg i

morgen. På samme måte, du sover, men du vet ikke om du kommer til å overleve til i morgen. Ja...”.

Hva som er grunnlaget til at de tre siste ikke ønsker å fortelle om årsaken er uvisst. Krig og væpnet konflikt er en mer godkjent og ikke så inngripende og tabubelagt grunn for flukt. Det kan tenkes at de ungdommene som ikke ønsker å fortelle om hvorfor de har flyktet har opplevd mer personlige krenkende hendelser som de ikke ønsker å snakke om eller dele. Et eksempel kan være barnesalg og trafficking som undersøkelsen til ”Save the children” nevner som en av årsakene for flukt.

En av mine arbeidskollegaer har bodd i Etiopia i 6 år og har derfor god kjennskap til problematikken i dette landet. Dette kan være interessant på grunnlag av at tre av mine intervjuobjekter kommer fra Etiopia. Hun kan fortelle at jentene i Etiopia er generelt mer utsatte enn guttene. Situasjonen blir også vanskeligere hvis moren er død og faren gifter seg på nytt og skaffer seg ny familie. Fem av ungdommene oppgir at mor er død, og tre oppgir at begge av foreldrene er døde/uvisst der det ikke er noen kontakt.

På landsbygda i Etiopia foregår det mye ”bruderov”. Her vil jenter allerede fra 15-16 årsalderen være utsatt i forhold til kidnapping av menn som ønsker å gifte seg med dem. De blir da i mange tilfeller innesperret i opptil 1 mnd hvor de blir utsatt for seksuelle overgrep, før overgriperen går til jentas far med ønsker om å giftes med henne. Far vil i slike tilfeller ikke ha noe valg om han vil følge tradisjoner og ikke føre skam over familien og jenta. De velger derfor i mange tilfeller å gifte datteren bort. Situasjonen for de som bor i byen er annerledes. Ofte er det en konflikt i forhold til familien som kan være årsak til flukt. Barnet kan selv bli påført skam over familien ved at hun f.eks. har startet med prostitusjon og dermed blir utestengt fra familien, eller det kan være noe familien kan ha påtvunget datteren. Eksempler på dette kan være nektelse av utdanning og/eller tvangsgiftning. I noen tilfeller bestemmer familien at ungdommen skal flykte til Europa pga de bedre mulighetene som finnes der i forhold til blant annet utdanning. Selv om dette er eksempler på hvorfor jenter fra Etiopia flykter fra sitt hjemland betyr ikke dette at det er tilfellet for de ungdommene jeg har intervjuet.

Selv om ungdommene var tilbakeholden i forhold til å snakke om hvorfor de reiste, opplyste tre av ungdommene at de ikke selv valgte å dra, og en oppgir at krigs-situasjonen bestemte

det. Ut fra Eides (2000) kategorier *motvillig*, *frivillig* og *kaotisk*, som vist til tidligere, er to av ungdommene i kategorien *kaotisk* ved at de er kommet bort fra foreldrene sine pga av krig, foreldrene er drept i krig og lignende. To av ungdommene opplyser om at noen andre bestemte at flukten skulle finne sted. Men de kommer inn under kategorien *frivillig* pga at situasjonen tilsa at det var best slik. Det kan allikevel tenkes at ungdommene i starten var i kategorien *motvillige*, men at dette endret seg noe med tiden og forståelsen av at det måtte bli slik.

En ungdom uttrykker det slik om hennes og søsterens valg om flukt:

”Min mor bestemte. Hun tenkte at hvis vi bor her vi skal dø. Og tenkte at vi skulle flytte sammen, hjelpe hverandre og....”

Teorien om ankerbarn som både Eide (ibid) og Engebriksen (2002) refererer til, ser heller ikke ut til å ha noen gyldighet i forhold til ungdommene i denne undersøkelsen. Ingen av ungdommene i undersøkelsen har søkt om familiegjening. Ingen har heller noen konkrete planer om dette, foruten en ungdom som vil forsøke å gjenforenes i Norge med sin yngre mindreårige søster som bor i et annet land i Europa. En annen ungdom har funnet igjen søsteren m/ familie som nå er illegal flyktning i et annet land. Han ønsker å få henne og hennes barn til Norge. Men ingen av ungdommene kom hit i den hensikt av å være et anker for foreldre og resten av familien. Ingen av disse ungdommene har asyl, og det vil derfor være små sjanser for gjenforening i Norge.

Tre av seks ungdommer er sparsommelige med informasjon angående fluktperioden. Fem av ungdommene forteller om en vanskelig flukt, hvor tre av dem også oppgir at den var lang og problematisk. To av ungdommene uttrykte seg slik på spørsmål om flukten:

”Flukten? Det var vanskelig, jeg vil ikke si noe om det!, det var vanskelig”.

”Vi flyktet. Når du blir flyktning, det blir sånn at når du er i krigen, du må ikke tenke på pappa eller mamma. Du prøver for å sørge for at du selv er i live. Det er mange barn som løper ut, og hvis jeg er heldig og løper ut sammen med noen andre så kommer vi sammen så prøver vi å organisere, hva skal vi gjøre nå, nå er vi er bare to, det er bare å fortsette veien. Ikke se tilbake, hvis du ser tilbake det er bare blod som strømmer. Så vi fortsetter bare samme veien. Vi har hele tiden vært to, og så bodde kanskje sammen med venner, andre folk”.

Ingen av ungdommene forteller om trafficking.

En av ungdommene opplevde selve flukten som ok. Tre av ungdommene tok direkte fly fra hjemlandet til Norge, mens tre av ungdommene var gjennom flere land før de til slutt kom til Norge. Fem av seks kom alene til Norge, mens en kom sammen med en bror. Som henvist til tidligere, sier Eide at noen av de enslige mindreårige asylsøkerne er målbevisst i sitt valg av reiserute, mens andre flykter i uvisshet om hvor de skal. F.eks. er en av grunnene til at noen ungdommer drar til Norge fordi omsorgspersonene har hørt det er et bra sted å vokse opp i, spesielt når det gjelder utdanning.

En av ungdommene er kommet som FN-kvoteflyktning, og valgte Norge fremfor to andre land, men ikke for noen annen konkret grunn enn at det virket generelt bra. De fleste ungdommene ser ut til at de ikke hadde noe annet konkret mål med flukten annet enn å dra til et land i Europa. En ungdom forteller at hun faktisk måtte spørre hvilket land hun hadde kommet til da hun var ankommet Norge. Men som sagt er det ufullstendig informasjon fra ungdommene i denne sammenheng.

Som jeg har konstatert tidligere, ser det enkelte lands migrasjonspolitikk ut til å spille en viktig rolle. Spørsmålet er hvem det spiller en rolle for? Jeg vil anta at det er de menneskene/smuglerne som ”arrangerer” flukten som anbefaler hvilket land man bør reise til. Det er sannsynlig at det er de som er klar over hvilken migrasjonspolitikk ulike land har til enhver tid. Hvilke muligheter som finnes både i forhold til f.eks. skole, men kanskje mest av alt, hvor store muligheter det er for å få opphold i landet. Blant enslige mindreårige asylsøkere er det ikke unormalt å ha gjeld til smuglere som har hjulpet dem med flukten. Fire av ungdommene opplyser at de ikke har gjeld, mens de to siste ikke ønsker å utdype noe som har med flukten og gjøre. Det er sannsynlig at en bekymring for en gjeld kan spille en rolle i forhold til psykisk helse.

Man kan konstatere at dette er en gruppe enslige mindreårige asylsøkere med svært forskjellig bakgrunn. Det er ulikheter i forhold til både oppvekstvilkår, skoleerfaring, flukt, bakgrunnen for flukten og graden av krigs-opplevelser. Et fellestrekk blant ungdommene ser ut til å være at alle har hatt en forholdsvis god barndom. Utover dette finner man foreløpig ingen klare sammenhenger i forhold til hvorfor akkurat denne gruppen enslige mindreårige asylsøkere lykkes med tilværelsen.

5.2 Møte med Norge

Alle ungdommene oppgir at den første tiden i Norge var vanskelig. Samtidig forteller fem av ungdommene at det også var en god start og at de ble møtt av mange hyggelige mennesker. Tre av ungdommene oppgir at det å møte andre mennesker fra hjemlandet betydde mye, og gjorde situasjonen enklere i starten. En ungdom som syntes den første tiden i Norge var vanskelig, beskriver dette slik:

Komme til Norge...? Huff nei, jeg vil ikke huske. Det var sånn Helvete. Det var kjempekaldt og jeg måtte flytte til nord Norge, Finnmark, Lakselv. Og der var det mørkt, det var oktober og november. Det var hvitt, jeg tror jeg har kommet til en annen planet. Nesten. Det var uff, det var veldig tung tid...

Fem av de seks ungdommene har for en periode bodd på mottak. Noen i få måneder, mens andre mellom ett og to år. En ungdom beskriver hvordan det opplevdes å bo på mottak:

”Egentlig det er nesten det samme som fengsel. De kommer og teller deg, og så er du her, og så har du sovet her i natt, og så trykk og så skrive. Og så alle mann her, og så går rundt å kontrollere. Og det var folk fra forskjellige land, og du ser masse rare ting. Noen gjør veldig mye rare ting. Og du må respektere hverandre selv om det, ja veldig vanskelig. Bor på ett rom 3-4 stk. Noen vil åpne vinduet, noen vil ikke slå på ovnen og det blir veldig kaldt. Det er ja... Det var ikke lett”.

En annen ungdom beskriver noe av det positive med asylmottak, og dette med betydningen av venner og mennesker med samme tilhørighet som ens egen:

”F.eks første gang jeg var på asylmottak jeg treffer jeg noen folk fra mitt hjemland der, og fra andre land og, og vi blir venner og jeg kan snakke med dem ikke sant, istedenfor å sitte tenke, såå det hjelper mye for meg”.

En ungdom bodde sammen med sin bror i leilighet fra han kom til Norge, en ungdom bodde på hybel for seg selv etter mottakstiden, og fire av ungdommene bodde for en periode i bofellesskap etter mottakstiden. Ungdommene beskriver tiden i bofellesskapet slik

”Den tiden tenkte jeg ikke så veldig på at den var viktig. Men når jeg flyttet tenkte jeg at det var veldig positivt, men når jeg bodde der, jeg tenkte det er bare å bo her. Men etter jeg flyttet hit, det var noen ganger litt vanskelig å klare alt selv, betale husleie og lage mat ikke sant, det var nytt for meg. Da tenkte jeg at kanskje det var bra for meg at jeg bodde der, for hadde jeg ikke bodd der, hvis jeg hadde kommet rett fra asylmottak det hadde blitt vanskelig. Vi lærte språk, lærte norsk mat – lage, norsk miljø, aktiviteter, hvordan er Norge - ”lille Norge”.

”Det er en del som ser at det sliter med å komme seg den rette veien når man bor alene, men at hvis man hadde bodd i et slikt sted hadde man fått det til. Det er lettere å bo slik fordi du får hjelp i starten. Jeg lærte mye, fikk masse hjelp, spesielt med skole”.

”Bofellesskapet var kjempebra! Når jeg tenker tilbake på den tiden, vi hadde det kjempefint! Vi hadde det kjempekoselig, vi føler vi nesten ikke har noen familie i Norge, men der var det personale rundt oss hele tiden og vi spiser sammen, sitter sammen. Jeg synes det var koselig. Selv om det var noen konflikter og uenigheter, jeg synes det var kjempebra! Det positive var at de lærte og veiledet oss fornuftig. Det var veldig nyttig for å komme inn i samfunnet i Norge, jeg har lært mye der, fikk hjelp til lekser. Og vi lærte å lage mat og sånn.

5.3 Sosial støtte

Ut fra de teoriene som er presentert i forrige kapittel, er det gjennomgående at sosial og kjærlig støtte er en av de viktigste beskyttelsesfaktorene for risikounddom (Kahn og Antonucci 1980, Hundeide 2003, Miller 1996, Werner 1993, Rutter 1987, Helmen Borge 2002, Benard 2004) Kahn og Antonucci (1980) er opptatt av hvor viktig sosial støtte er, spesielt om man har opplevd brudd og endringer i primære relasjoner og sosiale roller. Både resiliensforskningen og konvoi-teorien viser til viktigheten av å ha minimum en nær støtteperson, og at det har negativ effekt på velvære der hvor slik støtte er borte. Hundeide (2003) viser til viktigheten av støtte og omsorg fra andre når man skal bygge opp en ny virkelighetsmodell. Samtlige av ungdommene jeg intervjuet har minimum en nær støtteperson, dette både i form av venner og voksne. Ut fra intervjuene vises det at ungdommenes konvoi har endret seg. Nære familiemedlemmer er byttet ut med en eller flere signifikante andre og/eller miljøterapeuter fra bofellesskaper, og tidligere venner er byttet ut med nye venner. De fleste av ungdommene har i tillegg beholdt eller reetablert konvoimedlemmer fra hjemlandet som familie og venner.

5.3.1 Signifikante andre

Samtlige av ungdommene oppgir at de har en norsk voksenperson som er mer spesiell og viktig for dem enn andre. At de har en eller flere personer som bryr seg og som er en form for omsorgsperson. Altså har alle en person som kan betegnes som en signifikant annen. Flere av ungdommene forteller om hvor mye disse personene betyr for dem:

”Jeg føler hun er moren min. (tårer...) ”Unnskyld”, (flere tårer og stillhet). Jeg vet ikke, hun er veldig veldig snill og veldig... hun vil hjelpe folk, derfor jeg vet ikke, jeg klarer ikke å si ord om henne. Men hun hjelper meg mye (flere tårer...). Ikke sånn penge-hjelp, jeg får ingen penger fra henne eller, penger er ikke viktig men hun ringer og prater, noen ganger hun prater med meg”.

”Jeg har ikke kontakt med så mange, men f.eks ja, jeg ser på en norsk dame som moren min liksom, så hvis jeg trenger en ting, eller hvis jeg må snakke med en voksen, jeg tenker henne, den personen jeg må ta kontakt med. Lederen i bofellesskapet jeg bodde i også, eller bofellesskapet tenker jeg”.

”Det er de i bofellesskapet, de som jobber der. Spesielt to, men.., ja. Det er de, jeg tenker de er min nære familie. Det var x-en min, men nå er det slutt... Det er derfor jeg ikke vil flytte til et annet sted. Hvis jeg skal flytte, jeg vil helst bo her. Jeg vil ikke flytte til en annen by”.

”Hun er min mor sier jeg. Kanskje hvis hun dør akkurat nå, det er jeg som skal gråte mest enn de andre. Det er utrolig. Jeg vil bare si at hun betyr mye for meg. Hun har vært en beste venn, bestemor, alt jeg er til i dag hun har hjulpet meg til. Hun har prøvd at jeg skal ha det bra. Hun har prøvd å forstå meg, hun har prøvd hele tiden, uansett om jeg hadde det vanskelig. Og da jeg tenkte at hun er der, ville jeg ikke begynne å tenke andre ting. Eller hvis jeg ikke sover, må jeg ringe å fortelle henne det. Jeg har det ikke bra og sånn, og så må hun finne løsning”.

Ser man dette i lys av Kahn og Antonuccis (1980) konvoimodell, ser man at samtlige har en eller flere voksenpersoner som inkluderes i den innerste sirkelen. Disse personene vil på mange måte erstatte foreldre/omsorgspersoner fra hjemlandet, noe også to av ungdommene spesifikt oppgir.

Når disse ungdommene beskriver sine signifikante andre, finner man igjen enkelte av de særtrekkene Benard (2004) beskriver de signifikante innehar. Den viktigste egenskapen for ungdommene ser ut til å være at disse personene er der, at det er noen de kan stole på fullt og helt. At om de har problemer, eller har det vanskelig så kan de ringe og ta kontakt. Benard (ibid) viser som sagt til at den viktigste egenskapen er kjærlig støtte, at man er der for ungdommen, med tillit og betingelsesløs kjærlighet. Et annet særtrekk som Benard (ibid) refererer til, er det å ha høye forventninger til ungdommen. Her forteller en ungdommen hvordan hennes signifikante annen pushet henne til å komme seg på skolen:

Jeg var mye borte fra skolen, var mye sliten. Hun sa ”kom deg opp å gå, dusj, jeg skal hjelpe!”.

I forhold til arbeidet med en ny virkelighetsmodell, og det kroniske arbeidet med å opprettholde en løpende fortelling om seg selv, vil den signifikante annen være spesielt viktig. Som referert til tidligere, viser Hundeide (2003) hvor viktig det er at de reaksjonene som de enslige mindreårige asylsøkerne møter fra andre blir integrert, refortolket og eventuelt forkastet. Det vil dermed være viktig å ha en støtteperson som kan hjelpe den enslige

mindreårige asylsøkeren i denne prosessen. I denne sammenhengen er det også viktig at ungdommen får en forståelse av hvorfor de er i den situasjonen de er i. Som referert til tidligere viser resiliensforskningen at dette har betydning i forhold til psykisk helse. En av ungdommene beskriver hvor viktig det er å ha noen å snakke med når hun har det vanskelig:

”Jeg har masse folk rundt meg som hjelper meg. Så hvis jeg blir sliten og føler meg dårlig, kan jeg bare, spesielt en dame, ja hun er rundt meg hele tiden”. Jeg kan bare ringe og hun kommer og snakker med meg. Hun kjenner meg veldig godt, hvis det er noe jeg ikke kan snakke med venner om, jeg kan bare snakke med henne. Hun er rundt meg hele tiden! Det er bra fordi blir sånn trist mye fordi jeg kom når jeg var bare 15”.

En av de signifikante andre som blir oppgitt av flere, er en av mine kollegaer. Hun etablerte relasjonen til disse ungdommene i forbindelse med at de bodde i bofellesskap i 1-2 år. Siden det ikke finnes ressurser til ettervern, har hun fortsatt å holde kontakten med dem på hennes private fritid. Min kollega opplever at hun ikke gjør mye for disse ungdommene. Hun holder kontakt ved å ringe en gang i blant eller sende en tekstmelding. Av og til stikker hun innom, spesielt hvis de trenger hjelp til et papir, lekser eller liknende. Det interessante her er hvor lite hun selv føler hun gjør opp mot hvor mye dette betyr for ungdommene. Samtidig sier hun at det er en forskjell på denne ”private” støtten hun gir opp mot en støtte som ville blitt gitt fra et ettervern. Den systematiske oppfølgingen er mangelfull ved ”privat” støtte. Hun har f.eks. opplevd at to av ungdommene har måtte ta 1 års pause i utdanningen pga at ingen har fulgt godt nok opp med leksehjelp og hjelp i forhold til skolesøknader og frister.

Lederen i bofellesskapet er også en av dem som blir nevnt av flere ungdommer. Han opplever heller ikke at han gjør så mye for dem eller har mye kontakt med dem. Han blir av og til kontaktet per telefon eller tekstmelding hvis de trenger hjelp til noe. Da hender det at han stikker innom dem. Siden han bor i samme kommune som enkelte, møter han også tilfeldig på dem av og til. Den ene ungdommen forteller at hun er selvstendig og stort sett ikke trenger hjelp, men om hun skulle trenge det så vet hun at hun kan ringe.

Bofellesskapet og de ansatte der, blir også nevnt i denne forbindelse. Lederen kan fortelle at tidligere ungdommer av og til stikker innom, spesielt til middag, i forbindelse med leksehjelp eller i forbindelse med andre praktiske spørsmål. Men at dette stort sett er i starten etter de har flyttet for seg selv. Pga at staten ikke bevilger penger og ressurser til å drive noen form for ettervern for disse ungdommene, er det lite rom for å bruke mye tid på utflyttede ungdommer i bofellesskapets hverdag. Og antallet utflyttede ungdommer blir større. Men lederen i

bofellesskapet kan fortelle at alle de utflyttede ungdommene blir invitert til de årlige julebordene og hagegrillfestene.

5.3.2 Venner

Samtlige sier at sosial omgang/kontakt med venner/kjæreste er den viktigste fritidssyssele. Fire oppgir spesifikt at venner er svært viktig for dem. Tre oppgir at de har mange venner, og tre at de har noen. Fire oppgir at de har en bestevenn. Av disse vennene oppgir samtlige ungdommer at de har venner fra egen etnisitet og fra andre land enn Norge. Flere har også kontakt med tidligere venner fra hjemlandet. Tre oppgir at de har venner fra Norge, hvor en ungdom oppgir norske kollegaer. Tre av ungdommene forteller de har kjæreste fra eget hjemland, og to har søsken her i Norge.

Teorien i forrige kapittel viser til hvor stor betydning venner har, og hvor Frønes (1994 i Heggen og Øia 2005) mener at venner i ungdomsalderen faktisk kan forstås som de dominerende signifikante andre. I forhold til konvoimodellen, ser man at samtlige av de ungdommene jeg intervjuet har venner i sin konvoi. Hvor i konvoisirkelen disse vennene vil inkluderes, vil være forskjellig ut fra hvor viktige de er for ungdommene i forhold til sosial støtte. Disse ungdommene er enslige mindreårige asylsøkere som er alene her i Norge uten foreldre. Slik jeg ser det, vil dette kunne betegne venner som særs viktig i forhold til sosial støtte. Fire av dem har venner som de beskriver som sin bestevenn. Dette er personer som jeg vil karakterisere som svært nære, og dermed inngå i den innerste sirkelen. Det samme mener jeg vil gjelde en kjæreste, noe tre ungdommer oppgir at de har. Selv om det er mest normalt å inkludere familiemedlemmer og ektefeller i den innerste sirkelen, er denne sirkelen først og fremst bestemt ut fra kvaliteten i støtten til ungdommen, ikke som en rolle eller familieforhold. Slik jeg ser det, vil det være naturlig å inkludere flere venner og kjærester i den innerste sirkelen for disse ungdommene, enn det vil være for ungdommer som har sin nære familie rundt seg. Jeg vil anta at venner har en enda større betydning for en enslig mindreårig asylsøker enn for norske ungdom, siden de (fleste) er uten familie her i landet. Kahn og Antonucci (ibid) viser også at mennesker er forsiktige når det gjelder hvor mange personer man har i sin konvoi. Disse ungdommene har opplevd mange relasjonsbrudd, og det vil derfor være naturlig at de er forsiktige med å slippe nye mennesker for nær innpå seg i redsel for nye brudd.

To av ungdommene oppgir at de har søsken her i Norge, og hvor det vil være naturlig å inkludere disse i den innerste sirkelen. Her forteller tre av ungdommene litt om hvor viktig venner, søsken og kjæreste er eller har vært for dem i tiden her i Norge:

Når jeg kom til Norge syntes jeg det var veldig viktig å ha en venn (uthevet av ungdommen). Jeg valgte den første vennen _____ (lik etnisitet) fordi jeg ikke kan det norske språket. Jeg kan engelsk men er ikke så veldig flink. Så derfor valgte jeg først _____. Vi kunne sitte å prate sammen, hvordan vi har det, hvordan vi skal være i Norge, ja.. Vi snakker om hva vi tenker f.eks., vi vet ikke, ikke sant, kanskje vi ikke får oppholdstillatelse eller vi vet ikke, så vi tenker, hvordan/hva skal vi hvis vi får eller ikke får, og sånne ting. Andre ting vi prater som vanlig ting, ikke sant.

Men nå blir jeg glad når det har skjedd en forandring i mitt liv. Sier for eksempel når jeg treffer broren min, hva skal jeg fortelle broren min? I dag jeg fikk 2 nordmenn som betyr mye for meg, som har pratet og de har fortalt sånn sånn sånn, kan du prøve å gjøre sånn, og du skal få se hvis det går. Og om 2 uker jeg skal kjøpe ny bil, åå, du skal kjøpe hva?, og hvorfor skal du sånn og... Vi har en stor innflytelse på hverandre. Sånn konkurranse. Hvordan går det med deg, har du planlagt din ferie ikke sant. Har du funnet noe nytt ifra _____ (hjemlandet), er det noen forandringer. Er det skjedd noe nytt, så vi oppdaterer oss. Så broren min er en, uten han så har jeg ingen her, så vi hjelper hverandre i alt. Han ringte meg isted, vi prater mye og jeg besøker ham kanskje på en uke kanskje 3 ganger.

(Hva betyr det for deg å ha kjæreste?)

Ja, jeg er glad. Det betyr mye, du har noen å snakke med, det er gratis å ringe over nett (latter). Jeg ringer hver dag, lenge. Så ja, det er koselig.

I flere av ungdommenes konvoi, eksisterer det venner som er etablerte i hjemlandet. Det er sannsynlig at disse vennene inkluderes i den midterste sirkelen, som ofte består av venner, skole/arbeidskollegaer og familie. Selv om man i dag, ved hjelp av den teknologiske verdenen, kan holde god kontakt med venner som bor i andre land, vil det være utfordrende å beholde den nære støttende kontakten når man aldri får muligheten til å treffes fysisk. Jeg mener derfor det ikke er naturlig å plassere disse i den innerste sirkelen. Selv om vennskap fra hjemlandet kan være en viktig sosial støtte for ungdommene, lever nå de enslige mindreårige asylsøkerne i et annet land, og må tilpasse seg norsk kultur, normer og regler. De trenger støtte for å integreres i Norge, og vennskap fra hjemlandet vil i liten grad være støttende for tilpasningen her i Norge. En ungdom forteller om hvordan hun opplever kontakten med venner fra hjemlandet, og hvor vennene i hjemlandet lever et helt annet liv, og har andre mål og verdier:

Ja, for eksempel når jeg snakker med noen venner i fra hjemlandet på e-post og sånn, det de snakker om, jeg bryr meg ikke om det, ikke sant.. F.eks. når de finner kjæreste de ser bare på om han har bil, han har fint hus, han har penger osv. Men jeg bryr meg ikke om slikt, jeg vil bare at han skal være snill mot meg. Det er det viktigste. Det har jeg lært.

Men de forstår ikke slikt. De er bare opptatt av materielle ting. Jeg ser forskjellen. Jeg tror jeg har lært veldig mye i Norge. Hva er det viktigste i for eksempel kjærlighetslivet, hva er viktig, hva er ikke så viktig, f.eks.

I tillegg oppgir flere at de har skolevenner, naboer og arbeidskollegaer. Pga at de enslige mindreårige asylsøkerne gjerne har et begrenset nettverk og konvoi, vil det være naturlig at flere av disse karakteriseres til å inngå i den midterste sirkelen i motsetning til hva det ville vært naturlig for en norsk ungdom som har familie og venner fra barndommen i nærheten.

5.3.3 Roller

Kahn og Antonucchi viser til relevansen av roller i forbindelse med sosial støtte og en persons konvoi. Man tilegner seg medlemmer i sin konvoi i forbindelse med de roller man innehar. Man kan derfor se viktigheten av at de enslige mindreårige utøver flere roller.

En viktig rolle ser ut til å være ungdom i et bofellesskap. Her har man muligheten til å etablerer relasjoner til voksne som arbeider i boligen og som viser seg å være av høy verdi videre i livet. Om man ikke er ungdom i et bofellesskap, er rollen som barn/ungdom viktig. Denne rollen setter ungdommen i en posisjon som der hvor man lar en voksen hjelpe seg. Dette gir igjen muligheten til å etablere relasjon til en voksen, som kan resultere i at ungdommen får en person som kan betegnes som en signifikant annen.

Roller som medellev/student og arbeidskollega er viktige. Dette er roller som utvider nettverket og som kan utvide den enslige mindreåriges konvoi. Dette er arenaer som kan åpne for gode relasjoner og konvoimedlemmer som kan være viktige i forhold til sosial støtte.

Ungdommene har også andre roller. En av ungdommene i undersøkelsen viser til hvor mange mennesker han har etablert gode relasjoner til ved hjelp av rollen som prest/religiøs i kirkesamfunnet han er en del av. En annen har etablert en god og nyttig relasjon gjennom rollen som nabo.

Som sagt, viser konvoiteorien at nettverk og signifikante andre som man hadde i hjemlandet kan byttes ut, og hvor de nåtidige sosiale relasjonene er av stor betydning. Det er derfor viktig å tilegne seg flere roller enn kun rollen som enslig mindreårig asylsøker. Nøkkelen for å

tilegne seg nye roller og relasjoner, ser ut til å kunne ligge i det å være aktiv. Viktigheten av å være aktiv og det å være aktør i eget liv, kommer jeg tilbake til senere i kapitlet.

5.4 Skole, arbeid, språk og integrering

Som vist til tidligere mener Heggen og Øia (2007) at marginalisering for ungdom handler om å være i en mellomposisjon mellom det å være godt integrert på de viktige arenaene i samfunnet og det å være ekskludert eller utstøtt. De trekker frem skole og jevnaldersmiljø som viktige arenaer for å unngå marginalisering.

Samtlige av de ungdommene jeg intervjuet er under utdanning. Tre av ungdommene går på videregående, en av ungdommene tar grunnskoleeksamen, og to av ungdommene går på universitet/høgskole. Bjørn Olsen (2009) viser som sagt til at når man faller utenfor de to bærende institusjonene i det norske samfunnet som skole og arbeid er, snakker man om en marginalisering, en sosial utstøtning. I tillegg til at ungdommene er under utdanning, har en utdanningsplan og en yrkesrettet målsetning, har samtlige også jobb i tillegg til skolen eller studiene. Dette er jobber innenfor sykehjem, omsorgsenter for enslige mindreårige asylsøkere og postvesenet. Samtlige av ungdommene bruker mye av sin tid på jobb og/eller skole og sier selv at dette er viktig for dem. Når ungdommene fikk spørsmål om hvorfor de har hatt fremgang på skolen, oppgir 5 av 6 ungdommer at det skyldes mye støtte og hjelp. Det nevnes også at det er viktig å være flittig, slite, ha fokus på det man driver med, ha tiltro til seg selv og si at ”dette skal jeg klare”. En ungdom forteller om hans motivasjon for å arbeide hardt med skole:

”Når jeg var i hjemlandet jeg kunne ikke studere så mye. Jeg flyttet til Iran, jeg var alltid litt sjalu på at andre gikk på skolen og jeg bare jobbet. Samme alder. De gikk på skolen i fine klær og masse støtte og matpakke og sammen med sine venner. Mens jeg bare sto der å så på dem. Eller jobbet, og jeg så dem, at de går på skolen. Det var litt vondt. Men nå kan jeg gå på skolen. Så jeg benytter sjansen!”

Dette likner på den skolemotivasjonen flykningebarna under Pol Pot-regimet hadde. Som sagt viser Kinzie (1986) nettopp til at de verdene Pol Pot-regimet hadde forsøkt å avskaffe, var de verdier de unge flykningene i USA var opptatt av. Spesielt arbeidet de hardt med lekser og planla utdanningen sin.

Selv om Olsen sier at man først kan forvente en integrering når innvandrerne har hatt en reell mulighet til å vinne fotfeste her i landet, og at skillet gjerne går ved fire års botid, ser det ut til

at samtlige av ungdommene i undersøkelsen har vært tidlig ute med å bli en del av det norske samfunnet. De startet alle på skolen med det samme de kom til Norge, og det tok senest 2 år før de hadde arbeid. Jeg vil også karakterisere tre av ungdommene til å ha hatt en nesten ”unormal” bra fremgang skolemessig. En av disse ungdommene som tok grunnskoleeksamen på under ett år, og som nå går 3. året på høgskole forteller:

”Så jeg jobbet med språket på egenhånd veldig mye! Egentlig jeg gikk på norskkurs bare 6-9 mnd, jeg gikk ikke så veldig lenge, så gikk jeg direkte på videregående. Ja det var litt tøft og vanskelig, mye å gjøre, jeg måtte slite litt ikke sant, men det gikk bra”.

Samtlige av ungdommene snakker bra norsk. Og de oppgir det også som svært viktig å lære seg det norske språket. En ungdom uttrykker det slik:

”Språk, veldig viktig, språk er nøkkel til alt her i Norge, ikke sant??”

En annen ungdom beskriver hva han gjorde for å lære seg norsk:

”Da jeg begynte på voksenopplæring, jeg måtte presse meg for å lære norsk, og for å begynne å snakke med folk. Og så setter jeg selv inn tiltak jeg må arbeide med. Først og fremst vil jeg holde meg borte fra alle som snakker mitt språk. Og så skal jeg prøve å tvinge meg til å lese mye. Så etter jeg lærte hvordan vi uttaler, så gikk jeg inn hver kveld, jeg hadde ingenting å gjøre på den tiden, så leste jeg ordbok, arbeidet med ord, og grammatikk og sånn. Og så, hva skal jeg gjøre nå? Og så begynte jeg å engasjere meg, jeg begynte å hjelpe pensjonister og de gamle folkene, og prøve å snakke med dem, dialekter og sitte sammen, diskutere med deg, fortelle meg ord som ”dette er bord, stue, kjeller”. Så det å snakke med noen, være sammen med noen når du skal spørre om noe ikke sant, så begynte jeg å forstå. Også hvis jeg er på skolen så må jeg ta kontakt med lærer hvis det er noe jeg ikke forstår/klarer. Også begynte jeg å starte og samarbeide i grupper med noen andre ungdommer. På samme måte begynte jeg å forstå norsk. Først det var vanskelig, når du kommer og fant ut at 2 personer snakker sammen og du kan ikke forstå hva de driver med. Så plutselig etter en liten stund jeg begynner å forstå, og da gikk det ganske raskt. Og etterpå begynte jeg å skrive norsk. Lage egen tester, lage drama på papir, begynte å skrive og sånn.

Ingen av ungdommene har vært involvert i noen form for kriminalitet eller begått noen lovbrudd i tiden her i Norge. Som vist tidligere sier Skarohamar at det meste i forhold til kriminalitet kan forklares ut fra enkle variabler som sosiale forhold. Han viser spesielt til at særlig individuelle ressurser som utdanning og deltakelse i arbeidsmarkedet er viktig gjennom å legge forutsetninger for individuell utfoldelse. Han viser også til at variabler som mottak av sosialhjelp som indikerer vanskelig økonomi, og det å bo i en storby er faktorer som medfører høyere kriminalitet. Ingen av ungdommene i undersøkelsen mottar sosialhjelp. De finansierer

utgiftene sine i form av en deltidsjobb ved siden av utdanning. Det er heller ingen av dem som bor i storby.

Som sagt tidligere viser Øia (2005) at de som er mest beskyttet mot å begå asosiale handlinger, er de som både ønsker å leve etter norsk kultur og etter hjemlandets kultur og tradisjoner. Samtlige av de seks ungdommene føler seg integrert her i Norge. Samtidig som de lever etter norsk kultur, er de opptatt av sin egen bakgrunn, religion og hjemlandets kultur. Spesielt fremheves hjemlandets mat og religion som viktige deler av levesettet her i Norge. Og de er alle opptatt av nyheter og om hva som skjer i deres hjemland. En ungdom beskriver sin integrasjon til Norge slik:

”Jeg er litt midt i mellom. Når det gjelder integrasjon jeg har ikke så veldig mye kontakt med så mange norske. Men jeg har for eksempel veldig god kontakt med naboene mine. Jeg har ikke så mye kontakt med andre, men tror jeg er integrert. Jeg er litt norsk, men jeg går ikke på ski! Jeg godtar maten og har lært meg språket, kulturen osv...

Det er ingen tvil om at hjemlandets kultur og tradisjoner også er viktige i livet her i Norge:

”Maten! Maten, språket, ja ikke sant i _____ (hjemlandet) vi respekterer eldre veldig mye. Mange norske ungdommer gjør ikke det. Ja sånne ting. Respektere eldre og.... Sånne type ting. Og religionene, JA! Den skal jeg ikke gi slipp på!

Fem av seks oppgir at nordmenn er positive mennesker, og at de opplever både aksept og respekt fra sine nye landsmenn. Tre av ungdommene er allerede blitt norske statsborgere, og de tre siste har planer om å bli det. Alle de seks ungdommene sier de trives i Norge, og flere av ungdommene understreker at Norge er et trygt land å bo i, og at landet er preget av rettferdighet og likhet. Dette samsvarer med det Øia sier om det å ha tilhørighet og samtidig føle lojalitet i forhold til storsamfunnet som en beskyttende faktor for asosiale handlinger.

For å kunne integreres i Norge er det viktig å forstå de norske sosiale koder og å inneha en sosial kompetanse. Nordahl (2005) viser som sagt til at sosial kompetanse er svært viktig for i hvilken grad barn og unge klarer å etablere jevnalderrelasjoner og hvem de etablerer relasjon til. Som sagt oppgir samtlige at de har venner her i Norge. Kun tre av ungdommene oppgir at de har norske venner, men flere oppgir å ha norske kollegaer. Fire oppgir som sagt å ha en bestevenn, men det er kun en av disse som er norske. Majoriteten av vennene ungdommene oppgir er enten fra samme hjemland eller fra andre etnisiteter.

For å oppnå best mulig norsk sosial kompetanse, en god forståelse på norsk kultur og norske sosiale koder, vil det være en stor fordel å omgås nordmenn. Fire av ungdommene bodde som nevnt i bofellesskap med norsk personale en periode før de flyttet for seg selv. De to siste ungdommene hadde nær kontakt med andre voksne nordmenn, og hadde muligheter for å spørre, hvis det var noe de lurte på. Ungdommene i undersøkelsen er opptatt av integrasjon og å tilegne seg en god forståelse av den norske kulturen og systemet. En ungdom uttrykker dette slik:

”Man må prøve å lære seg språket og prøve å bli kjent med systemet, prøve å følge litt norske regler, vite norske regler, være positive. Må være positive. Ikke bli redd og tenke kan ikke språket, så kanskje..... Hvis man prøver, norske folk er ikke vanskelige (latter), de er ikke det!”

Samtlige av de enslige mindreårige asylsøkerungdommene oppgir at rasisme ikke er et stort problem. De opplever å bli mottatt bra her i Norge, og at nordmenn er snille og hyggelige. Enkelte av ungdommene har opplevd små episoder av rasisme. En ungdom beskriver hvordan hun opplever nordmenn og rasisme, og hvordan hun takler dette:

”Jeg har det bra fra første gang jeg kom hit, jeg har ikke fått noen problemer. Folk er forskjellige, alle er ikke like glad til å ta meg imot, men jeg har erfart at hvis noen reagerer på mørk jente, de reagerer første gang, men når de blir kjent med meg, de vil ha meg, jeg har den erfaringen. På jobben også, det var ikke alle som ville jobbe sammen med meg, mens nå, herregud, de hopper på vaktrommet hvis jeg jobber sammen med dem, latter.. Nei jeg bryr meg ikke. Nei, hvis jeg begynner å bry meg om det, det går galt, så jeg bryr meg ikke om hva andre folk tenker, hvordan de tenker, jeg kan ikke gjøre noe med det, ok du tenker slik, stakkars deg hvordan du tenker, det er ikke 1800-tallet.. Stakkars du, nei jeg tenker slik”.

En annen ungdom responderer med dette da jeg spør om hvordan hun opplever å ha blitt mottatt av Norge:

”Jeg har ikke ord! Nordmenn er veldig snille, veldig snille. Veldig snille mot andre folk som kommer fra annet land. Ja. Med en annen hudfarge du blir mottatt veldig bra. Jeg har aldri opplevd noe annet”

En annen ungdom har en noen annen opplevelse som beskriver hvordan han opplever mange nordmenn:

”Først er du veldig interessert da du kommer til Norge, du tenker å alle kommer, du er glad, alle er vennlige, og du er motivert, og veldig interessert i å hilse til norske og snakke med dem. Men det er bare kort kontakten er der, hvis du dagen etter når man ser ham så er det ikke sånn. Da blir du sånn skikkelig fremmed. Kjenner deg ikke igjen. Så man blir mer bevisst på at nordmenn hilser en gang eller snakker om en ting, så er det bare denne gangen. Det kommer ikke til å fortsette 99% som regel. Så etter hvert

begynner du å bli nøytral, etter hvert begynner du å isolere deg. (liten pause..), men du er mer forberedt etter en tid i Norge”.

Dette har sammenheng med kulturforskjeller. Selv om alle ungdommene synes Norge er et bra land å bo i, oppgir samtlige at Norge ikke kan sammenlikne seg sosialt sett med deres eget hjemland. Alle savner alle hjemlandets kultur, samhold og åpenhet, og forteller om norske mennesker som et mye mer lukket folkeslag, som eksemplet ovenfor uttrykker. Flere av ungdommene forteller om de sosiale forskjellene mellom Norge og eget hjemland. Her er to av ungdommenes beskrivelser:

”Det er stor forskjell. Nå i Norge, nesten alle bor for seg selv, naboen bor her og du bor der, og dere ser ikke hverandre på ett år kanskje, det kan hende dere ikke snakker med hverandre, ja det er... men i _____ (hjemlandet), nesten alle bor sammen, spiser sammen, og på morgenen lager man kaffe og banker på naboen sin dør og ”kom du må drikke kaffe sammen med oss”. Slik er det ikke i Norge. Men i _____ det er ikke bare sånn. I det området jeg bodde var det ikke slik, det var litt slik som i Norge. Men i slum området, det er slik som jeg beskrev. Hvis en koker kaffe, alle kommer. Jeg synes det er positivt, kulturen vår. Jeg synes det er positivt fordi man bryr seg om naboen sin, man byr seg om familien sin. Her i Norge det er noe, f.eks. når mammaen din ligger på sykehjemmet. Jeg var for eksempel litt skuffet på jobben til jul, da var det noen som satt på sykehjemmet og ventet på at datteren skulle komme og be henne om å få være med hjem til julaften, ikke sant. Veldig rart for meg.

”Du føler deg ikke ensom når du er i Afrika. Du har kirken, mange ting å gjøre der, mye sosial. Alt blir gjort felles. Det er ikke slik at vi sitter i huset hele døgnet. Hvis jeg ikke har salt, banker jeg på hos naboen og spør om jeg kan få. Hvis jeg ikke har penger, vi drar til naboen, vi har lite mat i dag, vi har ikke kjøpt noe. Det er litt det sosiale livet liksom. Eller når maten er klar, han kommer og banker på og spør om ”skal du spise med meg i dag?”. Hvis du har lyst eller vil. Vi har et slikt fellesskap”.

5.5 Psykisk helse

Ut fra ungdommenes beskrivelser om kulturforskjeller, er ensomhet noe som ikke ser ut til å prege deres hjemland. Men på bakgrunn av de mange risikofaktorene som jeg beskrev i kapittel 3, er psykisk helse en relevant faktor. Ut fra UngKul sine undersøkelser, vises en høy forekomst av både ensomhet og symptomer på depresjon blant enslige mindreårige asylsøkere. Fem av de seks ungdommene innrømmer at de ofte har vanskelige og triste perioder. En ungdom forteller f.eks. at han fortsatt sliter med å føle seg trygg her, og spesielt i forhold til å kunne si det han mener.

”...det er en prosess som fortsatt går hos meg. Jeg kan ikke akkurat si den dagen jeg skjønnte at jeg er ferdig med den saken. Du får mer info og blir mer klar over dine rettigheter...”.

En annen ungdom forteller om de vanskelige tankene som kan komme:

”Du prøver å glemme, men hvis det oppstår noe som gjør at du blir forstyrret så du tenker på andre ting, ehm, når du kommer i en vanskelig situasjon, da er det vanskelig. Slik at også i dag jeg vil bare være i fred. Hvis det oppstår noe som vil gjøre at du er gjennom vanskeligheter igjen, det kan oppstå en alvorlig ting du kan gjøre mot deg selv eller andre”.

På spørsmål om hva de gjør når de har en slik periode, nevner fem av ungdommene at det er viktig og ikke bare bli sittende å tenke, men å gjøre noe. Dette kan være alt fra å aktivisere seg til å ringe til en venn. En ungdom gir en god beskrivelse på hvordan en situasjon som enslig mindreårig asylsøker er, og undertrykker hvor viktig det er å aktivisere seg for å unngå depresjon:

Det er ikke lett å være flyktning, det er ikke lett å være foreldreløs barn. Hjelpeløs og alene i tillegg. Det kan skje noe alvorlig. Jeg tenker på når du sitter alene.... hva betyr egentlig livet for meg. Ensom, ingen andre folk bryr seg om meg. Du lever så ingen mister noe... Her i Norge jeg bidrar med ingenting. Så å tenke slike tanker ikke sant... stakkars meg, hvorfor er jeg født engang. Hvorfor kunne jeg ikke bare være nordmann og bli født her i Norge og ha et fint hus, bil og foreldre som gir meg alt. Slike tanker, hvorfor hvorfor? Og du får ikke svar. Da må du være en sterk person! Jeg vet at dette kan påvirke skole, jobb, alt det du skal gjøre. Tenker bare at det er ingenting som er morsomt i verden. Bare å drikke øl og ha noen som kan gjøre deg å være at du skal bare være sånn. Men plutselig man tenker ikke slik når man har noe å gjøre, prøve å være opptatt, snakke med folk som tror de kan forstå deg.

Fire oppgir at religion/kirke er svært viktig for dem, hvor tre av ungdommer oppgir at det er viktig for dem å bruke religionen aktivt når man er trist. To av ungdommene beskriver dette slik:

”Jo det betyr mye! Veldig mye. Hjelper mye, når jeg leser bibelen – depresjonen blir borte. Du har håp og tror på Gud, du kan bare la alt..., gjøre sånn og sånn. Det blir lettere etter det”. Så jeg tenker ikke mye egentlig. Noen gjør det!, men jeg, jeg bare tenker at Gud skal ordne alt for meg. Jeg stoler på Gud, på at han hjelper meg. Så derfor tenker jeg ikke mye. Gud sa: at hvis du mister en ting, du kan prøve på nytt. Hvis du er kristen du kan ikke bare gi opp. Du må prøve prøve prøve på nytt. Og til slutt en dag, du kan finne det du ønsker. Slik tenker jeg. Derfor vil jeg prøve og prøve på nytt hvis det ikke går med en ting”.

”Jo, den påvirker mye. For eksempel den betyr, hm hvordan skal jeg si det... Ja det betyr at jeg etter jeg har vært i kirken alle bekymringer og vanskeligheter blir borte og alt blir

lett liksom. Føler meg..., alt er borte liksom. Føler meg mye bedre etter å ha vært i kirken og.. ja..

Som jeg har referert til tidligere viser resiliensforskningen at religiøs tro kan være en viktig beskyttelsesfaktor. (Werner 2000, i Helmen Borge 2003, Sack 1996). Det samme viser Emile Durkheim (2001), som bekrefter religionens kraft som beskyttelsesfaktor, og dets virkning mot å unngå selvmord.

Ungdommene forteller at erfaringsmessig har de blitt bevisst hvor viktig det er å aktivisere seg. Fire oppgir at det er viktig å bruke venner og kjære når man har det vanskelig, og fire oppgir at det hjelper å gå ut, for eksempel trekke frisk luft el gå en tur. Samtidig oppgir fire av ungdommene at det også er viktig å tenke litt, og kjenne på det vonde og vanskelige før man aktiviserer seg. To oppgir at det hjelper å gråte. Utover dette er ungdommene interessert i matlaging (4), tv/film (4), trening (2), basketball (1). I tillegg viser også mange av ungdommene til at livserfaringen deres generelt har gjort dem sterkere. Fem av ungdommene sier de har opplevd flere nederlag, men at de fortsetter å kjempe, og tre av ungdommene forteller at det er lettere å takle et nederlag nå enn i starten av livet i Norge, dette pga deres tidligere erfaringer med å mestre nederlagene. En ungdom beskriver dette slik:

”Men nå har jeg det bra. Nå er jeg vant til alt, jeg kan kjempe alt, jeg blir ikke overasket hvis det kommer noe vanskelig, jeg bare tar det (klappet hendene sammen)”.

Fire av ungdommene nevner spesifikt at det hjelper på egen psykisk tilstand å bry seg om andre og hjelpe mennesker. Det å være empatisk. To av ungdommene sier spesifikt at det gir dem en god og positiv følelse å være snill. Fire sier det hjelper å ha fokus på være positiv og glad. To av ungdommene uttrykker dette slik:

”Prøver å være positiv til folk, overalt, på jobben.. Jeg liker å hjelpe folk, gjøre det jeg kan, spiller ingen rolle om hvor de kommer fra og...ikke sant..”

”Jeg vil alltid gjøre gode og bra ting for meg selv og andre slik at jeg føler meg bra.”

UngKul-undersøkelsen viser at 75% av de spurte enslige mindreårige asylsøkerne følte seg ensomme. På spørsmål om man er mest alene på fritiden eller mest sosial, svarte 1 ungdom mest alene, 1 mest sosial og resterende svarte at det er en kombinasjon av begge deler. To av ungdommene kan fortelle at de ofte føler seg ensomme, og 3 forteller at de til tider kjeder seg. To av ungdommene beskriver situasjonen i forhold til ensomhet slik:

”Ja, jeg synes jeg trives veldig bra i Norge, men noen ganger synes jeg det er kjedelig og stille. Særlig her i _____. Ingen steder å gå. Hvis du har vært på jobb, og komme hjem, det er ingen steder å gå, det er litt kjedeig. Det er ensomt. Noen ganger, du sitter hele dagen hjemme og du blir deprimert og... Hvis du har familie og venner, det er kjempefint å bo i Norge. Men når du er alene, veldig vanskelig og tungt. Jeg savner familie rundt meg, venner, og sånn. Det betyr mye. Du jobber her, du tjener penger, bor fint her i Norge, du bor godt, men uansett, det er ikke det viktigste i livet jeg synes. Jeg bare sitter her foran tv og pc, ja det er kjedelig, jeg klarer ikke å sitte mer enn en hel dag hjemme. Neste dag jeg blir sånn deprimert. Jeg vil jobbe, ikke bare for å tjene penger, men for å være sosial. Det er veldig viktig. Hvis du sitter mye hjemme, hvis du ikke jobber, hvis du ikke er opptatt, du blir alene og ensom, særlig på vinteren. Det er kaldt ute og ja”. Nå er jeg vant til det. Og jeg har noen norske venner på jobben som jeg prater med, de har det også vanskelig, allikevel de er oppvokst her i Norge. Men jeg hører fra forskjellige, eldre også, de sier det er kjedelig og ensomt. Da har jeg forstått det at det ikke bare er jeg som er alene.

”Ja det er vanskelig fra første gang, men jeg flyttet fra moren min da jeg var 13 år. Jeg kan ikke flytte tilbake til huset med moren min, jeg er alene nå. Jeg blir sliten av å savne familien min. Men samtidig går det greit”.

5.6 Hva sier ungdommene selv er viktig?

5.6.1 Aktivitet fremfor passivitet

Når de enslige mindreårige asylsøkerne får spørsmål om hva de selv mener er den viktigste grunnen til at de klarer seg så bra, og hva som er viktig å fokusere på for å lykkes med å få en bra tilværelse i Norge, sier samtlige ungdommer at det viktigste er å fokusere på skole. Fem av ungdommene påpeker spesielt at det er viktig å lære språket, og samtlige mener det er viktig å ha en jobb. En annen ting som blir spesielt påpekt er viktigheten av å være aktiv og opptatt. To av ungdommene uttrykker dette slik:

”Hvis du har tid, hvis du ikke har noe å gjøre, kjeder deg da kommer du til å tenke på fortiden som regel. Det du har opplevd. Lettere å tenke på fortid da enn fremtid. Framtidsplaner må du bruke fantasien til, det er ikke så mange gode da, da tenker du på fortiden, fortiden er det fæle ting, du drømmer mer og tenker mer. Hvis du er aktiv så kommer det til å bli fjernet for deg”.

”Jeg vet ikke hvorfor, men av og til kjeder jeg meg her. Men jeg skjønner ikke hvorfor, for jeg har alltid alltid noe å gjøre. Opptatt, så hjernen min har ikke tid til å sitte å tenke på en ting. For eksempel har jeg jobb på ettermiddagen, da planlegger jeg alltid å vaske klær osv på dagen, men samtidig er det viktig å tenke litt, ikke bare skyve fra seg. Men av og til sitter jeg å tenker for meg selv, framtid om hva jeg skal gjøre, hva skal jeg drive med og sånn. Jeg synes det er positivt. Har jeg mulighet til å løse et problem, jeg vil løse problemet med en gang istedenfor å sitte og vente”.

Som referert til i forrige kapittel, er aktivitet fremfor passivitet er også en av beskyttelsesfaktorene innen resiliensforskningen. Blant annet er det å jobbe aktivt og mestre skolen blant de beskyttelsesfaktorene som har høyest virkning (Sack ofl 1996, Miller 1996, og Werner 1993). Ungdommene forteller at fortiden og vonde tanker ofte innhenter dem når de er passive og har tid til å tenke. De ønsker derfor å være i aktivitet for å unngå dette. Som jeg har referert til tidligere, hadde også fyktningebarna som opplevde Pol Pot regimet en tendens til å unngå å tenke på de vonde opplevelsene. Sack, Clarke og Bizman (1996) mener dette kan ha bidratt til at de unngikk forstyrrende tanker, og dermed kunne delta i sosiale aktiviteter. Helmen Borge (2003) viser som sagt til at unge mennesker har en naturlig evne til å gjøre noe konstruktivt med et problem. Det å være engasjert og aktiv gir ungdommen opplevelser, som igjen bygger opp og styrker selvtillit, og gir dem alt fra medfølelse til identitet (Benard 2004, Helmen Borge 2003).

Som vist til i forrige kapittel, sier Hundeide (2003) at i arbeidet med å tilpasse seg en ny virkelighetsmodell, er det viktig å finne faste rutiner og realistiske aktiviteter. Hundeide peker nettopp her spesielt på skole og arbeid. Han viser også til at dette er spesielt viktig i forhold til å forberede seg til et liv som en selvstendig og ansvarlig person i det fremtidige samfunnet.

Ved å være aktiv og arbeide med skole og utdanning, er man orientert mot fremtiden. Samtlige av ungdommene viser til en plan for fremtiden, med ulike mål. Samtlige av ungdommene har også håp om en bra fremtid. De har alle mål om utdanning, en ungdom responderer dette når jeg spør om konkrete mål og planer:

”Ja!, vil ta høyere utdanning, høy utdanning. Ja....!”

Dette er i tråd med den traumeforskningen som jeg refererte til i forrige kapittel. Arbeidet med å tilpasse seg et liv her i Norge bør være basert på en langsiktig prosess som er orientert mot fremtiden og en ny virkelighet.

5.6.2 Det norske språket

Viktigheten av å lære seg det norske språket er en faktor som går igjen flere ganger blant ungdommene, tre av ungdommene påpeker at det er viktig å jobbe målrettet med nettopp dette. To av ungdommene uttrykker dette slik:

”Det er viktig å lære språket først, for å kommunisere med andre. Prøve å være sosial med andre folk og ikke være alene”.

”Gå på skolen, prøv og lær deg språket først, og ikke bare sitt å klag. En ting jeg ikke liker med Norge, alle klager!! Alle klager altfor mye! Veldig mange som gjør det i _____ (hjemlandet) også, men her er det ille. Utlendinger som kommer til Norge, ikke bare enslige mindreårige asylsøkere, alle må lære språket! Prøv å være litt positiv, jeg vet det er kaldt, men (latter). Det er ikke lett å gå ut å treffe folk, det er kaldt her i Norge, det er ikke lett, det er en av grunnene til at mange sitter hjemme og er deprimert. Prøv å gjøre noe! Vær aktiv!”

5.6.3 Aktør i eget liv?

Det er her interessant å trekke inn Nygårds teori om det å oppfatte seg selv som en aktør eller som en brikke. Ungdommene i denne undersøkelsen har tatt tak i deres eget liv, de er i utdanning, er aktiv i arbeidslivet, og jobber for å tilpasse seg sitt liv her i Norge. Slik jeg ser det opplever disse ungdommene seg som aktører i deres eget liv. De jobber selv aktivt for sin tilværelse, de ser ikke ut til å oppleve seg som brikker i et spill de ikke har kontroll på. Og som Nygård viser til, er opplevelsen av å være aktør bidragsyter til å øke muligheten for å komme over de vanskelighetene man konfronteres med.

En ungdom beskriver hvordan man skal lykkes som enslig mindreårig asylsøker i Norge. Denne ungdommen viser klart viktigheten av å selv være aktiv:

”Å lykkes i Norge som mindreårig, det er først og fremst å tilpasse seg samfunnet, at du ser ting, tar ting på alvorlig. Du er på et lite sted, nytt språk, alt er nytt for deg. Så det du må ha det er interesse å lære, å lære er veldig viktig. Også andre ting er at hvis du vil like Norge, du må ta kontakt med nordmenn som har fått erfaring med dette landet. Også du må tørre å spørre, uansett hvilken situasjon du er i, bare spørre og du kommer til å få hjelp. Men hvis du skal tenke på å sitter og du ikke vil ikke si fra, ingenting som skjer, men å spørre det er viktig når du ikke skjønner noe”.

I denne sammenhengen er det interessant at samtlige av ungdommene mener de er psykisk sterke mennesker. Når de får spørsmål på hvorfor de er psykisk sterke, mener 5 av ungdommene at det skyldes dem selv. To mener det er andre som har gjort de sterke, to mener det er en kombinasjon, og 3 mener også at religionen er viktig her.

Fire av ungdommene nevner også spesifikt at det er viktig å være positivt. Det er i samsvar med det Janoff-Buman (1992) er opptatt av. Som sagt ser han viktigheten av å aktivt søke

positive verdier, til tross for at man har hatt en vanskelig bakgrunn og/eller opplevd traumatiske hendelser.

5.6.4 Skjult barneoppdragelse eller oppbrytning av subjektiv meningsstruktur som positiv faktor?

Utover det som er beskrevet ovenfor som viktige faktorer for å lykkes i Norge som enslig mindreårig asylsøker, peker fire ungdommer spesifikt på viktigheten av å være flittig og jobbe hardt, fire sier det er viktig å ikke gi seg, tre er også spesifikt opptatt av hvilke muligheter som finnes i Norge. Ellers nevner også ungdommene bra helse (1), finne ut hva som gjør en glad/sitt eget hjerte (2), reise/initiativrik (1), samtidig tenke litt selv (3), lære mye (1), være snill mot en selv (2), være sosial (2), være sterk (1), tålmodig (1), ærlig (1), tenke logisk (1), bli kjent med systemet (1), norske regler (2),

Det kommer tydelig frem at det å stå på og jobbe hardt er en faktor som går igjen. Slik jeg forstått ungdommene, har dette å gjøre med både språk, jobb og integrering, men hovedsakelig har det å gjøre med skole. I samsvar med dette oppgir også tre av ungdommene spesifikt *mulighetene* her i Norge. Dette kan samsvare med det Hundeide kaller å bryte opp fra deres subjektive meningsstruktur. Det er tydelig at ungdommene er opptatt av å arbeide hardt med skole og fremtiden, kanskje nettopp fordi muligheten til dette finnes her i Norge. Det er grunn til å tro at ingen av dem ville hatt muligheter til dette i hjemlandet. Dette på grunnlag av deres bakgrunn er fra enten fattige kår eller middelklasse-familier. Ingen hadde bakgrunn fra rike familier. Fire av de enslige mindreårige asylsøkerne er også jenter, og der videre utdanning sannsynligvis ikke ville vært et alternativ for dem pga hjemlandets kultur.

Hundeide (2003) sier noe om "den skjulte barneoppdragelsen", og hvordan dette kan påvirke en enslig mindreårig asylsøker her i Norge til tross for at foreldrene er døde eller ikke bor sammen med dem. Det er vanskelig å si om dette gjelder ungdommene jeg har intervjuet. Ingen viser tydelige tegn til at dette er gjeldende, men dette er igjen vanskelig å måle. Et spørsmål her er også om det er foreldrenes skjulte barneoppdragelse som styrer dem i hverdagen, eller om det er religionen leveregler, eller hjemlandets kultur? For flere av ungdommene er religionen verdsatt høyt, og dermed også dens leveregler. Men på mange måter kan man si at dette henger sammen, religionen og hjemlandets kulturelle leveregler har de jo fått gjennom foreldrenes oppdragelse.

Som sagt oppgir de enslige mindreårige asylsøkerne at hardt arbeid i forhold til skole er viktig. Hvorfor ungdommene jobber hardt med skole kan ha flere grunner. Som sagt kan dette ha med muligheten for utdanning her i Norge i kontrast til mulighetene i hjemlandet. En annen grunn kan ha sammenheng med at de ble "sendt" hit av foreldrene. Tre av ungdommene oppgir at det ikke var dem selv som bestemte å flykte. Innenfor denne tankegangen er det sannsynlig at det ligger visse forventninger til ungdommene, og at utdanning er en av dem. En form for skjult barneoppdragelse.

5.7 En ny virkelighetsmodell?

Ut fra intervjuene med ungdommene kan man avkrefte at de opprettholder den gamle virkelighetsmodellen og isolerer seg fra den nye virkeligheten, som er en av de tre reaksjonsformene som Hundeide (2003) beskriver. Slik jeg forstår ungdommene jeg har intervjuet, kan enkelte av ungdommene delvis ha opprettholdt antakelser fra den gamle virkelighetsmodellen i starten av oppholdet i Norge. Blant annet forteller noen om mareritt og drømmer om hjemlandet. Samtlige av ungdommene har nå gitt opp den gamle virkelighetsmodellen og tilpasset seg den nye virkeligheten, som er et liv her i Norge. Dette er tydelig fordi de gradvis har justert seg ved å lære det norske språket, ta utdanning, være i arbeid, forholde seg til norske regler og normer, og alle er på god vei til å bli (eller allerede er?) integrert i det norske samfunnet. Ungdommene oppgir at det var vanskelig å tilpasse seg i starten. Dette er noe Hundeide (ibid) også refererer til ved å oppgi at det må til visse justeringer som blir del av en smertefull og langsom sorgprosess, der en gradvis innser at en må gi opp håpet om det gamle livet. Han oppgir også at de som får hjelp til dette, i form av sosial støtte som jeg har referert til ovenfor, vil ha større sjanse til å klare seg over lengre tid. Tre av ungdommene hadde allerede vært på flukt over flere år før de kom til Norge, og hvor den gamle virkelighetsmodell sannsynligvis allerede var gitt opp. Man kan anta at disse ungdommene var motiverte til å tilpasse seg en ny virkelighet og et liv her i Norge. Men det betyr ikke at veien til tilpasning her i Norge ikke er vanskelig. En av de viktigste faktorene som har gått igjen her, er sosial støtte i form av venner og signifikante andre. Som referert til tidligere, viser også Hundeide (ibid) at en av tilnærmingene innen traumeforskningen ser på det som viktig å være orientert mot fremtiden og en ny virkelighet, i stedet for å fokusere på fortiden. Dette viser også ungdommene tydelig i form av at de ikke ønsker å snakke om fortiden, i mindre grad ønsker å tenke på fortiden. De er mer opptatt av fremtiden ved å velge å fokusere på skole, språk og arbeid.

6.0 Avslutning

Ut fra analysen kan man skille ut flere faktorer som ser ut til å ha en betydning i forhold til mestring av tilværelsen for en enslig mindreårig asylsøker. Sosial støtte og det å ha en signifikante annen ser ut til å være spesielt viktige faktorer. Selv om det er flere samlede faktorer som til sammen gjerne gjør suksess, kan det allikevel se ut til at det viktigste er at noen bryr seg. Det at noen er der, om det er hjelp til å komme gjennom skolen, om det er en samtalepartner når ting er vanskelig, eller at det er en person som kan hjelpe med å forstå hva en selvangivelse er, vil utfolde seg forskjellig ut fra ungdommens behov. Det at noen er der som støtte, ser for meg ut til å være den viktigste grunnfaktoren for at en enslig mindreårig asylsøker skal lykkes i samfunnet.

Så ser man at det å ha en aktiv og strukturert hverdag, som går i retning av en fremtid har stor betydning. Det å ha en jobb, venner og en aktiv fritid betyr mye for trivsel og mestring. Men spesielt vil jeg trekke frem skole her som en vesentlig suksessfaktor. Både teorien og analysen i denne oppgaven bekrefter hvor viktig nettopp skole er for de enslige mindreårige asylsøkerne. Skole og utdanning er orientert mot en tryggere og bedre fremtid. Den er i høy grad med på å strukturere hverdagen. Men skole er også vesentlig i forhold til en integrering, og unngåelsen av marginalisering her i Norge. Problemet er at mange i gruppen enslige mindreårige asylsøkere faller ut allerede på videregående skole. Det er derfor viktig at noen er der som støtte og får de gjennom skolen. Spesielt ser det ut til at bofellesskap er en boform som kan ha stor betydning i forhold til å mestre skolen for de enslige mindreårige asylsøkerne.

Et interessant funn i denne oppgaven er differansen mellom hvor mye en signifikant annen betyr for en enslig mindreårig asylsøker i forhold til hvor mye den signifikante annen mener han/hun gjør. Det er også interessant å tenke seg hvor lite som kunne vært gjort for at man hadde unngått at to av ungdommene i undersøkelsen hadde måtte ta pause i utdanningen. De signifikante andre som det refereres til av ungdommene i undersøkelsen, er i flere tilfeller ansatte som de enslige mindreårige har fått en relasjon til gjennom bofellesskap eller flyktningetjenesten ved kommunen. Dette er en kontakt som etter hvert har gått langt ut over arbeidstid. Flere har brukt sin personlige fritid. Jeg tør påstå at dette er fordi det i liten grad ikke finnes et godt organisert ettervern. Sannsynligheten er stor for at flere av disse ungdommene ikke hadde klart seg like bra om ikke disse menneskene hadde brukt sin egen

fritid. Det er skremmende å tenke over hvordan tallene hadde sett ut om det ikke fantes mennesker som tok seg tid til å bry seg om enslige mindreårige asylsøkerne på frivillig basis. Jeg kunne ønske å se et mer organisert og styrket ettervern for de enslige mindreårige asylsøkerne i fremtiden. Kanskje man også da ville sett flere enslige mindreårige asylsøkere som lykkes med integreringen og livet her i Norge?

Å ha et arbeid ved siden av skolen ser ut til å bety mye for de enslige mindreårige asylsøkerne. Ved å ha en jobb økes integreringen, det bidrar til en følelse av å delta i det norske samfunnet, få arbeidskollegaer, og ikke minst følelsen av å klare seg selv. Siden de fleste av de enslige mindreårige asylsøkerne ligger etter i utdanningsløpet, og dermed kun mottar stipend fra lånekassen under videregående opplæring, er de også avhengig av arbeidsinntekt for å unngå sosial stønad når de bor for seg selv. Fem av ungdommene i undersøkelsen har fått arbeid etter de har hatt en praksisperiode. For en av dem var dette praksis som ble gjort som en del av grunnskoleopplæringen. For de fire andre var dette en praksisperiode som ble betalt av kommunen for at ungdommene skulle få arbeidserfaring, en attest, og en mulighet til å få vist seg i håp om arbeid etter endt praksis. Samtlige fikk arbeid. Jeg kunne ønske meg en høyere organisering av praksisplasser rundt om i byer og tettsteder. Dette for å gi de enslige mindreårige asylsøkerne praksiserfaring, som igjen gjør det lettere for dem å få arbeid videre. Enten ved at de får en attest som de kan bruke for å søke arbeid annen plass, eller at de får en jobb ved praksisplassen. Dette er noe jeg mener i høy grad kan være med å bidra til at flere av de enslige mindreårige asylsøkerne lykkes her i Norge.

Er det ikke det vi ønsker? At de enslige mindreårige asylsøkerne skal integreres inn i det norske samfunnet, få seg en utdanning og et arbeid? Noe som igjen gjør at de blir ressurser for samfunnet og bidragsyttere i forhold til at de blir skattebetalere. Da mener jeg det er på tide at vi gjør en større innsats i forhold til å investere i de enslige mindreårige asylsøkernes liv. Bidra til at sannsynligheten for at de lykkes blir større!

Litteraturliste

- Allertsen, L. M. og Kalve, T. (2008): *Tre av ti enslige mindreårige får hjelp: enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet*. Samfunnsspeilet, 22, nr 2, s. 22-26.
- Allertsen, L. M., Kalve, T. og Aalandslid, V. (2005): *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Alvesson, M. og Sköldberg K. M. (2008): *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Andersson, M. (1994): *Det er ingen som kjenner meg: Unge enslige flyktninger i eksil*. SEFOS, Bergen.
- Andersson, Mette (1996): *Innvandrerungdom, nettverk og etnisk identitet: En studie av tokulturellhet*. IMER-programmet UiB, Bergen.
- Ayotte, Wendy (2000): *Separated Children Coming to Western Europe*. Save The Children Alliance, UK.
- Barlindhaug, Anne (2006): *Det betydelige og det ubetydelige: Etnografi fra et asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Hovedoppgave UiO, Oslo.
- Benard, Bonnie (2004): *Resiliency, what we have learned*. West Ed, San Francisco.
- Berry, J. (2001): *A psychology of immigration*. Journal of social issues, 57, 615-31
- Bogen, H. og Nadim, Marjam (2009): *Et flerkulturelt ettervern? Ungdom med innvandrerbakgrunn i barnevernets ettervern*. Fafo-rapport.
- Borgos, R, Hansen, T. og Heiberg, T. (1997): *Barn og unge som kommer alene*. Redd Barna-rapport, Oslo.
- Bragason, Hildi (2008): *Etter flukten : en kvalitativ studie av hvordan enslige mindreårige asylsøkerjenter mestrer hverdagen sin i Norge*. Masteroppgave i psykologi, UiO, Oslo.
- Carli, Amalia (1986): *The psycho-social status of unaccompanied vietnamese adolescents in Norway: A qualitative analysis of the situation of a small group of subjects*. UiO/psykologi, Oslo.
- Chistoffersen, Mari (2007): "But if you tell somebody, the hurt disappears": a qualitative study of how unaccompanied refugee minors cope with their problems during adaptation in Norway. Masteroppgave i psykologi, UiO, Oslo.
- Danielsen, K. og Seeberg, M. L. (2006) *Enslige mindreårige asylsøkere - oppsporing av familiene*. NOVA Rapport, Oslo.
- Denzin, N.K. og Lincoln Y. S. (1994): *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, California: Sage.

Daugstad, Gunnlaug (2008): *Innvandring og innvandrere 2008*, Statistiske analyser nr. 103. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Eide, Ketil (2000): *Barn i bevegelse: Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Høgskolen i Telemark, Porsgrunn.

Engebrigtsen, A. (2002): *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn-: et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. NOVA-rapport, Oslo.

Fladstad, Torunn (1993): *Mestring og mening – unge vietnameseres historier om sine liv*. IMER-Programmet, Bergen.

Fladstad, Torun (1994): *Hvis jeg hadde vært en fugl – Asylsøker- og flyktningebarn i statlige mottak*. IMER-Programmet ved Universitetet i Bergen.

Forfang, Frode (2003): *Hva styrer asylsøkernes valg av land?* Kronikk. Publisert i Aftenposten den 22.11.2003

Føllesdal D. og Walløe, L. (2002): *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget, Oslo.

Garbarino, J. og Kostelny, K. (1996): *The effects of political violence on Palestinian children`s behaviour problems: A risk accumulation model*. Child Development, 67, 33-46.

Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-identity*. Polity Press, London.

Gilje, N. og Grimen, H. (1993): *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget, Oslo.

Gill, Veena (1997): *Enslige mindreårige asylsøkere og norsk bosettingspolitikk: En evaluering*. IMER-Norway, Bergen.

Gjerde, Ane (2009): *Mulighet til å påvirke?: en analyse av interesseorganisasjoners arbeid for å bedre omsorgssituasjonen til enslige mindreårige asylsøkere*. Masteroppgave i rettssosiologi UiO, Oslo.

Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik; forord av Fredrik Barth. Pax, Oslo.

Granly, Lene (1995): *Fra ensomhet til selvstendighet. Intervjuer med unge, enslige flyktninger*. Hovedoppgave ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Grøslund, Anne, M. (1996): *Barnevernskonvensjonen og fem asylsaker*. i Kipperberg, E. (red): *Barn som asylsøkere. Elle, melle, deg fortelle....* Universitetsforlaget AS, Oslo.

Harsløf Hjelde, Karin (1995): *Caring for and empowering minor unaccompanied refugees*. Universitetet i Oslo, Psykososialt senter for flykninger, Oslo.

- Harsløf, K. H. og Stenerud E. (1999): *Kultur, slekt og mestring: En evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Forsknings- og utviklingsavdelingen, Barne- og familieetaten, Oslo kommune, Oslo.
- Hasvold, Tove (2008): *Resiliens i et kompetanseperspektiv*. Barn og Unges kompetanseutvikling s. 165 – 168. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hasvold, Tove (2007): "*Stjerne i boka og kryss i kateteret ...! Barnevernsbarns skoleerfaringer*". HiO-hovedfagsrapport nr 3. Oslo.
- Hauff, Edvard (1992): *Unge vietnamesiske flyktninger i Norge – En risikogruppe for psykiske lidelser*. i Ove Kristoffersen (red): *Unge flyktninger i Norge. 50 års erfaring*. Kommuneforlaget/Redd Barna.
- Heggen, K. og Øia, T. (2005): *Ungdom i endring, Mestring og marginalisering*. Abstrakt forlag, Oslo.
- Heiberg, Turid (2001): *Commodities in stigma and shame. An international overview of Save the Children's work against Child Sexual Abuse and Exploitation*. Save the Children, UK.
- Helmen Borge, Anne I. (2003): *Resiliens, risiko og sunn utvikling*. Gyldendal Akademiske, Oslo.
- Hjertø, K. B. (2008): *Samfunnsøkonomisk analyse av overføringen av omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet*. NHH, Oslo
- Hole, Arni.(1991): *Enslige unge vietnamesiske flyktninger i Norge: Hvordan har de det?* Delstudie av sosialdepartementets prosjekt om flyktningers tilpasning til det norske Samfunnet, Oslo.
- Holter, H. og Kalleberg R. (1996): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hundeide, Karsten (2003): *Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Cappelen Forlag, Oslo
- Hushagen, Anne (1997): *Enslige mindreårige – en studie av de unge og deres omsorgspersoner i kommunene*. Senter for samfunnsforskning, IMER-Norway, Bergen.
- Janoff-Bulman, R. (1992): *Shattered Assumptions. Towards a new psychology of trauma*. Free Press, NY
- Joa, Elisabeth Sundnes (2007): "*Alle på barnevernet er venner, sant, men ikke alle er bestevenner*": *enslige mindreårige forteller om en ny hverdag, mestring og sosiale relasjoner*. Masteroppgave i sosialantropologi, UiB, Bergen.
- Kahn, Robert L. og Antonucci, ToniC. (1980): *Convoys over the Life Course: Attachment, Roles and Social Support*. Life-span Development and Behavior, vol 3.

Kinzie, D., Sach, W. H., Angell, R. H., Manson, S. og Rath, B. (1986): The psychiatric effects of massive trauma on Cambodian children. I. The Children. *Jornal of the American Academy of Child Psykiatry*, 25, 370-376.

Knutsen, John Chr.(1992): *Ensomhet og anonym trygghet - Vietnamesiske ungdommer i Norge*. i Ove Kristoffersen (red): *Unge flyktninger i Norge. 50 års erfaring*. Kommuneforlaget/Redd Barna.

Kohli, Ravi K. S. (2007): *Social work with unaccompanied asylum seeking children*. Palgrave Macmillan, NY.

Kvale, Steinar (1997): *Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forag a/s, København.

Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Forlag, Oslo.

Kvale, S, Brinkmann, S (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal akademiske, Oslo.

Lauritsen, K. og Berg, B. (2002): *Enslige flyktninger - kollektive utfordringer: kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. SINTEF-rapport, Trondheim.

Lauritsen, K. og Berg, B. (1999): *Mellom håp og lengsel: Å leve i asylmottak*. SINTEF-rapport, Trondheim.

Løgstrup, K. E. (2000): *Den etiske fordring*. Cappelen, Oslo.

Mathiesen, Roger (2008): *Sosialpedagogisk perspektiv på individ og fellesskap*. Universitetsforlaget, Oslo.

Miller, K. E. (1996): *The effects of state terrorism and exile on indigenous Guatemalan refugee children: A mental health assessment and analysis of children`s narratives*. *Child Development*, 67, 89-107.

N'Diaye, L. og Standnes, G.(1992): *Enslige umyndige asylsøkere: Deres livsmål og ressurser*. Spesiallærerskolen, Universitetet i Oslo.

Nordal, T. og Manger, T. (2005): *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Fagbokforlaget, Bergen.

Olsen, Bjørn (2009): *Unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning, 4. kv.2007 : hvor forskjellige er de i forhold til majoriteten?* Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Oppedal, B., Jensen, L. og Seglem K. B. (2008): *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. UngKul-rapport, Folkehelseinstituttet, Oslo

Oppedal, B., Jensen, L. og Seglem K. B. (2009): *Avhengig og selvstendig: enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. UngKul-rapport, Folkehelseinstituttet, Oslo

Parkes, M. (1975): *What becomes of redundant world models? A contribution to the study of adaptation to change*. B.J. med. Psychol, 48, 131-137.

Pettersen, Silje V. (2008): *Foreldre kommer sjeldent etter*. Samfunnsspeilet 2/2008, s. 27 – 29.

Punamäki, R.-L (1996): *Can ideological commitment protect children`s psychosocial wellbeing in situations of political violence?* Child development, 67, 55-69.

Punamäki, R.-L., Qouta, S. og El-Sarray, E. (2001). *Resiliency factors predicting psychological adjustment after political violence among Palestinian children*. International Journal of Behavioral Development, 25, 256-267.

Renland, Astrid (2001): *Internasjonal handel med barn og mindreårige for kommersiell seksuell utnyttelse til Norge*. ECPAT Norge/Redd Barna, Oslo.

Ressler, E. M., Boothby, N og Steinbock, D. J. (1988): *Unaccompanied children: Care and protection in wars, natural disasters, and refugee movements*. Oxford University Press, NY.

Rutter, Michael (1979): *Protective factors in children`s responses to stress and disadvantage*. i: Kent, M. og Rolf, J (Eds.): *Primary prevention of psychopathology, vol. 3: Social competence in children*. University Press of New England, Hanover, NH.

Rutter, M. (1987): *Psychosocial resilience and protective mechanisms*. American Journal of Orthopsychiatry, 57, 316-331.

Ruud, L. M. (2000): *Enslige mindreårige på asylmottak*. Uteseksjonens skriftserie, Oslo, nr 3/2000.

Ryen, Anne (2002): *Det kvalitative intervjuet – Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Fagbokforlaget, Bergen.

Ryen, Anne (1988): *Ei evaluering av Sumatraprosjektet: Et bo- og arbeidskollektiv for ungdom*. Agder distrikthøgskole, Kristiansand.

Sack, W.H., Clarke, G.N. og Bizman, A. (1996). *Multiple forms of stress in Cambodian adolescent refugees*. Child Development, 67, 107-117.

Sam, David Lackland (1995): *Unge innvandreres tilpasning i Norge. En psykososial undersøkelse. Tilpasningsstrategier og psykisk tilstand*. HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.

Schancke, Vegard, A (1995): *Alene: mellom sikkerhet og usikkerhet: enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: historier om bakgrunn, flukt og den første tiden i eksil*. Psykiatrisk poliklinikk for indre Sør-Troms, Seksjon for barne- og ungdomspsykiatri. Sjøvegan.

Seeberg, M. L., Bagge C. M., og Enger T. A. (2009): *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA-rapport, Oslo.

Seglem, Karoline Brobakke (2007): *Interpersonal risks, resources and depression symptoms among resettled unaccompanied minor refugees*. Masteroppgave i psykologi, UiO, Oslo.

Skarðhamar, Torbjørn (2005): *Lovbruddskarrierer og levekår: en analyse av fødselskullet 1977*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Skarðhamar, Torbjørn (2006): *Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere: en analyse av fødselskullet 1977*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Skjervheim, Hans (1996): *Deltakar og tilskodar og andre essey*. Aschehoug, Oslo.

Skjervheim, Hans (1992): *Filosofi og dømmekraft*. Det blå biblioteket, Universitetsforlaget, Oslo.

Skjervheim, Hans (1974): *Objektivismen og studiet av mennesket*. Gyldendal Norske Forlag, Oslo.

Solheim, J. (1990): *"Her har du ditt liv": Asylsøker mottaket som sosialt system*. Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.

Spaun Hege (2007): *Reconstructing social networks: the importance of friends and family in the acculturation of unaccompanied minors*. Masteroppgave i psykologi, UiO, Oslo.

Stein, Anne Linn Torgalsbøen (2008): *"Jeg må satse på livet mitt": en kvalitativ undersøkelse om mestring blant bosatte afghanske enslige mindreårige flyktninger*. Masteroppgave i psykologi, UnO, Oslo.

Støren, L. A., Helland, H. og Grøgaard J. B. (2007): *Og hvem stod igjen?: Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999-2001*. Rapport NIFU STEP, Oslo

Svensson, Jan (1999): *Man ved ikke, hvor man flygter hen-: en bog om unge, der flygter alene*. Borgen, København.

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen

Trost, Jan (2005): *Kvalitative intervjuer*. Studentlitteratur, Lund.

Watters, Charles (2008): *Refugee children: Towards the next horizon*. Routledge, London.

Werner, Emmy E. (1993): *Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the Kauai Longitudinal Study*. *Development and Psychopathology*, 5, 503 – 515.

Werner, Emmy E. (2000): *Protective factors and individual resiliens*. i: Shonkoff, J.P. og Meisels, S. J. (red.): *Handbook of Studies on alcohol*, 47, 34-40.

Øia, Tormod (2005): *Innvandrerungdom – integrasjon og marginalisering*. NOVA-rapport, Oslo.

Øverlid, Bjarne (2009): *Nødvendigheten av fronetisk handlingsplanskompetanse i sosialt arbeid*. Universitetsstrykkeriet, Karlstad.

Aadland, E. (2004): "Og eg ser på deg-": *Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Universitetsforlaget, Oslo.

Diverse rapporter, konvensjoner og offentlige dokumenter

Brev fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet til UDI 03.09.09. Praksisforeleggelse – vurdering av hvem som kan anses som omsorgsperson og hva som kan anses som forsvarlig omsorg for enslige mindreårige asylsøkere ved retur til hjemlandet – samtykke

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950
(Menneskerettskonvensjonen)

Dublinkonvensjonen av 15. juni 1990 (OJ C 254, 19/08/1997) som nå erstattes av Dublin II-forordningen av 18. februar 2003 (EC 343/2003)

FNs internasjonale konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989
(barnekonvensjonen)

FNs flyktningekonvensjon av 1951 om flyktnings stilling (Flyktningekonvensjonen)

Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen – styrket innsats 2008. Mål for inkludering. Vedlegg til St.prp. nr. 1 (2007-2008) – Statsbudsjettet.

Lov om barnevernstjenester av 17. juli 1992 (barnevernloven)

Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her av 24. juni 1988 (utlendingsloven)

Rundskriv om ikraftsettelse av forskrifter om endring i Utlendingsforskriftene – Oppfølging av Regjeringens innstramning av asylpolitikken – tiltak 1, 4, 6, og 12, Nr. A-47/2009, www.regjeringen.no

Schengenkonvensjonen av 19. juni 1990.

Stortingsmelding nr. 17: *Asyl- og flyktningpolitikken i Norge, 2000–2001*

Stortingsproporsjonal Nr 1. 2007 – 2008, www.regjeringen.no

Stortingsproporsjonal Nr 1. 2008 – 2009, www.regjeringen.no

Utlendingsdirektoratets Rundskriv 49/2005, www.udi.no

Utlendingsdirektoratets saksbehandlingsrutiner for enslige mindreårige asylsøkere, DM sak 050824-05, www.udi.no

Utlendingsforskriften. Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (1990-12-21)

www.udi.no Utlendingsdirektoratet sin nettside

www.imdi.no Integrerings- og mangfoldsdirektoratet sin nettside